

**T.C.
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ**

**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE TARİHSEL YAZILI KANIT
KULLANIMININ FARKLI BOYUTLARIYLA İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Neslihan DURMUŞ

**Danışman
Doç. Dr. Adem BELDAĞ**

**RİZE
2023**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalında, Doç. Dr. Adem Beldağ danışmanlığında, Neslihan Durmuş tarafından hazırlanan *Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımının Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi* adlı bu tez çalışması, 20/06/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/~~oy çokluğuyla~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan :	Doç. Dr. Ayşe SEYHAN	
Üye :	Doç. Dr. Adem BELDAĞ	
Üye :	Doç. Dr. Yavuz DEĞİRMENCİ	

ETİK BEYAN

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımının Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

20/06/2023

Neslihan DURMUŞ

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımının farklı boyutlarıyla incelenmesidir. Bu amaçla sosyal bilgiler ders kitapları, 2018 sosyal bilgiler öğretim programı incelenmiş ve sosyal bilgiler öğretmenlerinden görüş alınmıştır.

Değerli fikirleri ve akademik bilgileriyle bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Adem BELDAĞ'a katkılarından dolayı teşekkür ederim

Lisansüstü eğitimim süresince mesleki, akademik görüşleri ve deneyimleri ile bana katkı sağlayan ve destekleyen hocalarım Sayın Doç. Dr. M. Ahmet TOKDEMİR'e, Prof. Dr. Yılmaz GEÇİT'e, tez çalışmamda görüşlerine başvurduğum Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZTÜRK'e teşekkür ederim.

Tez çalışmamda desteğini gördüğüm Fikri Keçeli İlköğretim Okulu müdürü hocam Yakup KETENCİ'ye, Merkez Atatürk İlköğretim Okulu müdürü ve sosyal bilgiler öğretmenlerine, Yamantürk İlköğretim okulu sosyal bilgiler öğretmenlerine, İmam-Hatip ortaokulu ve Kız İmam-Hatip ortaokulu sosyal bilgiler öğretmenlerine Fındıklı Aksu ilköğretim okulu sosyal bilgiler öğretmenlerine teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmamda destekleriyle her daim yanımda olan eşim Ali DURMUŞ'a kız kardeşim Aslıhan DURMUŞ'a babam Ümmet DURMUŞ'a çok teşekkür ederim. Erkek kardeşlerim Ali ve Muhammet DURMUŞ'a annem Havva DURMUŞ'a burada ismini sayamadığım yardımları ve destekleriyle her daim yanımda olan arkadaşlarıma ve çalışmamda emeği geçenlere sonsuz teşekkür ediyorum.

Bu çalışmayı iki oğluma armağan ediyorum.

Neslihan DURMUŞ
2023/RİZE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	II
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	IX
ABSTRACT.....	X
KISALTMALAR.....	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIV
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. Tarihsel Yazılı Kanıt.....	8
1.2.Yazılı Kanıt Türleri.....	8
1.3. Tarihsel Yazılı Kanıtların Tarihsel Süreci	9
1.4. Birinci Elden Kaynaklar ve Tarihsel Kanıt İlişkisi.....	10
1.5. Birincil kaynakların kullanımı	13
1.6. Birinci Elden Kaynağın ve Kanıtın Kullanılma Aşamaları	14
1.7. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Birinci Elden Kaynak ve Kanıtın Yeri	16
1.8.İlgili Araştırmalar	18
2. YÖNTEM	26
2.1. Araştırma Deseni	26
2.2.Çalışma Grubu ve Veri kaynakları	27
2.3.Veritoplama Araçları.....	28
2.4.Verilerin Analizi.....	29
2.5.Geçerlik ve Güvenirlik	29
3. BULGULAR.....	31
3.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımına İlişkin Bulgular	31
3.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları Başlığında Tarihsel Yazılı Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular	31

3.1.2. Öğretim Programlarının Perspektifi Başlığında Tarihsel Yazılı Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular	32
3.1.3. Yetkinlikler Başlığında Tarihsel Yazılı Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular	32
3.1.4. Özel Amaçları Başlığında Tarihsel Yazılı Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular	32
3.1.5. Temel Beceriler Başlığında Tarihsel Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular	33
3.1.6. Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar Başlığında Tarihsel Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular	33
3.1.7. Öğrenme Alanları Başlığında Tarihsel Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular	34
3.1.8. Kazanımlarda Tarihsel Kanıt Kullanımı	35
3.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımına İlişkin Bulgular	35
3.2.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açısından İncelenmesine İlişkin Elde Edilen Bulgular	35
3.2.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel yazılı Kanıt Kullanımına İlişkin Bulgular	38
3.2.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel yazılı Kanıt Kullanımına İlişkin Bulgular	43
3.3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımı ile İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular	63
4. TARTIŞMA, SONUÇ	81
4.1. Tartışma ve Sonuç	80
4.2. Öneriler	91
KAYNAKÇA	92
EKLER	99
ETİK KURUL KARARI	103

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Doç. Dr. Adem BELDAĞ

Hazırlayan : Neslihan DURMUŞ

Yıl : 2023

Sayfa Sayısı : 103

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE TARİHSEL YAZILI KANIT KULLANIMININ FARKLI BOYUTLARIYLA İNCELENMESİ

Günümüzde kanıt kullanma becerisi hem yaşam boyu öğrenmenin hem de sosyal bilgiler ve tarih derslerinin temelini oluşturmaktadır. Kanıt olmadan tarihi konuların ispatlanamayacağı gibi tarihsel yazılı kanıt olmadan da tarihi bilgiler çoğunlukla bir yorumdan ibaret kalır. Bu çalışmada tarihsel yazılı kanıt kullanma beceri ele alınmış tarih derslerinin ana unsurunu oluşturan kanıt kullanma sosyal bilgiler derslerinde tarih konularında araştırılmıştır. Çalışmanın amacı sosyal bilgiler dersi içerisindeki tarih konularının öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, ders kitapları ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesidir. Araştırmanın, çalışma grubunu sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri; veri kaynakları ise; 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ve 5, 6 ve 7. sınıf MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında verilerin toplanmasında iki farklı araç kullanılmıştır. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihsel yazılı kanıt kullanımının tespiti için “kontrol listesi”; sosyal bilgiler öğretmenleri ile görüşmeler için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında tarihsel yazılı kanıtların konuyu somutlaştırarak kalıcı öğrenme sağladığı, derslerde edinilen bilgilere gerçeklik boyutu kattığı, tarihe olan ilgi ve merakı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda kanıt temelli sosyal bilgiler derslerinin öğrencilerin kalıcı öğrenmelerinde önemli katkı sağladığı ve derse olan ilgiyi artırdığı için sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde tarihsel yazılı kanıta dayalı etkinlikleri kullanmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel Kanıt, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri, Sosyal bilgiler Ders Kitapları, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Turkish and Social Sciences Education

Type : Master's Thesis

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Adem BELDAĞ

Author : Neslihan DURMUŞ

Year : 2023

Number of pages : 103

ABSTRACT

**EXAMINATION OF THE USE OF HISTORICAL WRITTEN EVIDENCE IN
SOCIAL STUDIES COURSE WITH DIFFERENT DIMENSIONS**

Today, the ability to use evidence forms the basis of both lifelong learning and social studies and history courses. Just as historical issues cannot be proven without evidence, historical information remains mostly an interpretation without historical written evidence. In this study, the skill of using historical written evidence was discussed and the use of evidence, which constitutes the main element of history lessons, was investigated in history topics in social studies lessons. The aim of the study is to evaluate the use of historical written evidence in the teaching of history topics in the social studies course based on the 2018 Social Studies Curriculum, textbooks and teacher opinions. The study group of the research consists of the opinions of social studies teachers, and the data sources of the study consist of the 2018 social studies curriculum and the social studies textbooks approved by the 5th, 6th and 7th grade MEB Board of Education. Within the scope of the research, two different tools were used to collect data. The 2018 Social Studies Curriculum and the "checklist" for determining the use of historical written evidence in social studies textbooks; a semi-structured interview form was used for interviews with social studies teachers. Content analysis technique was used in the analysis of the data. Within the scope of research, it has been brought to a conclusion that historical written sources reify the subject, provide permanent learning, raise the awareness that the information obtained in the lessons has a dimension of reality, and increase the interest and curiosity in history. In this respect, it is recommended that social studies teachers use historical written evidence based activities in their lessons, as evidence based social studies lessons contribute substantively to the permanent learning of their students and promote the interest in the lessons.

Keywords: Historical Evidence, Social Studies Teaching, Social Studies Teachers, Social Studies Textbooks, 2018 Social Studies Curriculum

KISALTMALAR

F	:	Frekans
K	:	Katılımcı
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	:	Türk Dil Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların demografik değişkenleri	27
Tablo 2. 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında tarihsel yazılı kanıt kullanımı	35
Tablo 3. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımı	36
Tablo 4. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımı	39
Tablo 5. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımı	44
Tablo 6. Tarihsel yazılı kanıt kavramına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri	63
Tablo 7. Tarihsel yazı kanıt kullanım nedenlerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri.....	65
Tablo 8. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandığı tarihsel yazılı kanıt örneklerine ilişkin görüşler	67
Tablo 9. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandığı tarihsel yazılı kanıtların kullanıldığı konu/kazanım/öğrenme alanlarında kullanıldığına ilişkin görüşler	69
Tablo 10. Tarihsel yazılı kanıt kullanımının öğrencilere olan katkılarına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri	69
Tablo 11. Tarihsel yazılı kanıtların öğrenci tutumlarına olan etkisine dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri	71
Tablo 12. Tarihsel yazılı kanıt kullanımını engelleyen faktörlere dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri.....	72
Tablo 13. Tarihsel yazılı kanıt kullanımı konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeterliliğine görüşleri	74
Tablo 14. Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanırken yararlanılan kaynaklara ilişkin görüşleri.....	75
Tablo 15. Sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihsel yazılı kanıt kullanımının yer alma biçimine ilişkin görüşler	76

Tablo 16. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında tarihsel yazılı kanıt kullanımının yer alma biçimine ilişkin görüşler	78
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Husbands'ın kanıt, tarihi sorgulama ve yorumlama modeli.....	10
Şekil 2. Fines'in tarih yapma modeli.....	15
Şekil 3. Sümerlere ait çivi yazısı örneği	36
Şekil 4. Asurlulara ait çivi yazısı örneği.....	37
Şekil 5. Hititler ve Mısırlılara ait Kadeş Antlaşması metni	38
Şekil 6. Orhun Abideleri.....	40
Şekil 7. Uygur devletine ait bir metin örneği	41
Şekil 8. Hz. Osman dönemine ait Kur'an-ı Kerim	41
Şekil 9. İlk Müslüman Türk devletlerine ait Kutadgu Bilig	42
Şekil 10. Uyğurlara ait bir minyatür	43
Şekil 11. Osmanlı devletine ait mezar taşı örneği	45
Şekil 12. Osmanlı devletine ait bir minyatür örneği (Osman Bey Dönemi).....	45
Şekil 13. Orhan Bey dönemine ait bir minyatür örneği.....	46
Şekil 14. 1. Murat dönemine ait bir minyatür örneği.....	46
Şekil 15. 1. Murat dönemine ait bir minyatür örneği.....	47
Şekil 16. Yıldırım Bayezid dönemine ait minyatür örneği	48
Şekil 17. Osmanlı padişahlarından Mehmet çelebi dönemi ile ilgili bir minyatür örneği	49
Şekil 18. Sultan 2. Murat'a ait bir minyatür	49
Şekil 19. Osmanlı arması.....	50
Şekil 20. 1.Murat'a ait bir minyatür örneği	51
Şekil 21. Osmanlı sultanlarından Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferini gösteren minyatür.	52
Şekil 22. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi ile ilgili minyatür örneği	53
Şekil 23. Rodos'un fethini gösteren minyatür örneği	54
Şekil 24. Piri Reis Haritası (Kitab-ı Bahriye), Rodos'un Fethi Minyatürü (Süleymanname)	55
Şekil 25. Kanuni Sultan Süleyman'ın fetihlerini gösteren bir minyatür örneği	56
Şekil 26. Martellus (Martelyus)'a ait bir harita	57

Şekil 27. 18.yüzyıla ait bir pusula	57
Şekil 28. 3. Ahmet çeşmesi	58
Şekil 29. Tarih-i Hindi Garbi'nin bir sayfası.....	59
Şekil 30. Takvim-i Vekayi'nin bir sayısı.....	60
Şekil 31. Şirket-i Hayriye'nin 1900 yılındaki sefer tarifesi.....	61
Şekil 32. Darülfünun hocaları.....	62
Şekil 33. Osmanlı sanat ve kültürüne ait bir nesne.....	63

GİRİŞ

Dünyada yaşanan bilimsel, teknolojik, ekonomik ve toplumsal değişim ve pek çok alanda meydana gelen gelişmeler insanoğlunun vazgeçilmez unsurlarından biri olan eğitim sistemi üzerinde de etkili olmuştur (Türker ve Arslan, 2008). Eğitimin hedefi topluma uyumlu ve iyi insan yetiştirmektir. Bu nedenle eğitimin amacı, hoşgörünün değerini bilen bireyler yetiştirmek ve öğrencilerin zihinlerini ve karakterlerini kuvvetlendirmek (Doğan, 2007) olarak ifade edilebilir. Bu yüzden değişim ve gelişmelere uyum sağlayan, araştıran, sorunlara farklı açılardan bakan ve yaratıcı çözüm üreten bireylere duyulan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır (Eroğlu ve Deveci, 2021). Bununla birlikte bilgiye erişiminin kolaylaşması ve geniş çaplı rekabetçi alanların oluşması da bireylerin yeni becerilere sahip olmasını zorunlu hale getirmektedir (Keleş, 2021). Bu da bireylerin içinde bulunduğu koşullara uyum sağlayabilmesi için kendilerini çok yönlü yetiştirmeleri ve kendilerini sürekli geliştirmeleri anlamına gelmektedir. Tüm bunlar, okullarda sosyal bilgiler dersinin önemini artırmaktadır. Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersinin temel amacı ise, bireyleri her koşulda yaşanabilecek olası durumlara hazır hale getirmektir. Bu amacını gerçekleştirmek için bilgi ve beceriyle öğrencileri donatmaktır (Doğan, 2007). Sosyal bilgiler dersi, bireyin çok yönlü gelişmesini hedefleyen bir öğrenme alanının üzerine inşa edilmiştir

Sosyal Bilgiler, “bireyin gelişim ve değişime uyum sağlayabilmesi, içinde yaşadığı toplumu, yakın çevresini, kendini tanıması, öğrenmesi, aktif, katılımcı vatandaş olarak hayatın içerisinde bulunabilmesinde” etkili bir derstir (Aydemir ve Adamaz, 2017).

Sosyal Bilgiler dersi, teknoloji ile birlikte eğitim sürecinde bazı değişim ve gelişimlere bağlı olarak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı bireylere kazandırılması hedeflenen becerilere odaklanmaktadır. Buna bağlı olarak değişen koşullar doğrultusunda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına yeni beceriler eklenmiştir (Baskın, 2023). 2018 öğretim programında temel beceriler başlığı altında “*araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, iletişim, iş birliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark*

etme, kanıt kullanma, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekanı algılama, özdenetim, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama” olmak üzere toplam 27 tane beceri yer almaktadır (MEB, 2018). Bu çalışmada sadece kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında “tarihsel yazılı kanıt kullanma” becerisi üzerinde odaklanılmıştır. Bu bağlamda eğitim kurumlarında işlenen sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde 2018 yılındaki bu anlayışla tarihsel kanıta dayalı öğrenme daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Tarih öğretiminde amaç öğrenmenin içeriğine uygun öğrencilerin ve öğretmenlerin doğru kaynakları kullanmasıdır (Paykoç, 1991).

Tarih alanı geçmişte yaşanmış olayları ele alır. Geçmiş artık yaşanmış ve bitmiştir. Geçmişten kalan tüm kalıntılar günümüzde ve zamanımızda varlığını korumaktadır. Bu kalıntılar arkeolojik buluntular, harabeler, kalıntılar, eski yapılar, kitaplar, dokümanlar, arşiv belgeleri ve varlığı korunan kültürdür. Bunların tamamı tarihçilerin araştırma alanıdır. Geçmiş sorguladığımızda bu buluntular artık tarihsel kanıt olarak ele alınabilir (Husbands, 2000). Derslerde ise öğrencilere bu kalıntılar verilerek onlardan gördükleri nesneleri incelemeleri istenebilir. Buradaki en önemli nokta ise öğrencilerin bu bulgulara soracağı neden, nasıl ve niçin sorularıdır. Var olan kalıntı incelenirken dikkate alınması gereken asıl nokta o dönemle ilgili sorular olmalıdır. Sonrasında mevcut kaynakla ilgili alınan cevaplardır. Verdikleri bu cevaplara göre öğrenciler kendi tarihsel kanıt kavramına dair fikirler oluşturabilirler. Diğer yandan bir dokümanı anlamak için kimin tarafından yazıldığını neden ve ne amaçla oluşturulduğunu bilmek ve anlamak için o dokümana sorular sormak gerekir. Bunu gerçekleştirmek için kanıt temelli eğitim anlayışının gerekçelerini bilmek gerekir bunları ise şöyle sıralamak mümkündür (Safran ve Köksal, 1998):

- 1.“Tarih, öğrencilerin hafızalarında sınırları çizilemeyen tanımı yapılmakta zorlanılan çok geniş bir zamanı ifade etmektedir. Bu nedenle eğitimde kullanılan kanıt önem taşımaktadır. Çünkü tarihsel kanıt verdiği bilgilerle soyut olanı somutlaştırmaktadır.”
- 2.“Tarih bilgi şeklinde öğrenciye sunulduğunda gerçekten kopuk, anlaşılakta zorlanılan soyut bir bilgi olarak kalmakta kanıtla ise; bu bilgi somutlaşmaktadır. Sonuç olarak tarih geçmişe ait bir bilgi değil yaşanmış ve kalıntıları her yerde olan sorgulanmaya ve araştırmaya açık bir alan olarak öğrencilerin zihinlerine yer alacaktır.”
- 3.“Tarih ikinci elden veya üçüncü elden kaynaklar şeklinde öğrenciye sunulduğunda öğrenci pasif kalmakta tarihi konu önemsiz gibi görülmekte bu durumda doğrudan öğrenmeye engel olmaktadır. Kanıtın varlığıyla öğrencinin derslerde aktif öğrenmesi gerçekleşmekte olayda yer alan kişiler adeta canlı bireyler olarak günümüzde yaşamaktadır.”

4. “Geleneksel eğitim anlayışında öğrenciler bilgiyi sorgulama gereği duymamaktadır. Kanıt kullanıldığında ise tarihsel bilgi eleştirel bakış açısıyla analiz edilip öğrencinin zihninde varlığı sorgulanmaktadır.”

5. “Kanıt tarih eğitiminin temelini oluşturur. Öğretmeni ve ders kitaplarını merkeze alan geleneksel eğitim yerini kanıt temelli eğitime bıraktığında merkezde öğrenci yer almaktadır. Buda kanıt temeli eğimi klasik eğitim anlayışına göre daha avantajlı duruma getirmektedir.”

Doğan ve Dinç (2007)’e göre Öğrencilerin ders kitaplarına bağlı kalarak ders işleme durumlarında sorgulama ve eleştirel düşünme gibi becerilerini çok fazla kullanmadıklarını ve aynı zamanda bu becerileri geliştirme gibi bir gereksinime ihtiyaç duymamaktadırlar. Ders kitaplarında “kanıt kullanma, onu değerlendirme, açıklama ya da ondan çıkarımda bulunma” gibi becerileri destekler bir yapıda değildir. Bu bağlamda birinci elden kaynakların kullanımının öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini kazanmalarını desteklemektedir. Akbaba (2005) ise birinci el kaynakların kullanımının gerçeklik hissini vereceğini ifade etmektedir. Bazı uzmanlar tarihin varlığını kanıtın varlığına ve bu kanıtların sorgulanmasına dayandırır. Öğrencilerin tarihsel düşünebilmeleri için tarihsel bilginin doğası hakkında da bazı bilgilere sahip olması gerekir. Çocuklar tarihi ne değişmez doğrular bütünü ne de tarihçilerin uydurdukları bilgiler yumağı olarak görmemelidir. Çocukların, tarihçilerin tarihsel bilgiye kanıt üzerinden çıkarımlarla ulaştığını anlamaları gerekir (Özbaş ve Aslan, 2008). Öğretmenler, pek çok farklı doküman kullanarak öğrencilerin araştırmaları için uygun bir çevre oluşturmalıdır. Ayrıca öğretmenler öğrencilerin birinci ve ikinci elden kaynaklar üzerinde bir tarihçi gibi çalışma yapmalarını sağlamalıdır (Dönmez ve Altıkulaç, 2014).

Araştırmanın Problem Durumu ve Önemi

Tarih konuları açısından zengin bir mirasa sahiptir. İçerisinde hukuk, felsefe, siyaset, din, diplomasi, sosyoloji ve kültür gibi pek çok alanı barındırmaktadır (Ulusoy, 2007). Tarih yaşanmış ve bitmiş durumları konu edinir ve onları araştırır. Bunu yaparken o dönemdeki kalıntıları görmek fotoğrafları incelemek kaynakları okumak gibi nesnelerle olur (Tangülü ve Çıdacı, 2016). Klasik eğitim anlayışında öğrenci pasif öğretmene aktif katılımcıydı. Bu durum öğrencinin derse karşı ilgisini oldukça azaltmaktadır (Karaca, 2007). Bu durumun sonucu olarak ülkemizde yürürlükteki öğretim programları yeniden gözden geçirilmiş bu bağlamda sosyal bilgiler dersi de bu değişimin içerisinde yer almıştır. Yeni öğretim programında esas

alınan eğitim modeli yapılandırmacılık olmuştur. Bu yaklaşımdaki temel amaç öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine uygun yeni bilgilerini inşa etmektir. Bu bağlamda öğrencileri aktif hale getirmek yapılandırmacılık yaklaşımının temel amacı olmuştur (MEB, 2005). Yapararak yaşayarak öğrenme de denilen bu modelde, yaşama yakınlık ve bilgileri kanıtla netleştirmek asıl amaç haline gelmiştir. Bu yeniden yapılanma sürecinde tüm alanlarda bilginin dışında beceri ve değerlerin de kazandırılması vazgeçilmez derecede önemli hale gelmiştir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programına bakıldığında da değer ve beceri kazanımına önem verildiği görülmektedir (MEB, 2018). Daha öncede ifade edildiği gibi bilginin tek başına yeterli olmadığı bunun kanıtla desteklenmesi gerekliliği ortaya çıkmış ayrıca becerilerin öğretimde önemli bir unsur haline gelmesi eğitimcileri problemlere çözüm aramaya yöneltmiştir. Günümüzde bireyler yoğun bir şekilde bilgi yığınının içerisinde kalmakta bu bağlamda günlük yaşamında karşılaşacağı bilgi kaynaklı sorunlara eleştirel yaklaşması noktasında kanıt kullanma becerisi gerekli hale gelmiştir (Doğan, 2007). Öğrencilerin soracağı doğru sorularla kanıta ulaşması onların başarısını artırmanın yanında probleme çözüm aramaya başladığını da göstermektedir.

Öğrencilerin topluma karşı görev ve sorumluluklarını yerine getiren haklarını bilen ve bu hakları kullanabilen birey olma noktasında sosyal bilimlerin önemli bir görevi vardır. Sosyal bilgiler dersinin temel eğitim seviyesinde okutulması bu açıdan önem taşımaktadır.

Diğer bir ifadeyle sosyal bilgiler dersinin temel amacı öğrencileri içinde bulundukları topluma hazır hale getirmek ve çevresine duyarlı bir birey olarak yetiştirmektir. Bu amacını gerçekleştirmek için onları bilgi ve beceriyle donatmayı temel hedef olarak benimser. Bu çalışma, sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanımının farklı boyutlarıyla incelenmesini temel almıştır. Çünkü yeni eğitim-öğretim yaklaşımı bilgiyi yapılandırmayı ve kanıtlarla desteklemeyi hedef haline getirmiştir. Diğer yandan tarih konularına karşı olumlu tutum geliştirilmesini tarihsel düşünme becerilerini, tarihsel anlama, analiz yapma ve yorumlama boyutlarında geliştirilmesini amaçlamaktadır. Kısaca derslerde kanıt kullanımı tarih konularına karşı ilgi ve merakı artırıp dersi daha zevkli hale getirmektedir. Öğrenciler yazılı kanıt kullanımı ile derslerde aktif hale gelebilmekte, tarihi olaylarla ilgili anlam kurabilmekte, değerlendirmeler yapabilmekte, eleştirel

bakış açısı kazanabilmekte, bilişsel ve duyuşsal alanlara ilişkin becerilerini geliştirebilmektedirler. İlgili alan yazın incelendiğinde tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin farklı çalışmalar “Safran ve Köksal, 1998, Ata (2002), Balkaya (2002), Bozcan (2002), Akbaba (2003), Akbaba (2005), Keleş, Ata, Köksal (2006), Karaca (2007), Ulusoy (2007), Doğan ve Dinç (2007), Doğan (2007), Türker ve Arslan (2008), Demircioğlu (2009), Acun (2011), Akıncı (2011), Işık (2011), Ceylan (2012), Dönmez ve Tangülü (2012), Altıkulaç (2014), Çıdacı (2015), Tangülü ve Çıdacı (2016), Çiftarslan (16), Bayramoğlu (2016), Bilgiç (2018), Ginesar, 2022) Nalbantoğlu (2022)” yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların önemli bir bölümü tarih alanında yapıldığı tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin çalışma sayıca eksik kaldığı görülmektedir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersi bağlamında mevcut durumun açık bir şekilde ortaya koyulması için öğretim programı, ders kitabı ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin bir arada verilerek değerlendirme yapılması bu araştırmanın önemini artırmaktadır.

Bu doğrultuda araştırmanın temel problem cümlesi “Sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin durum nedir?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı sosyal bilgiler dersi içerisindeki tarih konularının öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, ders kitapları ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 5, 6 ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri tarihsel yazılı kanıt kullanımı bağlamında incelenmiştir. Tarihsel yazılı kanıt kullanımının ders kitaplarında yer alma biçimi, metin içi ve görsel materyallere yer verilmesi durumu ortaya konulmuştur.

Bu doğrultuda aşağıda ki sorulara cevap aranacaktır.

1. Tarihsel yazılı kanıt kullanımının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alma durumu nasıldır?
2. Tarihsel yazılı kanıt kullanımının 5, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alma durumu nasıldır?

3. Tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile,
2. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan “Kültür ve Miras” öğrenme alanının içerdiği kazanımlar ile,
3. 2022-2023 eğitim-öğretim yılı için MEB tarafından önerilen sosyal bilgiler 5, 6, ve 7. sınıf ders kitapları ile,
4. 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Rize ilinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri ile,
5. Veri toplama araçları ile ulaşılan veriler ile sınırlıdır.

Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin veri toplama araçlarındaki sorulara ve yapılan görüşmelere içten bir şekilde yanıtlar verdiği, varsayılmıştır.

Tanımlar

Sosyal bilgiler dersi: “Sosyal bilgiler dersi, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, antropoloji, psikoloji, felsefe, sosyoloji, ekonomi siyaset bilimi gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan öğrenme alanlarını bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir derstir” (MEB, 2005).

Tarihsel kanıt /delil/kanıt: “İnsanı yaşadığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, emare eski dilde beyyine” (TDK, 2022).

“Yol gösteren kılavuz, şahit, belge, tanık. Tarihsel kanıt ise, Geçmişten gelen, yazılı ve basılı kalıntı ve izlerin tarihsel bilgi çerçevesinde sorgulanması yoluyla elde

edilen tarihsel anlamın gerçekleşmesine yardımcı olan kaynaklar olarak tanımlanabilir.” (Tosh, 1997: 31).

“Tarihçinin, üzerinde düşünerek geçmiş olaylar hakkında sorduğu soruları yanıtlayabileceği tek tek belgelerin ortak adıdır.” (Coolingwood, 2000:29).

Birinci Elden Kaynak: “Bir tarihçi, tarih yazım işinde iki tip kaynak kullanmaktadır. Bunlardan birisi olan birinci elden kaynak, çalışılan olayın geçtiği döneme ait kaynaklardır. Birinci elden kaynakla ilgili en genel tanım insan geçmişinden kalan bütün izleri içermektedir, şeklindedir. Bunlar: Arşiv malzemeleri, kronikler, hatıralar, kitabeler gibi tarihçinin ilk elden bilgiye ulaştığı kaynaklar olarak da tanımlanmaktadır.” (Barton, 2005).

Vesika-Belge: “İnanılacak sağlam delil demektir.” (Devellioğlu;1997).

İddia: “Bir sorun üzerine duruşu ifade eder ve amaç argümanın arkasında olmaktır. İddia bir argümanın amacıdır. İddia iddiacının savunduğu çıkarımı sunar. Basitçe iddia argümanın özüdür.”(Toulmin, 1960).

Tarihsel düşünme: “Tarihi olayların ve olaylar arasındaki ilişkinin mantık süzgecinden geçirilmesi ve tarihi olaylar hakkında değerlendirme yaparken tarihçinin kullanmış olduğu yöntemlerle bilginin üretimini görmek ve anlamak” (Demircioğlu, 2009)

Tarihsel araştırma yaklaşımı: “Tarihçilerin çalışmalarının incelenmesi üzerine temellenmiş bir öğretim yaklaşımıdır.” (Doğan, 2007:18).

Tarihsel anlama: “Tarih dersinde, tarihsel kanıt ve belgelerin sınıf içerisinde sistematik bir şekilde kullanılması sonucu, tarihsel olayların geçmişin şartları içinde değerlendirilmesiyle oluşan anlama yeteneğidir.” (Dilek, 2001:8).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Tarihsel Yazılı Kanıt

İnsanın var olduğu andan itibaren ölümüne kadar yaşadığı süreçte içinde bulunduğu topluma ve çevreye uyumunu kolaylaştıran eğitim diye ifade ettiğimiz kavramın bugüne kadar pek çok farklı tanımı yapılmıştır. Bunlardan birkaç tanesi şu şekilde açıklanabilir. Eğitim bireylerin içinde bulundukları zamandan farklı olarak onları geçmişi anlamaya döneminde yaşanan olayları değerlendirmeye yönlendiren toplumun temel değerlerine katkı sağlayan toplumsal bilincin oluşmasının alt yapısını oluşturan bir süreçtir (Ergün, Ergezer, Çevik ve Özdaş, 1999). Eğitimin temel amacına uygun bireyler yetiştirmek eğitim kurumlarının en önemli görevi ve asli sorumluluğudur. Öte yandan bireyde davranış değişikliğinin meydana gelmesi eğitimle gerçekleşir (Özdemir, 2012). Öğrenme, “Tekrar ya da yaşantı yoluyla organizmanın davranışlarında meydana gelen oldukça kalıcı / sürekli değişikliklerdir (Bacanlı, 2010:144)”. Sosyal Bilimlerin inceleme alanını insan ve onun uğraşı faaliyetleri ve ihtiyaçları oluşturmaktadır. Sosyal bilimler, günümüzde insanların talepleri ve gereksinimlerinin artması üzerine farklı alanlara ayrılmıştır (Karaca,2007). Bunlardan biri de tarih bilimidir. Tarih biliminin bilim olmasını sağlayan yazılı kaynaklardır. Vakayinamelerden, anıtsal eserlerden, maddi ve manevi birçok kalıntıdan olayların ne zaman nerede kim ya da kimler tarafından meydana getirildiği öğrenilebilir. Ancak arşiv belgeleri, kişilere ait mektuplar, olayı yaşayan insanların ifadeleri birinci elden kaynak niteliğindeki belgelerin varlığı ile kişilerin aldıkları kararlar, verdikleri emirler uyguladıkları taktikler bilinebilir (Tangülü ve Çıdacı, 2016).

Günümüzde tarihin birinci elden kaynakları oldukça zengindir. Yazılı kaynakların yanı sıra filmler, radyo ve televizyon haberleri, belgeseller, ses arşivleri. Elektronik kayıtlar geniş yer kaplamaktadır. Ancak içinde bulunduğumuz çağın tarihini anlamak için yazılı belgeler hala kritik öneme sahiptir (Doğan, 2007).

1.2. Yazılı Kanıt Türleri

Tarih içerikli konuların kazandırılmasında tarihsel yazılı kanıtlar temel çalışma araçlarındandır. Örneğin, “bir erin savaş zamanındaki yol hatıra defteri, savaş

gerçekleri hakkında herhangi bir resmi bilgiden çok daha iyi bir fikir verir.” Bu doğrultuda bütün tarih içerikli çalışmaların temelini tarihi belgeler ile yazılı kanıtlar oluşturmaktadır.

Brooks (1993)’a göre yazılı doküman türlerini: “Mektuplar, belgeler, raporlar, hesap pusulaları ve faturalar, tutanaklar, ticari kayıtlar, tapular, senetler, siciller, resmi yazışmalar, kanun metinleri, posterler, kataloglar, günlükler, seyir defterleri, fermanlar, buyruklar, haritalar, planlar, nüfus kayıtları, broşürler, gazeteler, dergiler, afişler, kitaplar, istatistikler, yıllıklar, envanterler, notlar, belediye kayıtları, meclis tutanakları, hükümet kayıtları, yazışmalar, emlak kayıtları, kişisel dokümanlar, dini kitaplar ve kağıtlar, hatıratlar, edebi metinler, bilimsel ve matematiksel hesaplamalar ve kayıtlar, biyografiler, otobiyografiler, kronikler ve tarihçeler, paralar, madalyalar, taş yazıtlar, binaların, kapıların, duvarların, anıtların üstündeki yazılar, kitabeler ve diğer yazılı kanıtlar (akt. Işık, 2008)” olarak ifade etmiştir.

1.3. Tarihsel Yazılı Kanıtların Tarihsel Süreci

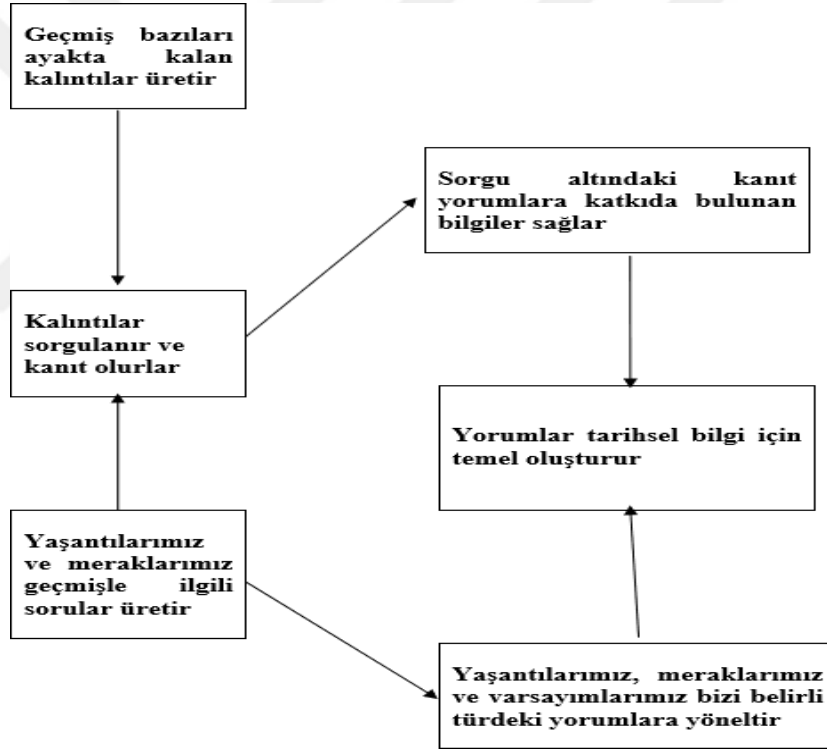
Tarih ilk insanla başlamıştır tarihsel olayları yazmak ise; yazının icadıyla başlar. Yazının icadından önce sözlü kaynaklar kullanılmaktadır. İlk tarihçiler Herodot ve Thukydides olarak kabul edilir. Antik Yunan’da İlyada’nın ilk yazılı versiyonuna rastlanılmaktadır. Ortaçağ tarih yazımına bakıldığında yunan ve romanın bir devamı olduğu görülmektedir. Bu dönemde rivayetçi yöntemle tarih yazımı yapılmıştır. Ortaçağın kapanışıyla tarihsel yazım tekrar gözden geçirilmiş, Rönesansla birlikte yazılı kaynaklar sözlü kaynakların yerini almıştır (Doğan, 2007).

Rönesansla birlikte yazılı kaynaklar çoğalmış belge kullanımı tarih metodu olarak önemli hale gelmiştir. Basılı eserler çoğalmış, Fransız ihtilali ile beraber kişilere ait arşivler tarihçilere açılmış belge tarihçiliği tarih metodu olarak 19. yüzyıl temel kabul edilmiştir (Tuncay, 1993).

18. Yüzyıl aydınlanma tarihçilerinden Voltaire günümüze kadar gelen tarihin kökenini oluşturan sözlü anlatıma eleştirel yaklaşıyordu. nesilden nesile gerçekleşen bu aktarımda gerçeklerden giderek uzaklaşıldığını ifade etmiştir. Kökenlerinden ne kadar uzağa gidilirse değerlerin o kadar azaldığını her aktarımda bu değerlerden uzaklaşıldığını, mucize diye nitelenen kehanetlerin yerine gerçeklerin tarihi bilginin felsefenin yol göstericiliğinde oluşturulması gerektiğini iddia etmiştir. (Gilderhus, 2011).

19.Yüzyılın başında Almanya’da Leopoldvon Ranke, akademik tarihin ve kuramsal tarih eğitimi metoduyla modern tarihin kurucusu olmuştur (Çıdacı, 2015). Türklerde ise Selçuklu ve Osmanlı’da başlangıçta İslam tarihçiliğinin devamı niteliğinde olan rivayetçi nakilci nitelikteydi. Sarayda resmi tarih yazıcılığıyla görevli

olan vakanüvislerin kaleme aldıkları eserler döneminden öncesini naklederken Osmanlı dönemini veya vakanüvislerin yazdıkları kendi dönemine de tanıklık niteliği taşımaktaydı. 18. Yüzyılda Naima Efendi yine ona dayanarak yazan Eyüpoğlu, Ahmet Cevdet Paşa'da yine dönemine tanıklık etmiş olayların bizzat içinde yer alan kişileri dinlemiş (Doğan, 2007). Günümüzde ise teknolojinin hızla gelişmesi görüntü ses kaynaklarını çoğaltırken yazılı kaynakları ise aynı hızla azaltmaktadır. Husbands'a göre tarihsel kanıt kullanma ve sorgulama belli bir aşamada ele alınmalıdır. Bizi tarihsel kanıt arayışına yönelten bir takım basamaklar vardır, aşağıda ki görselde Husbands'a ait şekilde tarihi sorgulama ve yorumlama basamaklarına yer verilmiştir. Husbands'ın tarihsel bilgiyi analiz edip sorgulama ve yorumlama modeli aşağıda verilmiştir.

Şekil 1. Husbands'ın kanıt, tarihi sorgulama ve yorumlama modeli

Kaynak: Husbands'dan Akt. Doğan, 2007.

1.4. Birinci Elden Kaynaklar ve Tarihsel Kanıt İlişkisi

Tarihin işleyişi kanıta bağlıdır ve kanıtın yorumlanması bu işlerliği sağlamaktadır. Dolayısıyla geçmişin olaylarına ilişkin tarihçinin belgeler üzerinde yapacağı çalışmada soruların cevaplarının arandığı belgelerin ortak adına tarihsel kanıt

denir (Collingwood, 1990, s.29). Birincil kaynaklar olarak ifade edilen özgün kaynaklar ise her gün artan bir oranda üretilmektedir. Bu kaynakların tarihsel belge niteliği kazanması ise tarihçiler tarafından çalışmalarında bilinen kaynak olarak kullanılmalarından geçmektedir. Birincil kaynaklar otobiyografiler, hatıratlar gazeteler ve yayınlanan makaleler, kamusal romanlar, resmi yayınlar, parlamento konuşmaları, mektup, tutanaklar günlükler arşiv belgeleri, kilise kayıtları, yerel yönetim kayıtları ve şirket kayıtlarıdır. (Danzer ve Newmen, 1996'dan akt. Ata, 2002, s.80) Sosyal bilgiler derslerinde içerik üzerinde üzerinde durulan bir konu olmuştur.

İçerik nedir? Öğrencinin davranışlarının ölçütünü ve düzeyini belirten hedeflenen davranışların gerçekleşmesinde önemli bir araçtır. İçerikte yer alması gereken öğrencilere kazandırılacak hedefteki davranışlar seçilerek düzenlenen ünite ya da konular anlatılır. Bu açıdan, içerik, "ne öğretilim?" sorusuna cevap arar ve öğrenci davranışları için bir "araç" sayılır. Sosyal Bilgiler dersinde içerik belirlenirken bazı hususları dikkate almak gerekir. "İçerik belirlenirken ders programına yönelik etkinliklere yer verilerek konuların hangi düzeyde programda yer alacağı bilgiye ne derece yer verileceği bu durumda ölçütün ne olacağına dair kriterleri ortaya koyan çalışmalar içerik çalışmalarıdır (Çıdacı, 2015).

Sosyal Bilgiler dersinde zihinsel, psikomotor ve duyuşsal alanlarda davranışların çocuğa kazandırılması aşamasında öncelikle çocuğun bilişsel ve devinışsel gelişimine bağlı olgunlaşma düzeyi dikkate alınmalıdır. İçerikle çok yakın ilişkili olan çocuğu hazırbulunuşluğu olmaktadır. Bu sebeple içerik seçiminde ilk önce öğrencide hedeflenen eğitimin amaçları ve öğrencinin davranış düzeyi dikkate alınmalıdır. İçerikte hedef ve davranışları "amaç" lar belirlemektedir. Bu sebeple amaç-içerik önemi dikkate alınmalıdır (Sözer, 2013). İçerik öğretilirken kullanılan öğretim yöntemleri ve materyaller seçilirken içerikte öğrencilerden beklenen hedef ve davranışlar işleniş sırasına göre verilmelidir. İçerikte yer alan bilgiler hatırlamayı kolaylaştırıcı nitelikte olmalıdır. Derslerde uygulanan etkinliklerdeki bilgiler ilk önce tahtaya yazılmalı ve öğrencilerden hayal güçlerini kullanarak zengin bir öğrenme ortamı sağlanmalıdır (Moore, 2000). İçerik demokratik, çağdaş, bilimsel sanatsal faaliyetleri destekleyecek türde seçilmelidir. Ayrıca öğrencinin hazırbulunuşluğuna uygun, yakından uzağa, kolaydan zora, basitten karmaşığa, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene şeklinde içeriği düzenlemek gerekir (Sönmez, 1999).

“Tanık olamadıklarımız zaman çizelgesinin mazisinde kalanlar hayatta kalmaya direnenler, her şeyiyle kanıt olarak ifade edilir. Adına kalıntı, buluntu dediğimiz tüm kaynaklar, insanların geçmişteki yaşamları hakkında bilgi verir” (Tosh, 1997:31). Tarihsel Kaynak nedir? sorusunun cevabı ise bilinen tanımıyla tarihi bilgi veren kaynaklardır. İnsana ait tüm uğraşları onunla ilgili bilgi verebilir. Bilgi veren her malzeme tarihsel kaynak olma özelliğine sahip değildir.

Bir malzemenin kaynak olabilmesi için devrinde ya da devrine yakın meydana getirilmiş olması gerekir, veya devrin kaynaklarından faydalanılarak oluşturulması gerekir. Devrinde meydana gelmiş ise “ana kaynak” devrin kaynaklarından faydalanılarak oluşturulmuş ise “birinci elden kaynak olma özelliğine sahip olur” (Kütükoğlu, 1998).

Birincil kaynak nedir sorusunun cevabı ise; bir tarihçi tarih yazım işinde iki tip kaynak kullanmaktadır. Bunlar birincil kaynaklar ve ikincil kaynaklardır. Birincil kaynak çalışılan olayın geçtiği döneme ait kaynaklardır. İkincil kaynaklar ise bu kaynaklara dayanarak hazırlanmış telif eserlerdir (Ata, 2002).

Kütükoğlu (1994:18) birinci elden kaynakları “1- Yazılı, çizili, sesli ve görüntülü kaynaklar, 2- Sözlü kaynaklar, 3-Müzelik malzeme” olarak sınıflandırmıştır.

Kanıt dayalı öğretim yönteminde öğretmenden ziyade öğrenciler aktiftir. Kanıt problemlerinin üstesinden gelmek insanı mücadeleye alıştıır, beyni işlevsel hale getirmekte ve uğraşılan işi anlamlı kılmaktadır. Tarihsel yazılı kanıtlar ve kaynaklar ile uğraşmak ikinci el kaynakların nadiren vereceği gerçeklik hissini vermektedir. Geçmişle ilgili kanıtlarla uğraşmak, bugünün birçok yönüne bakmamıza imkân verir ve üzerinde çalışılan konuyu daha doğru öğrenmeyi sağlamaktadır. Birincil kaynaklar iyi bir şekilde kullanılırsa duyguları ve hayal gücünü geliştirir. Geçmiş yaşanmış ve bitmiştir. Geçmişle ilgili tüm bulgular yaşadığımız çevrede yer almaktadır. Öte yandan bireylerin deneyimlerine dayanarak yapılan yorumlar, analizler, buluntular tarihsel kanıtlara bakılmadan bilinemez ve tarihi bilgi edinilemez (Akbaba, 2005).

Andretti (1993:65-73) birinci elden yazılı kaynaklar ve bulunabileceği yerleri aşağıda sıralamıştır:

1. Yerel kayıtlar: “Bu tür kayıtlara şehirlerde ve mahallelerde yer alan kayıtlarından ulaşmak mümkündür”.

2. *Cadde yön levhaları ve isimleri*: “Genellikle bu kayıtlar her şehir için 3-4 yılda bir yayımlanır. Bu kayıtlarda şehir ve mahallelerdeki tüm cadde ve sokak isimleri, sokaktaki evler, içinde oturanların meslekleri yazılıdır.”
3. *Eski haritalar*: “Eski haritaların yaygın olarak kullanımı 19. Yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir. Şehirlerin büyük ve küçük ölçekli haritalarda yer isimleri önemli kaynaktır.”
4. *Yerel gazeteler*: “Şehir ve mahallerde yayınlanan yerel gazeteler şehir kütüphanelerinde toplanıp saklanmaktadır.”
5. *Nüfus kayıtları*: “Nüfus kayıtlarında yaş, cinsiyet, doğum tarihi, meslekler, evin mülkiyeti, hakkında bilgilere rastlanabilir. Bu kayıtlar özellikle sosyal konulu tarih çalışmaları için değerlendirilir. Bu kayıtlara kütüphanelerden ulaşılabilir.”
6. *Yerel tarih kitapları*: “Bir bölgenin geçmişi hakkında yazılmış yerel tarih kitaplarıdır.”
7. *Resmi belgeler*: “Bu belgelere ilin veya ilçenin belediyesinden ya da merkezi hükümetin yerel temsilciliklerinden alınabilir. Sağlık, kültür, spor ve sosyal yaşamla ilgili bulunabildiği gibi şehrin pek çok yapısı da bunlardan bulunabilir. Ayrıca yerel müzelerden de sergilenmiş yazılı kaynak türlerine ulaşılabilir.”
8. *Kişisel kayıtlar*: “Günlükler, mektuplar, yemek tarifi kitapları, kişisel yazmalar en önemlileridir. Ayrıca kartpostalların arkasında yazılan mesajlar da önemlidir. Tebrik kartları, nüfus cüzdanları, evlilik cüzdanları gibi aile tarihi yazmak için elverişli olan bu kaynaklarla soyağacı ve ailenin zaman çizelgesi oluşturulabilir.”

Ayrıca, (Ata, 2002:81) birincil kaynaklarla ilgili şu bilgilere yer vermiştir:

1. *Nesne kaynakları*: “Buluntular, aletler, silahlar, icatlar, üniformalar, modalar, mezar taşları.”
2. *İmaj kaynakları*: “Fotoğraflar, filmler, videolar, güzel sanatlar.”
3. *İşitsel kaynaklar*: “Sözlü tarih kayıtları, görüşme kayıtları, müzik kayıtları.”
4. *İstatistik kaynakları*: “Nüfus verileri, haritalar, mimari çizimler gibi.”
5. *Metin kaynaklar*: “Gazeteler, mektuplar, tarihsel yemek kitapları, reklamlar, günlükler, bilinen tarihsel dokümanların orijinal metinleri.”
6. *Halk kaynakları*: “Aile fotoğrafları, atadan kalma aletler ve malzemeler, giysiler.”

1.5. Birincil kaynakların kullanımı

Birinci elden kaynakların kullanımı önemli iken aynı zamanda bazı yanlış kavramların yaygın olarak kullanılmasının, etkili ve maksimum düzeyde yarar sağlanmasına engel olabileceği bir gerçektir. Birincil kaynakların özellikleri aşağıda verilmiştir (Barton, 2005:749):

1. “Birinci elden kaynaklar ikinci elden kaynaklara göre daha inanılırdır.”
2. “Birinci elden kaynaklar geçmiş hakkında tartışmalar olarak okunabilir.”
3. “Tarihçiler önyargıları ve güvenilirliği değerlendirmek için kaynak cetveli kullanırlar.”
4. “Orijinal tarih araştırmalarıyla uğraşan öğrenciler birinci elden kaynakları kullanırlar.”
5. “Öğrenciler birinci elden kaynaklara göre geçmişin anlamlandırılmasını yapılandırabilirler.”
6. “Birincil kaynaklar eğlencelidir.”
7. “Kaynaklar birinci ve ikinci elden kaynaklar diye sınıflandırılabilir.”

Sosyal bilgiler ve tarih öğretmenleri Türk tarihine ilişkin dokümanları akademik veya popüler tarih dergilerinde Osmanlı Arşivinde(mühimme defterleri, şeriye sicilleri, tereke defterleri) bulabilirler. Ayrıca Birincil kaynaklara çeşitli yerlerden ulaşılabilir. Birinci elden kaynağın tamamı veya bir kısmı ders kitaplarında yer almaktadır. Öğretmen tarafından sınıf ortamına getiriliyor olabilir. Belleten, Tarih Vesikaları Dergisi, Hayat Tarih Mecmuası, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, eski ve

yeni süreli yayınlar da olabilir. İnternet ortamından elektronik ortamlardan da tarihsel yazılı kanıtlar bulunabilir. Ata'ya göre tarihsel dokümanların kullanım aşamalarına aşağıda yer verilmiştir (Ata, 2002):

1. *Basamak: Birinci el kaynağa karar verilmesi:* Öğretmen ilk önce öğrencinin ilgisine çekecek kaynağa karar vermelidir. Daha sonra birinci el kaynağı sınıfta nasıl kullanacağını belirlemelidir
2. *Basamak: Odaklaşma aşaması:* Öğretmen bir veya birden çok kaynağı sınıfta dikkat çekmek amacıyla dersin başlangıcında kullanabilir.
3. *Basamak: Soruşturma aşaması:* Öğretmen derslerde öğrencilerin birinci elden kaynağa eleştirel yaklaşım karar vermesini sağlayarak temel kavramları buldurur.
4. *Basamak: Uygulama aşaması:* Öğretmen, öğrencilerden kaynaklardan elde ettikleri bulguları uygulamalarda kullanmasını isteyerek temel dayanak noktası olarak yararlanabilir.
5. *Basamak: Değerlendirme aşaması:* Öğretmen birinci elden kaynağı kullanarak öğrencilerin becerilerini ve kavram yanılgılarını değerlendirebilir.

1.6. Birinci Elden Kaynağın ve Kanıtın Kullanılma Aşamaları

Birinci elden kaynağın ve kanıtın kullanımına ilişkin öğretmenin sınıfta dikkat etmesi gereken bazı noktalar ise şöyledir. Öğrencinin ilgisini ve merakını çekecek kaynağa karar verir sonrasında bu kaynağı hangi etkinliklerle beraber kullanacağına karar verir. Öğretmenlerin birincil kaynağa karar vermeden önce bazı soruların cevabını bulması gerekir. Kanıta dayalı etkinliklerde sorulması gereken sorular aşağıda maddeler halinde verilmiştir (Doğan, 2007):

- 1) Ne çeşit kaynaklar öğrenciler için önemlidir? Kanıt öğrencinin ilgisini ve merakını canlı tutacak türde zenginliğe sahip midir?
- 2) Birinci elden kaynak okunabiliyor mu? Bu açıdan zorluk derecesi nasıldır? Öğrencinin seviyesi kanıtın dilini anlayabilecek düzeyde midir?) Bu konuda öğrencilere nasıl yardımcı olunabilir.
- 3) Kaynağın veya kanıtın okunma süresi ne kadar zaman alır. Sınıfta verilen süre yeterli midir? Kaynağın veyahut kanıtın orijinalinin korunduğundan nasıl emin olabiliriz?

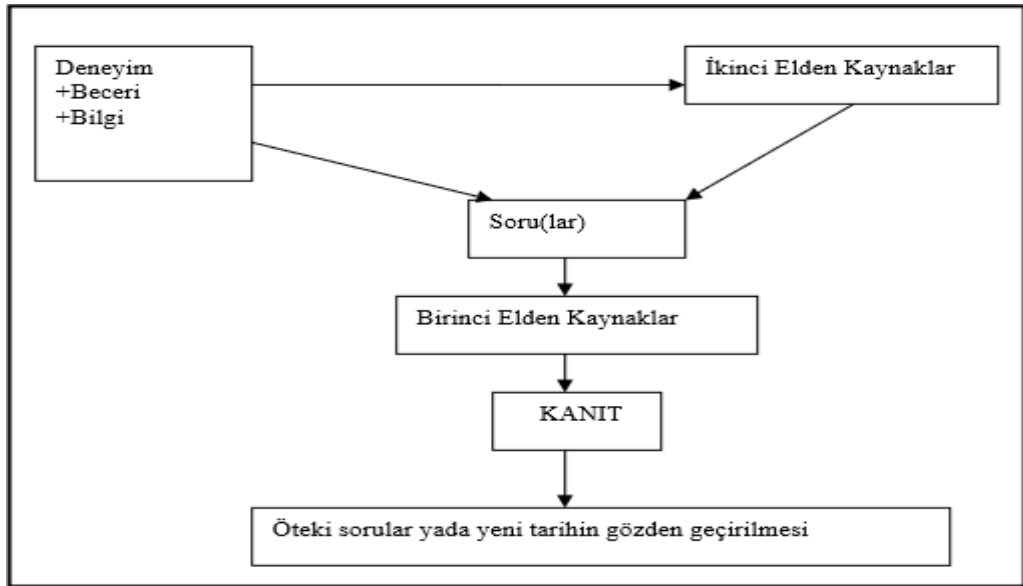
4) Tarafsız bakış açısı nasıl sağlanabilir? Tarafsız bakış açısının katkısı ne olabilir? Bu konuda dengeli karar vermek mümkün müdür?

5) Kanıt seçilirken neye dikkat etmek gerekir? Kanıt birinci el kaynak olmak zorunda mıdır? Tür olarak çeşitliliği var mıdır? (örneğin, basılmış, basılmamış, mektup, makale, arşiv belgesi, tarih kitapları gibi).

6) Birinci el kaynaklar veya kanıtlar nerede bulunabilir? (Okul Kütüphanesi, İnternet, Arşiv Müdürlüğü, Halk Kütüphanesi vb.)

Nichol (1996) sınıfta kullanılacak kanıtlara dair önerileri şöyledir. Seçilen kanıtlar tarih eğitimin amaçlarıyla bağdaşmalıdır. Kanıtlar konulara ve kazanımlara uygun seçilmelidir. Kanıt tercih edilirken sorulan sorulara cevap verecek nitelikte olmalıdır. Kanıt, işlenmiş konuya dair sarmal eğitimi destekler nitelikte olmalıdır.

Kanıt, işlenen konunun veya kazanımın olayları ve kahramanlarıyla bağlantılı olmalıdır. Sınıf içi uygulamalarda kaynak kullanırken dikkate alınması gereken bir takım noktalar vardır bunları şu şekilde sıralamak mümkündür. “Ulaşılabilirlik, zaman, maliyet, amaca uygunluk, denge, okuma düzeyi, öğrenme faaliyetlerinin düzenlenmesi ve değerlendirme” (Stradling, 2003:216). Aşağıda Fines’e ait tarih yapma modeli ile birinci ve ikinci elden kaynak en önemli noktalardan biri olan soru(lar) oluşturulurken deneyim beceri bilgiden yararlanılarak tarihsel kanıt oluşturulma sürecine değinilmiştir.

Şekil 2. Fines'in tarih yapma modeli

Kaynak: Fines'tan Akt. Doğan, 2007.

1.7. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Birinci Elden Kaynak ve Kanıtın Yeri

Sosyal bilgiler dersi, “Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, antropoloji, psikoloji, felsefe, sosyoloji, ekonomi siyaset bilimi gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan öğrenme alanlarını bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ders olarak tanımlanmıştır” (MEB, 2005).

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin birinci elden kaynakları kullanıp kanıtları değerlendirerek sebep-sonuç ilişkisi kurmalarını ve kanıta dayalı olarak akıl yürütebilmelerini öngörmektedir. Bununla beraber onların, kanıtların sınırlılıklarının ve tarihin çeşitli yorumlarının farkındalığını da kazandırmayı amaçlamaktadır. Öğretmen, öğrencilerin erken yaşlardan itibaren bireysel ya da grup olarak birincil ve ikincil kaynaklar üzerinde çalışarak, kendi fikirlerini sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturmalarına yardımcı olmalıdır. Sosyal bilgiler dersi 6. ve 7. sınıf programında yer alan dersin amaçları içerisinde özellikle aşağıdaki iki tanesi birincil kaynak kullanımına uygundur (MEB, 2018).

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan kültür-miras öğrenme alanı işlenirken “aile birliğine önem verme kültürel mirasa duyarlılık ve vatanseverlik gibi değerlerle kanıt kullanma, zaman ve kronolojiyi algılama ile değişim ve sürekliliği algılama gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır” (MEB, 2018) ifadesine yer verilmiştir.

Bunun yanında tarih ve sosyal bilgiler dersleri tarihsel becerileri artan oranda vurgulamaya başlamıştır. Öğrencilerin geçmişi inşa etmede değişik kaynakları tanıyabilme ve kullanabilme zorunluluğu eğitimde hedef haline gelmiş. “tarihsel Düşünme Standardı.” adı altında beş ana beceriye vurgu yapılmıştır (NCHS,1996):

- a). kronolojik düşünme becerisi,
- b). Tarihsel kavrama becerisi,
- c) Tarihsel analiz ve yorum becerisi,
- d) Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi,

d).Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisidir.”

Tarihsel düşünme becerileri

Kronolojik Düşünme Becerisi

1. Geçmiş, bugün ve gelecek zamanı birbirinden ayırt etme. 2. Bir tarihsel hikaye ya da efsanenin “zamana ait yapısı”nı tanımlama 3. Kendi tarihsel anlatılarını yapılandırmada zamana ait bir sıra, kronolojik bir düzen oluşturma/belirli bir zaman akışına göre tarihsel bir metin oluşturma. 4. Tarihsel süreklilik ve değişimi açıklama. 5. Tarihi, dönemlere ayırmaya yönelik yaklaşımları karşılaştırma ve farklı yaklaşımlar önerme.

Tarihsel Kavrama Becerisi

1. Yazarın tarihi belgenin ya da metnin kaynağını tanımlama ve güvenilirliğini değerlendirme. 2. Bir tarihsel metni aslına uygun bir şekilde yeniden oluşturma/kendi cümleleriyle ifade etme. 3. Tarihi metinleri hayal gücünü kullanarak okuma. 4. Tarihi bakış açılarını göz önünde bulundurma, takdir etme. 5. Görsel, matematiksel ve sayısal verileri kullanma.

Tarihsel Analiz ve Yorum Becerisi

1. Fikirler arasındaki farkı belirleme ve kıyaslama. 2. Farklı bakış açılarını dikkate alma. 3. Neden-sonuç arasındaki ilişkiyi, kişisel önem ve kişiyi etkileyen fikirleri de göz önünde bulunduracak şekilde çok yönlü analiz etme. 4. Tarihsel kanıta dayalı hipotezler ile destekten yoksun görüşler arasında ayırım yapma. 5. Birbiriyle ihtilaflı tarihsel metinleri karşılaştırma. 6. Tarihsel iddiaların tartışılması ve tartışmadan kaçınmama.

Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi

1. Çeşitli kaynaklardan tarihsel veriler elde etme. 2. Tarihsel verileri sorgulama. 3. Eldeki kayıtlardaki boşlukları belirleyerek; zaman ve mekana ait bilgi ve bakış açılarını düzenleyerek yorum yapma. 4. Tarihsel kanıtlara dayalı yorumlar yapma.

Tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisi

1. Geçmiş döneme ait tarihsel meseleleri ve problemleri tanımlama. 2. Geçmiş döneme ait kanıtları kronolojik olarak sıralama. 3. Güncel bir sorunun tarihsel arka planını belirleme (NCHS, akt. Akıncı, 2011)

1.8. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde sosyal bilgiler ve tarih öğretiminde birinci elden kaynak kullanımı, kanıt kullanımı, çoklu kaynaklarla çoklu bakış açısı üzerine yapılmış araştırmaların ilgili kısımları özet olarak ele alınmıştır.

Nalbantoğlu (2022) “Tarihsel düşünme becerilerinin kazanımında kanıt temelli öğrenme yaklaşımının kullanımına yönelik bir uygulama” adlı doktora tez çalışmasının temel amacı tarihsel düşünme becerilerinin kazanımında kanıt temelli öğrenme yaklaşımının etkilerini ortaya çıkarmaktır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan "Eylem araştırması" deseninde gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda kanıt temelli öğrenme yaklaşımının öğrencilere tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasına katkı sağladığı; bu yaklaşımın öğrencilerin bağlamsal ve çoklu bakış açısıyla düşünebilme becerilerinin gelişiminde etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu yaklaşımın öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik görüşlerinin eleştirel bir düzeye gelmesinde etkili olduğu; öğrencilerin bu yaklaşımın sınıf içinde ve dışında kendilerine bilişsel ve duyuşsal katkıları olduğu görüşünü paylaştıkları belirlenmiştir.

Malbeği (2022) “Kanıt temelli öğrenme yaklaşımıyla sosyal bilgiler dersi "üretim, dağıtım ve tüketim ünitesi"ni işlemek: Bir eylem araştırması” adlı doktora tez çalışmasının temel amacı öğretim sürecinde öğrencilerin kanıta dayalı akıl yürütme becerileri sorgulanarak Kanıt Temelli Öğrenme yönteminin etkililiğinin incelenmesidir. Araştırma nitel bir çalışma olup eylem araştırması olarak modellenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin, kanıta dayalı akıl yürütme becerileri olarak kabul edilen kanıttan olguları fark etme, çıkarımda bulunma, birden fazla kanıtı kullanarak ürün oluşturma ve kanıtı özetleme konusunda daha başarılı olurlarken kanıta dayalı üst düzey akıl yürütme becerileri olarak kabul edilen kanıtın güvenilirliğinin sorgulanması, kanıtın kendi içerisinde sorgulanması, kanıtların karşılaştırılması gibi becerilerde zorlandıkları görülmüştür. Öğrencilerin görüşlerini ifade ederlerken kanıttan yola çıktıkları ve kanıta başvurdıkları, bir konuya ilişkin farklı bakış açıları ve farklı yargıları ifade edebildikleri gözlemlenmiştir.

Ginesar (2022) “Sosyal bilgiler dersinde kanıt temelli öğrenmenin değerleri kazandırma ve akademik başarıdaki rolü: Bir eylem araştırması” adlı doktora tez çalışmasının amacı, sosyal bilgiler dersinde yer alan kök değerlerin kazandırılmasında

ve akademik başarı sağlanmasında kanıt temelli öğrenmeden nasıl faydalanılabileceğini ortaya koymaktır. Eylem araştırmasına göre tasarlanan araştırma sonucunda öğrencilerin kanıt temelli öğrenmeye ilişkin ve kanıt temelli değerler eğitime ilişkin görüşlerinde önemli değişme gerçekleşmiştir.. Değerlerin aktarımında kanıtların kullanımının ve kanıt temelli etkinliklerin uygulanmasının, değerleri kazandırmada önemli bir artış ve yarar sağlayacağı ortaya konulmuştur. Bu süreçte öğrencilerin derse olan ilgisinin de arttığı, kanıt temelli öğrenmeye ilişkin olumlu bir tutum ve tavır sergiledikleri ve derse aktif olarak katıldıkları gözlemlenmiştir. Öğrencilerin tutumlarındaki değişme ve sürece aktif katılımları öğrencinin akademik olarak başarısının artmasına da katkı sağlamıştır.

Şahin (2021) “Kanıt temelli tarih öğretiminde öğrencilerin kanıt kullanma becerileri” adlı yüksek lisans tez çalışmasının temel amacı kanıt temelli tarih öğretim yöntemiyle gerçekleştirilen etkinlikler sonucunda 8. sınıf öğrencilerinin kanıt kullanma becerilerini tespit etmektir. Ortaokul 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinin "Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye" bölümünde yer alan "Eğitim ve Kültür Alanındaki Gelişmeler" konuları kapsamında sürdürülmüştür. Bu çalışmanın dikkat çekici sonuçlarından biri de öğrencilerin yazılı ve işitsel kanıtlardan ziyade resimli tarihsel kanıtları kavramada daha başarılı olmuş olmalarıdır. Ayrıca bu kanıtlar üzerinde çalışma noktasında öğrencilerin daha istekli oldukları belirlenmiştir. Fakat bu duruma karşı öğrencilerin özellikle izledikleri belgeselleri kavramada ve belgeselden bilgi elde etmede zorlandıkları belirlenmiştir. Kanıta dayalı etkinlikler ile tarihi öğrenen öğrencilerin farklı düşünceleri kavrayabildikleri, az sayıda da olsa bazı öğrencilerin farklı bakış açılarıyla olayları değerlendirdikleri, empati yaparak o dönemde yaşayan insanların duygu ve düşüncelerini anlayabildikleri ve olaylara tek bir yönden bakmanın doğru olmayacağını fark ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin kanıtlara dayalı olarak işlenen derslerde kazandıkları ve geliştirdikleri beceriler göz önünde bulundurulduğunda, sınıf içerisinde öğretim süresince tarihsel kanıtlarla çalışmaların yaygınlaştırılması ile bu becerilerinin kazandırılabilir ve geliştirilebilir olduğu belirlenmiştir.

Çiftarslan (2019) “8. sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinde kanıt temelli öğrenme yaklaşımı ile tarih öğretimi: Fenomenolojik bir çalışma” adlı yüksek lisans tez çalışmasının temel amacı derslerde tarihsel kanıtlarla yapılan çalışmaların

öğrencilerin zihinsel becerilerine kişisel algılamalarına dayalı olarak edindikleri tecrübeleri bu tecrübelere dayandırılarak edindikleri tarih yanılgıları tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada araştırmanın amacına uygun olarak betimleyici fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerden derslerde kanıtlara dayalı yapılan etkinliklerden öğrenme süreci ile ilgili bilgi alınmıştır. Kullanılan tarihsel kanıtlarla zenginleşen dersler ilgi çekici bulunmuştur. Böylece öğrencilerin tarihsel dokümanlara karşı merak duygusu geliştirmiş, araştırma isteğini artmıştır Böylece öğrencilerin derslere karşı ilgisi ve şevkleri çoğalmıştır bu durum derse karşı tutumlarını olumlu etkilemiştir. Kanıtların kendilerine gerçeklik hissi kazandırdığı bu açıdan motive olduklarını belirtmişlerdir. Geçmişle ilgili kanıtlarla zenginleşmiş öğrenme ortamı içerisinde bulunmak kendilerini adeta tarihçi gibi hissetmelerine olanak tanımıştır. Bu sayede öğrenciler farklı bakış açılarını da görerek kendi düşüncelerini rahatça ifade etme imkanı buldukları ve eğlenerek öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

Bilgiç (2018) “İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler derslerinde kanıt temelli öğrenmeye ilişkin bir eylem araştırması” adlı tüksek lisans tez çalışmasının temel amacı 4. Sınıf sosyal bilgiler derslerinde kanıt temelli öğrenme yaklaşımına uygun olarak işlenmesine dair öğrencilerin görüşlerini belirlemektir. Araştırmanın sonucunda kanıt temelli öğrenme ile gerçekleşen öğrenmelerin kalıcı olduğu bilgiyi aktarırken yeni öğrenmelerde yardımcı olduğu sonucuna varılmıştır. İşlenen dersi anladıkları somut öğrenmelere fırsat verdiği ayrıca görsel materyallerin sunulan hazır bilgiye oranla daha etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Fakat kanıt temelli öğrenme ile bilgilerin karşılaştırma yapma imkanı olmadığı kanaatine varılmıştır.

Dere (2017) sosyal bilgiler dersinde bir öğrenme ve öğretme yöntemi olarak sözlü tarih adlı çalışmasında pilot uygulama ve asıl uygulama aşamalarını içeren bu tez çalışması kapsamında öğrenciler, asıl uygulama sürecinde 2005 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan Elektronik Yüzyıl ünitesinin “İlerlemenin Sonu Yok” adlı konu üzerine sözlü tarih çalışmaları yapmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden keşfedici araştırma modeline göre yapılmıştır. Amaçlı örneklem tekniklerinden kolay ulaşılabilir örneklem tekniğine göre seçilen çalışma grubunu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Uşak ili Merkez ilçesi Karaağaç Ortaokulunda

öğrenim gören 20 (13 kız, 7 erkek) 6. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Toplanan veriler hem betimsel olarak değerlendirilmiş hem de içerik analizine tabii tutulmuştur.

Çıdacı (2015) “Sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde birinci elden kaynakların kullanımı (7. sınıf örneği) (Kanıt temelli öğrenme)” adlı yüksek lisans tez çalışmasının temel amacı sosyal bilgiler dersinde kültür miras ünitesi üzerinden yapılan tarih konularının öğretiminde birincil kaynakların kullanılmasının 7. Sınıf öğrencilerinin akademik başarıları ve sosyal bilgiler dersine karşı tutumlarına olan etkisi araştırılmıştır. Araştırmanın yöntemi karma yöntem olarak belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda deney ve kontrol gruplarına uygulanan son başarı testi ve son tutum ölçeğinin analizi sonucunda deney grubu lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Sosyal Bilgiler dersinde kanıt kullanımının öğrencilerin ilgisini çektiği derse karşı olan tutumlarında olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.. bulgulardan elde edilen sonuçlara bakıldığında sosyal bilgiler dersinde kanıt kullanılmalı bu durum öğrencilerin öğrenmesini sağlamakla birlikte diğer ünitelerde de kullanımını gerekli hale getirmektedir

Doğan (2008) ilköğretim 8.Sınıf Türkiye Cumhuriyeti ve Inkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretiminde tarihsel kanıt kullanımının etkililiği isimli çalışmasında öğrencilerin tarihsel kanıt sorgulamada hangi düzey becerileri gösterebildiklerini; tarihsel kanıtın tarih ve tarih öğretimine ilişkin temel bazı kavram algılamalarını nasıl etkilediğini ve kanıt temelli tarih öğretim sürecinin öğrenci açısından nasıl değerlendirildiği belirlenmeyi amaçlamaktadır.

Amaral, (2007) Different perspectives in history classroom: a study with Portuguese students. “Hintli ve Portekizli öğrencilerle tarih derslerinde farklı bakış açıları adlı” çalışmasında farklı görüşlere yer verdiği çalışmasında aynı konu farklı anlatımlarla ele alınmış bu durumun öğrencilerin üzerinde etkisi araştırılmıştır. Son yapılan çalışmalarda farklı bakış açılarına sahip kaynaklarla yapılan eğitim uygulamaları öğrenciler üzerinde oldukça olumlu etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Amaral 12-14 yaşlarındaki Portekiz uyruklu öğrencilerle yaptığı çalışmada Vasco de Gama adlı kaşifin Hindistan’a ulaşma macerasını ele almıştır. Farklı bakış açılarıyla sunulan çalışmada öğrencilerin fikirleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada aşağıdaki soruların cevapları bulunmaya çalışılmıştır. İki tarihçi (Portekizli ve Hint tarihçi) hangi konuda aynı fikirdedirler Vasco De Gama ve Hint Kralı ile ilgili düşünceleri nedir?

Farklı görüşleri açıklayabilir misiniz? Çalışmaya katılan 26 öğrenciden 17'si her iki kaynakta da ortak olarak anlatılan ifadeleri bulmuşlardır. 9 öğrenci ise bazılarını bulabilmiştir. Fakat öğrenciler çapraz olarak bilgileri fark etmelerine rağmen kullandıkları ifadeler sadece bir kaynaktan alınmıştır.

Doğan (2007) “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanımı” adlı doktora tez çalışmasında sosyal bilgiler dersinde kanıt kullanılarak yapılan eğitimin öğrencilerin akademik başarıları üzerinde etkisini araştırmıştır. Bununla beraber tarihsel anlama, analiz ve yorumlama becerilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu çalışma 7. Sınıf öğrencileri üzerinde nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre deney grubu öğrencileri sosyal bilgiler öğrenme alanına karşı uygulama öncesinde düşük bulunmuş uygulama sonrası yükselmiştir. Sonuç olarak uygulama yapılan öğrencilerin tutumları ortaya konulmuş, tarihsel düşünme bağlamında kaynak ve kanıt kavramlarına karşı bakış açıları belirlenmeye çalışılmış olgular arasındaki farklar ortaya konulmuş olgular ve görüşler birbirinden ayırt edilmiş, varsayımlar belirlenmiş, tarihsel empati hayal gücü geliştirilmeye çalışılmış, kronolojik düşünme tarih haritası üzerinde geliştirilmeye çalışılmış, bu noktalarda kontrol grubu öğrencilerine göre daha çok geliştikleri belirlenmiştir. Fakat deney grubu öğrencilerinden yaklaşık %20 civarında çoklu kaynağa dayalı yapılan etkinliklerde kanıt gösterme becerileri açısından başarılı olmuşlardır. Kontrol grubunda bu oran daha da düşük çıkmıştır.

Alabaş (2007) ilköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde kanıt temelli öğrenme modeli; bir eylem araştırması çalışmasında “tarihçiler gibi düşünmeyi nasıl öğretiriz?” sorusunu önemli görüp bu sorudan hareketle çalışmada kanıt temelli tarih derslerinde öğrencilerin birinci elden kaynaklarla çalışması ve bu şekilde bir öğretimin öğrencilerin tarihsel düşüncelerini nasıl şekillendirdiği, öğrencilerin düşünme işlemlerini ve profesyonel tarihçilerin kullandıkları aşamaların öğrenciler tarafından nasıl oluşturulduğu araştırılmıştır. Araştırmada tarihsel düşünme üzerine yapılan çalışmalara hem alan yazında hem de sınıf içi uygulamalarda öğrencilerde tarihsel düşünme/anlama ve tarihsel düşünmeyi nasıl öğrendikleri üzerine yeni bir bakış açısı eklemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel amacı belirli bir öğretim tekniğinin etkililiğinin deneysel olarak sınanması değil, öğrencilerin tarihsel düşünmeyi nasıl öğrendiklerinin incelenmesidir.

Robinson'un (2006) yaptığı çalışmada 1982 yılında çiftlik çelik yapımı olayı ile ilgili modelde 108 lisans öğrencisi tercih etmiştir. Burada tercih ettiği tartışmalı konu çevresinde çelişen olaylar çoklu bakış açısına sahip birden çok belge kullanan grup ile tekli bakış açısına sahip tek tip kaynaktan (ders kitapları, öğretmen görüşleri) yararlanan grup arasında tarihsel bakış açısı, tarihsel anlama analiz ve yorum becerisi arasında fark olup olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Sonuç olarak her iki grup arasında tarihsel anlama açısından fark çıkmamış işlem derinliği açısından da gruplar arasında önemli fark çıkmamıştır.

Keleş, Ata ve Köksal (2006) tarafından yapılan “tarihî dokümanla tarih öğretiminin lise öğrencilerinin başarısına etkisi.” adlı çalışmada lise düzeyinde yaptıkları çalışmada deney grubu öğrencilerine birincil kaynak olarak Tanzimat Fermanının orijinal halini fotokopi ile çoğaltıp Osmanlı Türkçesinden transkrip yapıp ve kontrol grupları öğrencilerine dağıtmışlardır. Kontrol gruplarına klasik eğitim uygulamışlardır. Doküman analizi yöntemi ile eğitimin tercih edildiği deney grubu Hatt-ı Hümayunu okuyarak fikirlerini oluşturmuşlardır. Derste yapılan bu çalışma öğrencilerin akademik başarılarında yansımıştır.

Balkaya (2002) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Tarihsel Kanıtların Etkililiği” isimli çalışmasında öğretmenlerden tarihsel kanıt kavramı ile ilgili görüşleri, derslerde tarihsel kanıtı nasıl kullandıkları kanıtların öğrenciler üzerinde etkisi araştırılmıştır. Çalışmada öğrenciler gördükleri kanıta ne derece ilgi duymuştur, kanıt hakkında ne düşünüyorlar tarihsel metni anlama ve açıklamada yeterlilikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Deney ve kontrol grubu öğrencileri arasındaki farklar nelerdir. Ayrıca sosyal bilgiler derslerinde kullanılacak farklı kanıt türleri neler olabilir sorularına cevap aranmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara göre deney grubu öğrencileri tarihsel anlama yorumlama uygulama sentez ve değerlendirme düzeylerinde kontrol grubu öğrencilerine göre daha başarılı bulunmuştur. Ayrıca tarihsel kanıtla yüzleşen öğrencilerde derse karşı ilginin arttığı merak duygusunun gelişerek araştırmaya yönlendirdiği, tarihsel empati, hayal kurma, gibi etkinliklerde öğrenciyi motive ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bozcan (2002) “İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih konularının Öğretiminde Öğrencilerin Tarih Düşüncesinin Gelişimi” isimli çalışmada sosyal bilgiler dersinde 4 ve 5. Sınıf öğrencilerinin bireysel özelliği ve bu durumun tarih

konularını öğrenmede nasıl etki ettiği, tarihsel düşünme gelişimi ve bunun öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu araştırma ile beraber kaliteli tarih eğitimi nasıl olmalı sorusuna da kısmen cevap verilmiş olmaktadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi olarak anket tercih edilmiştir. Nitel araştırma yöntemi olarak da gözlem metodu uygulanmıştır. Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin tarihsel düşünme becerileri derslerde etkinlikler sonucunda ulaşılan öğrenme düzeyleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin kronolojik zaman, tarihsel anlama, analiz ve yorum becerileri sentez ve değerlendirme becerileri tarihsel ilgi ve merak düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında ulaşılan bir başka sonuç ise; tarih öğretiminde aktif katılıma fırsat verecek etkinliklerle işlenen derslerin öğrencilerin sıkılmalarına sebep olduğu anlaşılmıştır.

Barton (2001) Kuzey İrlanda ve Amerika da ki çocukların tarihsel kanıtın rolünü kavrayış şekilleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları araştırmıştır. Bu araştırma kapsamında yapılan çalışmalar üç ay sürmüştür. İlkokul dönemindeki öğrencilerle yapılan bir çalışmadır. Kapsam yönünden sınırlı tarih eğitimindeki farklı bakış açılarını belirleme ve geliştirme yönünden önemlidir. Kuzey İrlanda ve Amerika'da ki eğitimciler açısından ayrıntılı bilgiler vermektedir. Değişen dünya düzeni içerisinde ortak sorunlara çözüm arayışları çocukların anlama ve kavrama becerilerini etkilemektedir. Farklı bölgelerde yürütölen çalışmalar ile çocukların anlama ve kavrama düzeyleri farklılık gösterebilir. Yaşa bağlı ya da farklı toplumlarda yetişmiş farklı eğitim ortamlarında bulunan bireyler birbirinden farklı özellikler gösterebilir. Kuzey İrlanda ve Amerika'da öğrenciler tarihi benzer kaynaklardan öğreniyorlar (okullar, akrabalar, medya ve tarihi alanlar) bu kaynakların içeriği birbirinden farklıdır. Bu iki bölgedeki öğrenciler farklı fikirlere farklı görüşlere sahip bu durum tarih öğrenmeleri hakkında ipuçları barındırmaktadır

Rogers (1984) The power of visual presentation (görsel sunumun gücü) isimli çalışmasında 10-13 yaş aralığında ki en az 200 öğrenci üzerinde yapılan deneysel çalışma sonucunda görsel materyallerin ve sözel anlatımın gerçekleştirilmesi ile veriler elde edilmiştir. Rogers bu çalışması ile öğretenin merkezde yer aldığı tarihsel öğretimle görsel materyaller kullanılarak gerçekleştirilen tarihsel öğretimin etkililiğini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre görsel kaynaklara ilgi

duyulma oranı ile sözel sunumlara ilgi duyulma oranı farklı çıkmıştır elde edilen sonuçlara göre görsel materyaller öğrencilerin daha çok ilgisini çekmiştir.

Thompson (1984) Understanding the past (geçmişini anlamak) isimli araştırmasında Yazılı kanıtları ele almıştır. Değişik yaş gruplarından (12, 14, 17) oluşan yaklaşık 150 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada Thompson Öğrencilerin yazılı kanıtlara soracağı “nedensellik” soruları kapsamında yaptığı analiz örneklerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Doğru sorular karşısında öğrencilerin tarihsel metinlerde yer alan bilgilere verecekleri cevaplar ile olaylar arasında neden ve sonuç ilişkisi kurmakta başarılı oldukları araştırmanın sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca öğrencilere fırsat verildiğinde tarihsel metinleri anladıkları ve kaynaklarda yer alan tarihsel olayların analizini yapabildikleri, olaylar arasında ilişkileri doğru kurabildikleri belirtilmiştir.

Araştırma kapsamında sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanma becerisi ile ilgili alan yazın taraması yapılmıştır. Bu inceleme sonucunda tarihsel yazılı kanıt ile ilgili çok sayıda makale, tez çalışması yapıldığı görülmektedir. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde yapılan çalışmalar daha çok tarih eğitimi ile ilgili olduğu sosyal bilgiler alanında sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır. Konuyla ilgili çalışma grupları incelendiğinde ortaokul öğrencileri, meslek lisesi öğrencileri ve dengi okullar lisansüstü öğrencilerinin oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda kullanılan yöntem incelendiğinde nitel ve nicel pek çok araştırmanın yapıldığı ortadadır. Konu olarak değerlendirildiğinde yüksek lisans ve doktora düzeyinde tarihsel yazılı kanıt kavramı ve bununla bağlantılı tarihsel düşünme becerisi, eleştirel düşünme vb. kavramlarda yoğunlaştığı görülmektedir.. Konuyla ilgili yapılan farklı çalışmalara bakıldığında tarih derslerinde kullanılan tarihsel yazılı kanıt örneklerine dair pek çok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Ayrıca tarihsel yazılı kanıtların bulunduğu ortamlara örneğin müzeler gibi veya arkeolojik çalışmaların yapıldığı tarihi mekânların varlığına işaret edilerek farklı bilim dallarının da konuyla ilgili olduğu vurgusu yapılmıştır. Öte yandan kanıt temelli tarih öğretimi konusunda Türkiye’de yapılan araştırmaların çoğunlukla ilköğretimde yer alan sosyal bilgiler dersi içerisindeki tarih konuları kapsamında öğretmenlerin kanıt kullanmasına yönelik olduğu görülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Sosyal bilgiler dersi içerisindeki tarih konularının öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımının sosyal bilgiler öğretim programı, ders kitapları ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmeyi amaçlayan bu çalışma araştırmanın temel yapısına uygun olarak nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016)’e göre nitel araştırma “Nitel veri toplama tekniklerini (gözlem, görüşme, doküman analizi gibi) kullanan ve doğal ortamdaki algıları ve olayları gerçekçi ve bütüncül bir şekilde belirlemek için nitel bir süreç gerçekleştiren araştırma” olarak tanımlanırken; Denzin ve Lincoln (2005)’e göre nitel araştırma “Deneysel olarak incelenemeyen varlıkların ve olguların belirli özelliklerine ve gerçekliğin sosyal inşasına odaklanan” bir yöntemdir.

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması desenine göre tasarlanmıştır. Durum çalışmasının temel amacı “Bir durum hakkında detaylı betimlemeler yapmak ve o durumu var olduğu şekliyle anlamak” olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010). Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu doğrultuda bu çalışmada durum çalışması desenine uygun olarak sosyal bilgiler dersinde tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin birkaç durum derinlemesine incelenmiştir. Bu bağlamda Sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımı sosyal bilgiler öğretim programı, ders kitapları ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelenmiştir.

Çalışma kapsamında 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının ve Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarihsel yazılı kanıt kullanımı açısından incelenmesinde doküman incelenmesi yönteminden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi, “Araştırılacak gerçekler veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Ayrıca çalışmanın bir diğer veri kaynağı ise sosyal bilgiler öğretmenleridir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin görüşlerini belirlemek için görüşme yönteminden yararlanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu ve Veri kaynakları

Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımının sosyal bilgiler öğretim programı, ders kitapları ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada çalışma grubu sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri; veri kaynakları ise; 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ve 5, 6 ve 7. sınıf MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Bu doğrultuda örnekleme Rize ilindeki çeşitli ortaokullarda görev yapan 20 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmenlerine ilişkin demografik bilgiler Tablo 1 'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik değişkenleri

Değişken		N
Cinsiyet	Kadın	13
	Erkek	7
Öğrenim durumu	Lisans	17
	Yüksek lisans	3
Kıdem yılı	1-5 yıl	4
	6-10 yıl	5
	11-15	6
	16-20 yıl	3
	21 yıl ve üstü	2

Tablo 1 incelendiğinde çalışmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerin toplam sayısının 20 olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılanların 13'ü kadın 7'si ise erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrenim durumları incelendiğinde 17'sinin lisans 3'ünün yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca örnekleme oluşturan öğretmenlerin kıdem yılları incelendiğinde dağılımın birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın veri kaynaklarını ise 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ve 5, 6 ve 7. sınıf MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

Veri kaynakları aşağıda verilmiştir:

- ✓ “MEB, (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara: MEB Yayınları”
- ✓ “MEB,(2019). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, 5.sınıf, Ankara: MEB Yayınları”
- ✓ “MEB, (2019). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6. Sınıf, Ankara: MEB yayınları”
- ✓ “MEB, (2019). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 7. Sınıf, Ankara: MEB Yayınları”

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada nitel veri toplama araçları kullanılmıştır. Tarihsel yazılı kanıt kullanımının sosyal bilgiler dersi bağlamında incelenmesinde veri kaynaklarının çeşitliliği veri toplama araçlarının da çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda verilerin toplanmasında iki farklı araç kullanılmıştır. Bunlardan ilki 2018 sosyal bilgiler öğretim dersi programı ve 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesinde nitel veri toplama yöntemlerinden doküman incelemeyi kullanılmıştır. Bu doğrultuda 2018 öğretim programında ve ders kitaplarında tarihsel yazılı kanıt kullanımının tespiti için “kontrol listesi” (Ek 4) kullanılmıştır. Kontrol listesinin hazırlanmasında önce literatür taraması yapılmış ardından ise uzman görüşü alınmıştır. Kontrol listesinde “Arşiv vesikaları, sikkeler, kil tabletler, rölyef, antlaşma metinleri, anıtlar, abideler, yazılı metinler, el yazması eserler, haritalar, minyatürler, sanat eserleri, armalar, mimari eserler, gazete küpürleri, dergiler, fotoğraflar, ” anahtar kavramlar yer almaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri ile görüşmeler için 12 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. “Yarı yapılandırılmış görüşmeler, açık uçlu soruların bir avantajı olarak alternatif cevaplamayı ve konunun detaylı incelenmesini sağlar. Verilerin analizinin kolay olması, katılımcıların kendini rahat hissetmesi, cevapların konuyla ilgili ayrıntılı bilgi vermesi gibi avantajları ile gereksiz

bilgilere yer verilmesi, konu sınırının belirlenmesinde yaşanan zorluk gibi dezavantajları vardır (Büyüköztürk vd. 2010:163).” Yarı yapılandırılmış görüşme formunun geliştirilme sürecinde sırasıyla literatür taraması yapılmış, uzman görüşü alınmış ve pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. 3 akademisyen ve 3 alan, 2 dil uzmanı öğretmenlerden görüş alınmıştır. Uzman görüşü ve pilot uygulama sonucu alınan dönütler doğrultusunda soru sayısı 22 sorudan 12 soruya düşmüştür (Ek 1). Ayrıca etik kurul (Ek 2) ve MEB (Ek 3) uygulama izinleri alınmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde iki farklı veri grubuna uygun analiz teknikleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda doküman incelemesi yardımı ile 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi “İçerik analizi, kalıpları, temaları, önyargıları ve anlamları belirlemek için belirli materyallerin dikkatli, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanması olarak tanımlanır (Berg ve Lune, 2015).” Yine içerik analizi ile kontrol listesinde yer alan temel kavramlar doğrultusunda metin içi ifadeler tespit edilmiş ve görsellerle desteklenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış ve elde edilen görüşler içerik analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Bu süreçte öncelikle araştırmanın kuramsal bölümünden ve görüşme sorularından yararlanarak genel bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre veriler temalar halinde anlamlı şekilde sınıflandırılır. Daha sonra bulgular tanımlanır ve alıntılarla desteklenir. Son aşamada ise tanımlanan bulgular yorumlanır, açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).”

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda bilinen “güvenirlik” ve “geçerlik” kavramlarıyla değil nitel araştırmalara daha uygun olan “inanırlık”, “tutarlık”, “aktarılabirlik” ve “doğrulanabilirlik” gibi ölçütlere göre değerlendirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu doğrultuda araştırmanın tüm aşamaları detaylı olarak açıklanmıştır. Doküman incelenmesi ve görüşme sürecinden elde edilen veriler doğrudan alıntılar, örnek

görüşler ve görsellerle sunulmuştur. Katılımcılar görüşme öncesinde kendilerini rahat hissedebilecekleri ve istedikleri zaman görüşmeden çekilebilecekleri belirtilmiştir. Görüşme esnasında katılımcıları etkileyecek ifade ve davranışlardan uzak durulmuştur. Gerek doküman inceleme gerekse görüşmeden elde edilen verilerde görüş birliğine dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda görüşbirliği için Miles ve Huberman uyuşum yüzdesi hesaplanmıştır (Güvenirlik= Görüş Birliği (351 + 60) X 100. Bu doğrultuda uyuşum yüzdesi (%83) olarak hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994).

3. BULGULAR

Bulgular başlığı araştırmanın alt amaçları doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda “Tarihsel yazılı kanıt kavramının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alma durumu nedir?”, “Tarihsel yazılı kanıt kavramının 5, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alma durumu nedir?” ve “Tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?” sorularına cevap aranmıştır.

3.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımına İlişkin Bulgular

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan başlıklar altında tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin içeriğin yer aldığı bulgulara yer verilmiştir

3.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları Başlığından Tarihsel Yazılı Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları başlığı incelendiğinde

“Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır.”

tarihsel yazılı kanıt kavramına ilişkin içeriğe dolaylı bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Bu kapsamda temel becerilerin alt başlıklarından biri olan kanıt kullanma becerisi bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu hedef doğrultusunda tarihsel yazılı kanıt kullanma yeterliğine sahip birey amaçlanmıştır. Bireylerden beklenen iletişim becerilerine sahip bilgiyi üretebilen anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi sağlayan bilgiyi yapılandıran önceki öğrenmelerle ilişkilendiren eleştirel düşünebilen bireyler hedeflenmektedir.

3.1.2. Öğretim Programlarının Perspektifi Başlığında Tarihsel Yazılı Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, öğretim programlarının perspektifi başlığı incelendiğinde

“Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir.”

eğitim sisteminin temel amacı bilgi ve beceriyle beraber kazandırılmaya çalışılan eğitim sisteminin temel dayanağı olan bilgiyi ispatlama becerisi özellikle ders kitaplarında yer alan tarihsel yazılı kanıt kullanma yeterliliği bu noktada öne çıkmaktadır. Kanıt kullanma yeterliliği ve becerisine sahip birey vurgulanmıştır.

3.1.3. Yetkinlikler Başlığında Tarihsel Yazılı Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, yetkinlikler başlığı incelendiğinde

“Eğitim sistemimiz yetkinliklerde bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip karakterde bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri olan yetkinlikler Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenmiştir.”, “ Öğrenmeyi öğrenme: Bireyin kendi öğrenme eylemini etkili zaman ve bilgi yönetimini de kapsayacak şekilde bireysel olarak veya grup hâlinde düzenleyebilmesi için öğrenmenin peşine düşme ve bu konuda ısrarcı olma yetkinliğidir.”

öğrenmeyi öğrenme kişinin hazırbulunuşluğuna bağlı olarak kendi öğrenmesini gerçekleştirmesi bilgi ve becerilerini kullanabilmesine vurgu yapılmıştır. Ayrıca bilginin hızla tüketildiği ve kolay ulaşıldığı günümüz zaman diliminde bilginin doğruluğu kanıtlanabilirliği açısından önem arz etmektedir. Ders kitaplarında yer alan tarihsel konuların kanıtlanabilir özelliği bilgiyi anlamlı kılarken aynı zamanda geçerli ve güvenilir hale getirmektedir.

3.1.4. Özel Amaçları Başlığında Tarihsel Yazılı Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

1. “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,”

2. “Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,”
3. “Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,”
4. “Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,”

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın özel amaçları incelendiğinde tarihsel kanıt kavramıyla ilgili eleştirel düşünebilen, demokratik, laik, çağdaş, milli bilincin oluşmasını sağlayan, kültürel mirasın korunmasını ve geliştirilmesini sağlayan, mekânı algılama becerisi kazanmış, farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayan, benzerlik ve farklılıkları belirleyen, değişim ve sürekliliği algılayan birey hedeflenerek bu bağlamda kanıt kavramı becerisine vurgu yapılmış.

3.1.5. Temel Beceriler Başlığında Tarihsel Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda aşağıdaki becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu ders kapsamında tarihsel yazılı kanıt kullanımı ile ilişkili beceriler aşağıda verilmiştir.

“Değişim ve sürekliliği algılama, Eleştirel düşünme, Empati, Kanıt kullanma, Mekânı algılama, Zaman ve kronolojiyi algılama” temel beceriler başlığında yer alan kavramlara bakıldığında kanıt kullanma becerisine doğrudan vurgu yapıldığı görülmektedir. Diğer yandan değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, empati, mekânı algılama, zaman ve kronolojiyi algılama alt başlıkları içerisinde tarihsel kanıt kullanma becerisi önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

3.1.6.Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar Başlığında Tarihsel Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar başlığında aşağıdaki maddeler verilmiştir.

- 1 “Sosyal bilgiler öğrenme alanlarında, tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerle insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmektedir”.
2. “Kazanımların gerçekleştirilmesinde “yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün ve gelecek bağlantısı, zaman, süreklilik, değişim ve esneklik” gibi Sosyal Bilgiler Öğretiminin temel ilkeleri dikkate alınmalıdır. Uygulanan bu ilkeler açısından gerektiğinde işleniş sürelerinde değişiklik yapılabilir.”
3. “Sosyal Bilimler olarak sosyal bilgiler” ve” yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler” anlayışlarına önem verilmelidir. Öğrencilere sosyal bilimcilerin (coğrafyacının, tarihcinin

vb.)kullandıkları bilimsel yöntemler sezdirilmelidir. Okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanılarak öğrenciler sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırılmalı ve karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünceleri geliştirilmelidir”.

4. “Kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konular, farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileriyle ilişkilendirilerek sınıfa taşınabilir.”

2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı uygulamasında dikkat edilecek hususlar başlığında tarihsel kanıt kavramına bir disiplin olarak tarih ve sosyal bilgiler derslerinin içeriğinde vurgu yapılmış konular disiplinler arası ilişkilendirilmiş beceriler kazanımlarla birebir ilişkilendirilmiş ve hayat boyu öğrenme ön plana çıkmıştır. Ayrıca tarihsel duyarlılık ve milli bilinç kavramlarına vurgusu yapılmış tarihi yapıtlar müze gezileri, anıtlar, savaş alanları, sanal müze gezileri arkeolojik kazı alanları, tarihi mekanlar vb. alanlarda tarihsel kanıtın varlığına ulaşmak mümkün hale gelmiştir bunun yanı sıra tarihsel kanıt kullanma becerisi sınıf içi uygulamalarla desteklenmiş ve kazanımlarda vurgulanmıştır.

3.1.7. Öğrenme Alanları Başlığında Tarihsel Kanıt Kavramına İlişkin Bulgular

Kültür ve Miras

“Temelde tarih odaklı olan bu öğrenme alanı kültür ve kültürel mirası ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Türk kültürünü oluşturan temel öğelerden hareketle kültürün korunması ve geliştirilmesini sağlayacak bir milli bilincin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Böylece öğrenciler kültürel öğelerin, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrayacaktır. Bunun yanında kültürümüzün dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı kavratılır.”

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 5, 6 ve 7. Sınıf “ Kültür ve Miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt örneklerine tüm sınıf düzeylerinde yer verilmiştir. Kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında yer alan tarih disiplinine ait konular sosyal bilgiler öğretim programında yer almış sosyal bilgilerin tarih disiplini ile olan kopmaz bağları kültür ve miras öğrenme alanında birleştirilmiştir Tarih disiplinine ait konular tarihsel yazılı kanıtların varlığıyla desteklenmiştir. Tarihsel yazılı kanıt kavramı tarih konularında sıkça yer almıştır.

3.1.8. Kazanımlarda Tarihsel Kanıt Kullanımı

Tablo 2. 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında tarihsel yazılı kanıt kullanımı

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım Sayısı	Tarihsel yazılı kanıt kullanımı
4. Sınıf	Kültür ve miras	4	3
5. Sınıf	Kültür ve miras	5	2
6.Sınıf	Kültür ve miras	5	2
7. Sınıf	Kültür ve miras	5	1

2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programına kapsamında 4. Sınıf kazanımlarına bakıldığında kültür ve miras öğrenme alanı içerisinde tarihsel yazılı kanıt vurgusu dört kazanımdan üçünde yer almaktadır. 5. Sınıf kazanımlarına bakıldığında kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında beş kazanımdan ikisinde vurgu yapıldığı görülmektedir. 6. Sınıf kazanımlarında beş kazanımdan ikisinde tarihsel yazılı kanıt vurgusu yapıldığı görülmektedir. 7. Sınıf kazanımlarında beş kazanımdan birinde tarihsel kanıt vurgusu yapıldığı görülmektedir.

3.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırmanın sınırlılıklarında da ifade edildiği gibi 5, 6 ve 7. kültür ve miras öğrenme alanı kapsamında incelenen sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.2.1. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının İçerik ve Görsel Açidan İncelenmesine İlişkin Elde Edilen Bulgular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “Kültür ve Miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin içinde 7, görsel materyalde 4 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin içinde yazılı belge (5), anıt (1), antlaşma metni (1), yer aldığı;

görsel olarak ise çivi yazısı (3), tablet (1), yer aldığı tespit edilmiştir. Tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

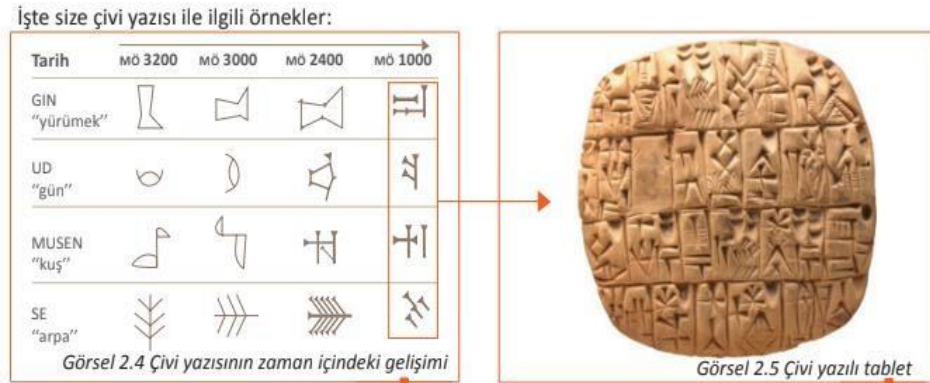
Tablo 3. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımı

Kategori	Kod	Frekans
Metin içi	Yazılı belge	5
	Anıt	1
	Antlaşma metni	1
Görsel	Çivi yazısı	3
	Tablet	1

Analizler sonucunda kategoriler ve kodların elde edildiği cümleler ve görsellere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

“Mezopotamya’ya gelip yerleşen insanlar burada birçok devlet kurdular. Sümerler, Asurlar, Babiller bu devletlerden bazılarıdır. Peki, bu bilgiyi nasıl mı öğrendik? Tabi ki yazı sayesinde. Yazının bulunması insanlık için o kadar önemli ki tarihin başlangıcı kabul edilmiştir. Bu önemli buluş Mezopotamya medeniyetlerinden biri olan Sümerlere aittir. MÖ 3200’lerde Sümerler çubukla yumuşak kilden hazırlanmış tabletler üzerine yazıyorlardı. Daha sonra bu tabletleri güneşte kurutuyorlardı. Bu yazıdaki harfler çiviye benzediği için çivi yazısı olarak adlandırılmıştır (Görsel 2.4-2.5).”

paragrafından da anlaşıldığı üzere ilk çağ medeniyetlerine ait kilden yapılmış tabletler yazı aracı olarak kullanılmış bu durumda Sümerlere ait çivi yazısı ilk tarihsel yazılı kanıt olarak kabul edilebilir.

Şekil 3. Sümerlere ait çivi yazısı örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 37. sayfası.

Metne yöneltilen sorular

“Sizce yazı bulunmasaydı yaşamımız nasıl olurdu?” sorusuyla yazının önemi vurgulanmış tarihsel yazılı kanıt örneklerinin başlangıcı kabul edilebilecek buluntular ortaya çıkmıştır.

“Sümerler ve Babillerden sonra sıra Asurlarda. Asurlar Mezopotamya’dan Mısır’a kadar büyük bir imparatorluk kurmuşlar. Bu kadar büyük bir imparatorluğu yönetebilmek için gelişmiş bir orduya, çok sayıda memura, haberleşmeyi sağlayan yan postacılara gerek duymuşlar. Böylece geniş sınırlara sahip imparatorluklarını kolayca yönetmişler. Asurlar su ihtiyacını karşılamak için çok uzun kanallar inşa etmişler. Suyun akışını düzenlemek için de kanalların önüne küçük barajlar yapmışlar. Asurlar bu yapıların yanında kanun, destan, şiir türlerinde eserlerin olduğu bir kütüphane de inşa etmişler. Asurlu tüccarlar ihtiyaç duydukları malları almak için eşeklerle Anadolu’nun içlerine kadar yolculuk ederlerdi. Mezopotamya’da pek bulunmayan kereste ve değerli madenlerden alırlardı. Kayseri Kültepe’deki Karum Kanış Asurların Anadolu’daki ticaret merkeziydi. Burada bulunan Asurlara ait tabletler Anadolu’daki en eski yazılı eserlerdir. MÖ 2000 civarında yazılmıştır. Yandaki rölyefte görüleceği gibi bu tabletlerde çivi yazısı kullanılmıştır.”

Paragraftan anlaşılabacağı üzere Asurlulara ait çivi yazısı Anadolu’da ki en eski yazı örnekleridir. Tarihsel yazılı kanıt örneğine dair en eski buluntu olarak da kabul edilebilir.

Görsel 2.10 Asurlulara ait bir rölyef

Şekil 4. Asurlulara ait çivi yazısı örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 40. sayfası.

Asurlulara ait ticaret merkezi olan Karum şehrinde bulunan M.Ö. 2000 civarında yazılmış kil tabletler. Tarihin ilk tarihsel yazılı örneklerinden birini oluşturmaktadır.

“Anadolu’daki tanıyacağımız ilk medeniyet Hititler. Hititler; Anadolu medeniyetleri içinde en güçlü, en geniş sınırlara ulaşmış devletti. Mısırlılara karşı savaşmışlardı. Bu devletle tarihin bilinen ilk yazılı antlaşması olan Kadeş Antlaşması’nı imzalamışlardı. Antlaşma tahmin edeceğimiz gibi kil tablet üzerine yazılmıştı. İstanbul Arkeoloji Müzesi’ndeki bir örneğini aşağıda görüyorsunuz (Görsel 2.12). Hititler, önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen

kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititler son derece becerikli mühendislerdi. Taştan inşa ettikleri barajlardan günümüze ulaşanlar bulunmaktadır. Çorum yakınlarındaki başkentleri Hattuşa'ya saraylar, tapınaklar inşa etmişler ve surlarla şehri korumuşlardı.”

Parçadan da anlaşıldığı üzere tarihin bilinen en eski anlaşması bugün İstanbul Arkeoloji müzesinde yer alan Kadeş antlaşmasıdır. Tarihle bir bütünlük içinde yer alan kil tablet üzerine yazılan Kadeş antlaşması Hititler ve mısırlılar arasında yapılmıştır iki devler arasında yapılan bu anlaşma tarihin bilinen ilk tarihsel yazılı kanıttörneklerinden birini temsil etmektedir.

Görsel 2.12 Kadeş Antlaşmasının yazılı olduğu tablet (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

Şekil 5. Hititler ve Mısırlılara ait Kadeş Antlaşması metni

Kaynak: İlgili ders kitabının 40. sayfası.

3.2.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel yazılı Kanıt Kullanımına İlişkin Bulgular

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin içinde 10, görsel materyalde 6 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin için de yazılı belge (3), kitabe (6), buyruk (1), yer aldığı; görsel olarak ise anıt (1), harita (1), minyatür (1), el yazması eserler (3), yer aldığı tespit edilmiştir. tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 4. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımı

Kategori	Kod	Frekans
Metin içi	Kitabe (abide)	6
	Yazılı belge	3
	Buyruk	1
	El yazması eserler	3
Görsel	Harita	1
	Minyatür	1
	Anıt	1

Analizler sonucunda kategoriler ve kodların elde edildiği cümleler ve görsellere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

“Bilge Kağan’ın ölümünden sonra devlet zayıflayarak, birer Türk boyu olan Karluk, Basmil ve Uygurların saldırıları sonucu yıkılmıştır. Kutluk Devleti yıkılsa da yüzyıllar öncesinden Türk tarihine ışık tutan, atalarımızın sesini duyuran, Türklere vasiyetlerini ulaştıran Kök Türk Abideleri’ni (Orhun Kitabeleri) bırakmışlardır. Türkler tarihte ilk defa kendilerine ait olan 38 harfli Kök Türk Alfabesi’ni kullanmışlar ve Kök Türk Abideleri’ni bu alfabeye göre yazmışlardır. Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı belgeleri olan Orhun Abideleri, Bilge Kağan, Kül Tigin ve vezir Tonyukuk adına dikilmiştir. Bilge Kağan ve Kül Tigin anıtları Yolluğ Tigin’e yazdırılmıştır. Günümüzde Moğolistan sınırları içerisinde bulunmaktadır. Kitabelerde Türklerin siyasi, sosyal ve ekonomik yaşayışları, bağımsızlıklarını kazanmak için yaptıkları mücadeleler ve yönetim anlayışları anlatılmıştır. Devlet adamları ile halkın karşılıklı görevlerinden, vatan sevgisinden, yaşam tarzlarından, sanat anlayışları ve geleneklerinden bahsedilmiştir. Türk milletinin diğer milletlerden gelecek tehlikelere karşı daima uyanık olmaları gerektiği vurgulanmıştır.”

Paragraftan da anlaşılacağı üzere Türk tarihine ait ilk yazılı belgeler olma özelliğine sahiptir. Bu yönüyle Orhun abideleri özelliği itibariyle Türk tarihinin ilk tarihsel yazılı kanıt örneklerini oluşturmaktadır.

“Orhun Yazıtlarından Kesitler (Bilge Kağan Yazıtından) “Türk, Oğuz beyleri, milleti işit: Üstte gök basmasa, altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti? Türk milleti, vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı seni beslemiş olan kağanına, hür olan iyi iline karşı hata ettin. Silahlılar nereden gelip seni dağıttılar? Mızraklılar nereden gelip seni sürdüler? Mukaddes Ötüken ormanının milleti, dağıldın ve gittin. Çin milletinin ipeği yumuşak sözü tatlı imiş. Tatlı sözle, ipek kumaşla aldatır kendisine yaklaştırmış. Yaklaştırdıktan sonra kötü şeyleri düşünürmüş. Tatlı sözle, ipek kumaşla aldanıp Türk milleti öldün. O yere doğru gidersen daha çok öleceksin. Ancak Ötüken’de oturup kervan gönderirsen hiçbir sıkıntı yoktur. Ötüken ormanında oturursan ebediyyen il tutarsın. Ben Bilge Kağan Tanrı buyruğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli kıldım. Fakir milleti zengin kıldım. Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım, düşmansız kıldım. Hep bana itaat etti.”

Parçadan anlaşılacağı üzere Orhun abidelerinde yer alan bu metin bilge kağan devlet siyaseti halkıyla olan münasebetleri ve komşu devletlerle siyasi ilişkilerine yer vermiştir. Orhun abideleri bu yönüyle hem bir siyasetname örneğini oluşturmakta hem

Kök Türk Alfabesi	Khitay	Kök Türk Alfabesi	Khitay	Kök Türk Alfabesi	Khitay	Kök Türk Alfabesi	Khitay	
A, E	𐰇	B	𐰃	𐰆	C	𐰇	𐰇	𐰇
U, Ü	𐰇	D	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
O, Ö	𐰇	E	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		İ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Y	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ş	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ğ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Q	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		W	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Z	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		İ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Y	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ş	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ğ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Q	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		W	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Z	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		İ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Y	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ş	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ğ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Q	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		W	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Z	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		İ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Y	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ş	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ğ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Q	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		W	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Z	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		İ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Y	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ş	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ğ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Q	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		W	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Z	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		İ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Y	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ş	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Ğ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Q	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		W	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		Z	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	𐰇
		İ	𐰃	𐰆	𐰇	𐰇	𐰇	

Kaynak: İlgili ders kitabının 75. sayfası.

-“*metinde Bilge Kağan Türk milletine hangi öğütleri veriyor? Söyleyiniz*”.

-“*metinden yola çıkarak Türkler hangi ekonomik faaliyetleri yapmaktadır? Söyleyiniz*”.

Metne yöneltlen sorulardan da anlaşıldığı üzere Türk tarihine ait ilk yazılı belgeleri (tarihsel yazılı kanıt) olan Orhun Abidelerinin önemi vurgulanmış.

Paragraftan da anlaşılacağı üzere Türk tarihinde yerleşik hayata geçerek Türklere ait pek çok yazılı eserler bırakan Uygurların Türk kültür ve medeniyetine katkıları tarihsel yazılı kanıtlar noktasında önemlidir.

2.18: Uygur Alfabesiyle Yazılmış Bir Metin

Şekil 7. Uygur devletine ait bir metin örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 61. sayfası.

“Merhametiyle tanınan Hz. Osman Dönemi’nde, İslamiyet’in geniş sınırlara yayılması, Kur’an-ı Kerim’in çoğaltılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla Kur’an-ı Kerim çoğaltılarak bu bölgelere gönderilmiştir. Ayrıca ilk donanma kurulmuş, fetihlere de devam edilmiştir.” parçadan anlaşılabacağı üzere İslam kültür ve medeniyetinde pek çok farklı nesne üzerine yazılan Kur’an-ı Kerim Hz. Osman döneminde ceylan derisi üzerine yazılarak çoğaltılmış tarihsel yazılı kanıt örneklerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Bugün Topkapı Sarayı müzesinde yer alan eser tarihsel yazılı kanıt örneklerinden birini oluşturmaktadır.

2.26: Topkapı Sarayı’nda Bulunan Hz. Osman Dönemi’ne Ait Kur’an-ı Kerim-İstanbul

Şekil 8. Hz. Osman dönemine ait Kur’an-ı Kerim

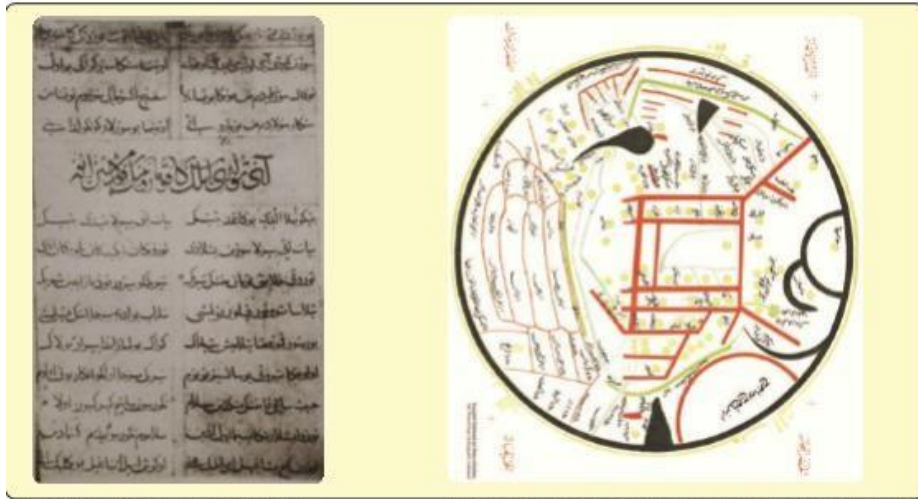
Kaynak: İlgili ders kitabının 69. sayfası.

6. Sınıf ders kitabında tarihe yolculuk ünitesinde İslamiyet'in doğuşu konusu H.Z Osman dönemine ait Kur'an-ı Kerim örneği İslam tarihine ait günümüze kadar gelen nadide yazma eserlerden bir tanesini oluşturmaktadır. Bu yönüyle tarihsel yazılı kanıt örneği oluşturmaktadır.

“Karahanlılar Türkçeyi resmî dil olarak kullanmışlardır. Gaznelilerde ilim dili Arapça, edebiyat dili Farsçaydı. Saray, ordu ve halk dili ise Türkçeydi. Büyük Selçuklu Devleti'nde ise ilim ve edebiyat dili Arapça ve Farsça iken halk dili Türkçeydi. Türk-İslam edebiyatının ilk eserleri bu dönemde yazılmış, Türk-İslam kültürünün temelleri de yine bu dönemde atılmıştır.”

Türk-İslam edebiyatının ilk eserleri şunlardır:

Kutadgu Bilig Divânu Lûgati't-Türk Atabetül Hakayık Divan-ı HikmetYusuf Has Hacip Kaşgarlı Mahmut Edip Ahmet Yükneki Hoca Ahmet Yesevi” paragraftan da anlaşıldığı üzere Türk-İslam eserlerinin ilk örnekleri Karahanlı devletine aittir. Bu da şunu göstermektedir Türk-İslam tarihine ait ilk tarihsel yazılı kanıtlar Karahanlılara aittir.

2.34: Türk-İslam Edebiyatının Eserlerinden Biri Olan Mutluluk Bilgisi Anlamındaki Kutadgu Bilig'den Bir Sayfa

2.35: Türkçenin Bilinen İlk Sözlüğü Olan Divânu Lûgati't-Türk'te Yer Alan Dünya Haritası

Şekil 9. İlk Müslüman Türk devletlerine ait Kutadgu Bilig

Kaynak: İlgili ders kitabının 76. sayfası.

6.Sınıf ders kitabında yer alan tarihe yolculuk ünitesinde Türkler İslamiyet ile tanışıyor konusunda yer alan Türk-İslam eserlerinin ilk örneklerinden Kutadgu Bilig ve Divan- 1 Lûgati'- t Türk örneğidir. Türk-İslam tarihine ait ilk tarihsel yazılı kanıt örneklerini oluşturmaktadırlar.

“Uygurlarla başlayan minyatür sanatına Türk-İslam kültüründe de önem verilmiştir. İslamiyet öncesi dönemde önemli bir sanat dalı olan heykel sanatı ise

İslamiyet'in etkisiyle zayıflamıştır.” Uygurlar halı ve kilimler üzerine kendilerine ait alfabe olan 18 harfli Uygur alfabesini kullanarak işlemelerde bulunmuşlardır. Bu durum tarihsel yazılı kanıt örneklerinden birini oluşturmaktadır.

2.37: VIII. Yüzyıl Uygur Mani Dinine Ait Bir Minyatür-
Berlin Müzesi, Almanya

Şekil 10. Uygurlara ait bir minyatür

Kaynak: İlgili ders kitabının 77. sayfası.

3.2.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kültür ve Miras Öğrenme Alanı Tarihsel yazılı Kanıt Kullanımına İlişkin Bulgular

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Öğrenme alanı incelendiğinde tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin içinde 7, görsel materyalde 24 kez yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin içinde dergiler (4), kitaplar (1), fermanlar (1), antlaşma metinleri (1) yer aldığı; görsel olarak ise minyatür (13), basılı eserler (3), harita (2), pusula (1), mimari eserler (1), nesneler (1), mezar taşı (1), Arma (1), fotoğraflar (1), yer aldığı tespit edilmiştir. Tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin bulgular Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 5. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımı

Kategori	Kod	Frekans
Metin içi	Dergiler	4
	Kitaplar	1
	Fermanlar	1
	Antlaşma metinleri	1
	Minyatür	13
	Basılı eserler	3
	Harita	2
Görsel	Pusula	1
	Mimari eserler	1
	Nesneler	1
	Mezar taşı	1
	Arma	1
	Fotoğraflar	1

Analizler sonucunda kodların çıkarılarak alt temaların oluşturulduğu cümleler ve görsellere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Analizler sonucunda kategoriler ve kodların elde edildiği cümleler ve görsellere örnekler aşağıda doğrudan verilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Osmanlı devletinin kuruluşu, Osmanlı devletinin fetih siyaseti, Avrupa’daki gelişmeler ve Osmanlı devletine etkileri, Osmanlı devletinde ıslahat hareketleri, Seyyahların gözüyle Osmanlı bu üniteye yer alan tarihsel yazılı kanıt örnekleri incelenmiştir.

“11.yüzyıldan itibaren orta Asya’da (Türkistan) yaşayan Türk boyları büyük Selçuklu devletinin yönlendirmesiyle Anadolu’ya göç etmeye başladılar. 1071’de büyük Selçuklu devletinin Malazgirt savaşında Bizans imparatorluğunu (doğu Roma) mağlup etmesiyle Anadolu, Türklerin güvenle yerleşebilecekleri bir yurt haline geldi.15. Yüzyıla kadar orta Asya’dan Anadolu’ya Türk boylarının göçleri devam etti Anadolu’ya göç eden Türk boylarından biri de kayılardı. Osmanlı devletini kuracak olan aile bu boya mensuptu. Kayılar oğuz Türklerinin 24 boyundan biridir. Kayı, kuvvetli, sağlam anlamına gelmektedir. Günümüzde ülkemizin birçok yerinde kayı başta olmak üzere oğuz boylarının izlerini ve isimlerini taşıyan yerleşim yeri bulunmaktadır.”

Paragrafında yer alan kayı boyu simgesinin yer aldığı Gaziantep İslahiye İlçesinde yer alan Osmanlı devletine ait ilk tarihsel kanıtlardan biri olan mezar taşı buluntusudur.

Gaziantep'te Kayı Boyu İzleri...

Gaziantep'in İslahiye ilçesinde bulunan eski mezarlarda Oğuzların 24 boyundan biri olan Kayı boyuna ait izler bulundu (Görsel 2.2). Mezarlardaki ok ve yay sembolleri, mezarların Kayı boyuna ait olma ihtimalini kuvvetlendirdi. Bu mezarlar, Kayı boyunun Anadolu'ya ilk girdiği bölgelerden birinin İslahiye olabileceği görüşünü destekliyor.

Genel ağı haberi, 1 Şubat 2016 (Düzenlenmiştir.)

Görsel 2.2

Şekil 11. Osmanlı devletine ait mezar taşı örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 36. sayfası.

Osmanlı devletinin kuruluşu ile ilgili tarihsel yazılı kanıt örneklerinden bir tanesi Kayı (IYI) ismini taşıyan bir mezar taşı örneği.

“Ertuğrul Bey'in 1281'de vefat etmesiyle Kayıların başına yiğitlik ve cesaretiyle tanınan küçük oğlu Osman Bey geçti. (Görsel 2.4) Kayıların güçlenerek Osmanlı beyliği haline gelmesini ve bu dönemde yaşanan gelişmeler.” Cümleden anlaşıldığı üzere Osman Bey'e ait olan görselde tarihsel yazılı kanıt örneği görülmektedir.

Görsel 2.4: Osman Bey (Minyatür, Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemai'l-Osmaniyye, Seyyid, Lokman, 1579)

Babamın Bizans'a karşı yürüttüğü gaza ve cihat anlayışını devam ettirerek bu devletin İnegöl, Yarıhisar, Bilecik, Karacahisar gibi pek çok yerleşim yerini fethettim. Taht kavgaları ve iç karışıklıklar içinde olan Bizans İmparatorluğu'nun sınırında yer almamız ve yalnızca bu devletle mücadele etmemiz kısa sürede önemli bir güç olmamıza sağladı. Müslüman olmayan bir devlet olan Bizans ile savaştığım yani gaza ve cihat yaptığım için Moğol basılsından kaçan gazilerin ve komşum olan Türk beyliklerinin desteğini aldım. Topraklarıma gazilerin yanında çok sayıda tüccar, zanaatkar, ilim ve devlet adamı da sığındı. Bunlardan biri de kızıyla evlendiğim Şeyh Edebâli idi. Şeyh Edebâli, Anadolu'da farklı meslekten kişilerin bir araya geldiği dinî ve iktisadî bir teşkilat olan Ahilerin önde gelenlerinden idi. Bu evlilikle birlikte Ahilerin de desteğini aldım. Fethettiğim yerlerde yaşayan halka dil, din, ırk farkı gözetmeksizin adil davrandım. Bir gün bir Rum bana gelerek kendisinden bardak alan bir Türk'ün parasını vermediği gerekçesiyle şikâyetinde bulundu. Derhâl hakkında şikâyet bulunan kişiyi getirterek Rum'un parasını vermesini sağladım. Bağlı olduğum Türkiye Selçuklu Devleti'nin tamamen Moğolların hâkimiyeti altına girmesiyle diğer Türk beylikleri gibi bağımsız hareket etmeye başladım. Artık Osmanlı Beyliği olarak adlandırılan beyliğime karşı Bizans İmparatorluğu büyük bir ordu ile harekete geçti. Allah'ın izni ve gazilerimin yiğitliği ile 1302'de Koyunhisar Savaşı'nda Bizans Ordusunu mağlup ettim.

Şekil 12. Osmanlı devletine ait bir minyatür örneği (Osman Bey dönemi)

Kaynak: İlgili ders kitabının 37. sayfası.

Kayıların güçlenerek Osmanlı beyliği haline gelmesi ve bu dönemde yaşanan gelişmelerin anlatıldığı Osman Bey'e ait temsili minyatür örneği

Minyatüre ders kitabında yöneltilen sorular

“Osman Bey'in ayırım yapmaksızın tüm halka adil davranması Osmanlı beyliğinin gelişmesine nasıl katkı sağlamıştır? Tartışınız.” Metne yöneltilen soruyla verilen kanıtı sorgulama ve yorumlama becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır.

“1324’te Osman Bey vefat ettikten sonra Orhan bey devletin başına geçti. (görsel 2.7) Orhan bey döneminde Osmanlı devleti Anadolu ve Rumeli’de (Balkanlar) güçlü bir devlet haline geldi.” Bu cümleden de anlaşılacağı üzere tarihsel kanıt ile ilgili minyatür örneği verilerek dönemle ilgili bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Görsel 2.7: Orhan Bey (Minyatür, Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemâilil-Osmâniyye, Seyyid Lokman, 1579)

Babamın sağlığında kuşattığımız Bursa'yı 1326'da fethederek burayı başkent hâline getirdim. Kocaeli Yarımadası'na kadar fetihler yaptım. İmparatorun başında olduğu Bizans ordusunu Pelekanon (Maltepe) Savaşı'nda mağlup ettim. 1331'de İznik'i ve 1337'de İzmit'i alarak kısa sürede Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki topraklarını Osmanlı hâkimiyetine aldım. Fethettiğim şehirlere cami (Görsel 2.8), medrese, imaret, han, hamam gibi eserler inşa ettirerek birer Türk şehri hâline getirdim.

Bizans'ın Anadolu'daki topraklarını fethettikten sonra sıra Rumeli'deki topraklarına geldi. Ancak bunun için Çanakkale Boğazı'na hâkim olan ve iç karışıklıklar içindeki bir Türk beyliği olan Karesioğulları'nı topraklarına katmam gerekti. Neyse ki bunu kolaylıkla başardım ve bu beyliğin donanması sayesinde Rumeli'ye geçebilecek güce eriştim.

Taht kavgası yaşayan Bizans'ta imparator olmak isteyen Kantakuzen benden yardım istedi. Kendisine verdiğim destekle Kantakuzen amacına ulaştı. Bizans'ın Sırp ve Bulgar saldırıları karşısında yardım istemesi üzerine oğlum Süleyman Paşa komutasında bir orduyu Rumeli'ye gönderdim. Tüm bu yardımların karşılığında Gelibolu'da bulunan Çimpe Kalesi 1353'te bize bırakıldı. Bu kaleyi Rumeli'deki fetihler için üs olarak kullandık ve kısa sürede Gelibolu ve Tekirdağ'ı fethetmeyi başardık.

Fetihlerin artması ve sınırların genişlemesi üzerine "Yaya ve Müsellem" adıyla düzenli bir ordu kurdum. Devletin yönetiminde bana yardımcı olması için vezir tayin ettim ve devlet işlerinin görülmesi için devlet adamlarından oluşan Divan-ı Hümayun'u kurdum.

Görsel 2.8: İznik Yeşil Camii, Bursa

Şekil 13. Orhan Bey dönemine ait bir minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 39. sayfası.

Minyatüre yöneltilen sorular

“Osmanlı devletinin Rumeli’nin fethini kolaylaştıran gelişmeler nelerdir?”

Metne yöneltilen bu soruyla tarihsel kanıt sorgulanmaya çalışılmıştır.

Görsel 2.10: I. Murat (Minyatür, Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemâilil-Osmâniyye, Seyyid Lokman, 1579)

Taht çıktıktan sonra Rumeli'nin fethine devam ederek Bizans ve Bulgar ordularını 1363'te Sazlıdere Savaşı'nda mağlup ettim. Ardından Edirne'yi fethederek burayı hem devlete başkent hem de Rumeli'deki fetihler için bir üs hâline getirdim. Ticaret yolları üzerindeki Edirne'yi almanın Osmanlı ticaretinin gelişmesini sağladı.

Ordularının ilerleyişi karşısında Bulgar, Sırp, Eflak gibi Balkanlar'daki krallıklar birleşerek Haçlı orduları meydana getirdiler. Amaçları Osmanlı'yı Rumeli'den atmak-tı. Haçlı orduları karşısında muvaffak olan ordu 1371'de Çirmen ve 1389'da I. Kosovo savaşlarını kazandı. Böylece Bulgar ve Sırp krallıkları Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini kabul etti.

Oğlum Bayezid'i Germiyanoglu beyinin kızı ile evlendirdim. Germiyanoglu beyi, çeyiz olarak Kütahya ve çevresini devlete bıraktı. İyi ilişkiler içinde olduğum bir başka beylik olan Hamitoğulları Beyliği'nden de Akşehir ve çevresini satın aldım. Böylece Anadolu'nun önemli bir bölümüne hâkim oldum.

Rumeli'de fetihlerin artmasıyla Yaya ve Müsellemler yetersiz kaldı. Bunun üzerine asker olarak yetiştirmek üzere savaş esirlerinden ve Hristiyan ailelerin erkek çocuklarından seçtiklerimizi önce Türk ailelere verdik. Bu çocukların kaldıkları aileler yanında Türk âdet ve gelenekleri ile İslam dininin esaslarını öğrenmelerini sağladık. Daha sonra da bunları Kapıkulu Ocağına alarak asker ihtiyacımızdan bir bölümünü karşıladık (Görsel 2.11).

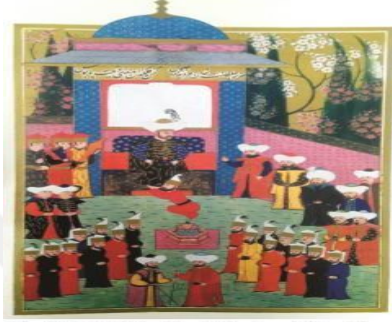

Görsel 2.11: Kapıkulu Ocağı için toplanan çocuklar (Temsilî)

Şekil 14. 1.Murat dönemine ait bir minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 40. sayfası.

“Orhan Bey’den sonra Osmanlı tahtına geçen 1. Murat Rumeli’de gaza ve cihat yapmayı sürdürdü bu dönemde Rumeli’de Bulgaristan ve Sırbistan içlerine seferler düzenlenirken Anadolu’da da Osmanlı devleti toprakları genişlemeye devam etti”.1.Murat döneminde ulaşılan siyasi gücün anlatıldığı minyatür örneği aynı zamanda birinci Murat döneminin siyasi ve ekonomik olaylarından bahsedilerek dönemin tarihiyle ilgili bilgi verilmiştir. Bu yönüyle tarihsel yazılı kanıt örneği oluşturmaktadır.

Görsel 2.12: I. Murat'ın tahta çıkışı (Minyatür, Hünernâme, Ali Çelebi, 1584)

Görsel 2.13: I. Murat av sırasında (Minyatür, Hünernâme, Nakkaş Osman, 1584)

Şekil 15. 1.Murat dönemine ait bir minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 41. sayfası.

Görsellere yöneltilen sorular

“Osmanlı askerleri ile ilgili hangi bilgilere ulaşabilirsiniz?”

Tarihsel kanıtı yorumlama ve sorgulama becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır.

“Osmanlı devleti kuruluş sürecinde Anadolu’da ki Türk beylikleri ile savaşmayarak barışçı yollarla toprak kazanmaya çalıştı. Buna karşılık siyasi birlikten yoksun küçük devletlerin olduğu Rumeli’de fetihler yapmaya ağırlık verdi. Fethedilen Rumeli’ye ve Anadolu’dan getirilen Türkler iskan edildi. Yani yerleştirildi. Osmanlı devleti “İskan Politikası” adı verilen bu yöntemle fethettiği yerlere Türk nüfusu yerleştirerek fetihlerin kalıcı olmasını sağladı ve yeni fetihlere zemin hazırladı. Rumeli’de ki verimli ve boş araziler Türklerin yerleşmesiyle ekilip biçilen tarlalar haline geldi. Böylece devlet buradan aldığı vergiyle önemli bir gelir elde etti. Göç edenlerden belirli bir süre vergi almayarak da Rumeli’ye göçü teşvik etti. Bölgede yaşayan gayr-i Müslim halkın geleneklerine diline inancına müdahale etmedi. Gayr-i Müslimler Osmanlı idaresi altında düzenli ve adil bir yönetime kavuştu. İssız ve terkedilmiş yerlere cami, medrese, zaviye, han, hamam gibi yapılar inşa edilerek buraların Türk şehirleri haline gelmesi sağlandı.”

Bu parçadan anlaşılacağı üzere 1.Murat dönemi tahta çıkışı ve balkanlarda gerçekleştirdiği iskan politikası örneğine dair tarihsel yazılı kanıt (minyatür) örneği ve konu ile ilgili açıklamalar metinde yer almaktadır. Tarihsel kanıt örneği dönemin tarihinin ve devlet politikasının anlaşılmasını kolaylaştırarak konuyla ilgili açıklamalara bir kanıt niteliği taşımaktadır.

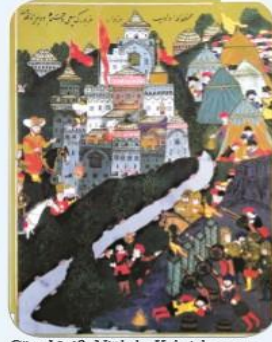
“I.murat’ın 1.kosova savaşında şehit edilmesinden sonra yerine oğlu yıldırım Bayezid geçti. Bayezid “Yıldırım” lakabını hak edecek şekilde hem Rumeli de hem de Anadolu da kısa sürede önemli fetihler gerçekleştirdi”.

Görsel 2.17: Yıldırım Bayezid (Minyatür, Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemai'l-Osmaniyye, Seyyid Lokman, 1579)

Rumeli’de fetihler yaparken Anadolu’daki Türk beyliklerinin devlete karşı ittifak yaptığını öğrenince Anadolu’ya geçerek Türk beyliklerinin birçoğuna son verdim. Böylece Anadolu’da Türkiye Selçuklu Devleti’nden sonra siyasi birliği sağladım. Rumeli’de Eflak, Macar ve Bulgar gibi krallıkları bize karşı kuşkırtan Bizans İmparatorluğu’na son vermek ve Anadolu ile Rumeli topraklarımız arasında bütünlüğü sağlamak için İstanbul’u kuşattım. Avrupa’da Macarların önderliğinde bir Haçlı ordusu topraklarımıza girerek Niğbolu Kalesi’ni kuşattı. Bunun üzerine İstanbul kuşatmasını kaldırarak ordumla Haçlılar üzerine yürüdüm (Görsel 2.18). 1396’da gerçekleşen Niğbolu Savaşı zaferimizle sonuçlandı. Bu zaferle Bulgar Krallığı, Osmanlı toprakları içine alındı. Bu savaşta elde edilen ganimetlerle Bursa’da Ulucami’yi inşa ettirdim.

İstanbul’u yeniden kuşattım ancak bu sefer de doğudan Anadolu’ya giren Timur ve ordusu nedeniyle kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldım. Orta Asya’da (Türkistan) güçlü bir devlet kurmuş olan Timur, sınırlarını genişletmek ve üstünlüğünü bize kabul ettirmek istiyordu. Ordumla Anadolu’ya geçerek 1402’de Timur’la Ankara Savaşı’nda karşılaştık. Ordum içerisinde yer alan Anadolu beylikleri askerlerinin savaşta Timur’un safına geçmesiyle savaşı kaybettim. Vezirlerimin kaçma teklifini kabul etmeyerek sonuna kadar çarpıştım ancak esir düşmekten kurtulamadım.

Görsel 2.18: Niğbolu Kalesi kuşatması (Minyatür, Hünernâme, Nakkaş Osman, 1584)

Şekil 16. Yıldırım Bayezid dönemine ait minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 43. sayfası.

Görsele yöneltilen sorular

“Osmanlı devletine karşı haçlı seferlerinin düzenlenmesinin sebebi nedir?”

Tarihsel kanıt yorumlama ve sorgulama becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır.

Yıldırım Bayezid’in padişah olduğu dönemle ilgili bir minyatür örneği dönemin tarihine ışık tutarak tarihsel kanıt örneği oluşturmuştur.

“Ankara Savaşı’ndan sonra Anadolu’nun büyük kısmı Osmanlı devletinin elinden çıkmıştır. Buna karşılık Rumeli de büyük bir toprak kaybı yaşanmamıştır. Bu durumun sebebi nedir?” görsele yöneltilen soru ile...

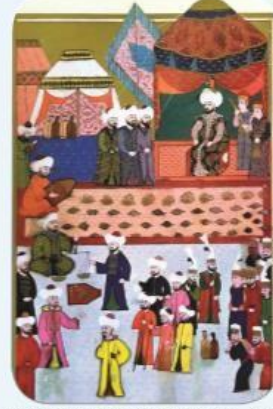
“Ankara savaşından sonra Osmanlı devleti parçalanmamın eşiğine geldi. Yıldırım Bayezid’in oğulları arasında “Fetret Devri” denilen ve 11 yıl devam eden taht mücadelesi başladı. Anadolu da ki Türk beyliklerinin birçoğu yeniden kurulurken Rumeli de bazı yerler kaybedilmekle birlikte önemli bir kayıp yaşanmadı. Yıldırım Bayezid’in oğullarından Çelebi Mehmet (2.19 ve 2.20)fetret devrine son verdi, devleti toparladı.”

Bu dönemde yaşanan siyasi olaylara dair minyatür örneği dönemin tarihini aydınlatmıştır. Çelebi Mehmet dönemine ait olan minyatür örneği tarihsel yazılı kanıt örneği oluşturmaktadır.

Görsel 2.19: Çelebi Mehmet (Minyatür, Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemâil-i-Osmâniyye, Seyyid Lokman, 1579)

Osmanlı Devleti'ni dağılmaktan kurtarmak ve birliğini korumak için kardeşlerimle mücadele etmek zorunda kaldım. Tahta çıktığımda Anadolu'daki Türk beylikleri ve Rumeli'deki krallıklarla mücadele ettim. Karamanoğulları bu beylikler içinde devletimi en çok uğraştıran beylik oldu. Akdeniz'de önemli bir donanmaya sahip olan Venedik ile ilk deniz savaşımızı yaptık. Yeni güçlenen donanmamız bu savaşta başarılı olamadı. Devleti yeniden eski sınırlarına ulaştırmaya çalıştım. Devletim için yaptıklarım nedeniyle Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu olarak kabul edildim.

Görsel 2.20: Çelebi Mehmet'in huzurunda askere maaş verilmesi (Minyatür, Hünername, Nakkaş Osman, 1584)

Şekil 17. Osmanlı padişahlarından Mehmet Çelebi dönemi ile ilgili bir minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 44. sayfası.

Görsele yöneltilen sorular

“Ankara Savaşı’ndan sonra Anadolu’nun büyük kısmı Osmanlı devletinin elinden çıkmıştır. Buna karşılık Rumeli de büyük bir toprak kaybı yaşanmamıştır. Bu durumun sebebi nedir?” Tarihsel yazılı kanıt örneğine yöneltilen bu soruyla tarihsel anlama analiz ve yorum becerisi değerlendirilmiştir.

Görsel 2.21: II. Murat (Minyatür, Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemâil-i-Osmâniyye, Seyyid Lokman, 1579)

Tahta çıktıktan sonra amcam Mustafa Çelebi'nin ayaklanmasını bastırmakla uğraştım. Amcamı destekleyen Bizans İmparatorluğu, Osmanlı Devleti için büyük bir tehdit oluştuyordu. Bizans'a son vermek için İstanbul'u kuşattıysam da güçlü surlara sahip bu şehri alamadım. Kardeşim Mustafa'nın Anadolu'da Türk beyliklerinin desteğiyle ayaklandığını haber alınca kuşatmayı kaldırdım. Tüm arzüm çocuklarımin bir gün bu şehri fethetmesidir.

Kardeşimin ayaklanmasını bastırdıktan sonra önce Anadolu daha sonra da Rumeli üzerine sefere çıktım. Macaristan ve Eflak işlerine kadar akınlar gerçekleştirdim. Anadolu'da seferdeyken Macarların Rumeli'deki birliklerini yenmesi üzerine bu devletle 1444'te Segedin Antlaşması'nı imzaladım. Macarların başı koruyacakları sözüne güvenerek tahtı oğlum Mehmet'e bırakarak Manisa'ya çekildim. Fakat Macarlar sözlerinde durmayarak bir Haçlı ordusu ile harekete geçtiler. Oğlum çok genç yaşta ve tecrübesiz olduğu için ordunun başına geçtim. 1444'te Varna Savaşı'nda Haçlıları Allah'ın izniyle mağlup ettim (Görsel 2.22). Yeniden padişah olduğum bu dönemde Varna Savaşı'nda alınan yenilginin intikamını almak isteyen bir başka Haçlı ordusunu 1448'de II. Kosova Savaşı'nda bir kez daha yendim. Bu zaferler Rumeli'de Osmanlı hâkimiyetinin kalıcı olduğunu tüm Avrupa'ya gösterdi.

Görsel 2.22: Varna Savaşı tablosu, Stanisław Chlebowski (Stanisław Chlebowski) Harbiye Askeri Müzesi, İstanbul

Şekil 18. Sultan 2. Murat'a ait bir minyatür

Kaynak: İlgili ders kitabının 45. sayfası.

“Çelebi Mehmet’ten sonra hükümdar olan 2.Murat’ı (görsel 2.21)zorlu bir dönem bekliyordu”. 2. Murat’ın hükümdarlığı döneminde cereyan eden olaylar Stanislav Çileboski’ye ait olan minyatürde resmedilmiş, tarihsel yazılı kanıt dönemin siyasetine ışık tutmuştur.

“Osmanlı toplum ve ekonomisi “ başlığı altında yer alan “Osmanlı Devleti’nde sınırların genişlemesiyle birlikte farklı dil, din ve kültürden milletler bir arada yaşamaya başladı. Birbirinden farklı bu milletler 19. Yüzyıla kadar barış ve huzur içinde birlikte yaşadılar. Osmanlı devleti fethettiği yerlerde yaşayan halkın inancına ve kültürüne müdahale etmedi, adil bir yönetim gösterdi. “Osmanlı devletinde toplum iki kısma ayrılmaktaydı.”

Yönetenler :”askeride denilen ve vergi vermeyen yönetenler; askeri idari, siyasi ve dini yetkilere sahip devlet görevlileridir. Dini konularda görüşüne başvurulana şeyhülislamı medresede ders veren müderrisler, hakimlik görevini üstlenmiş kadılar, sancak denilen yerleri yöneten sancak beyleri, eyalet askerlerinden tımarlı sipahiler yönetenler kısmına örnek verilebilir.”

Yönetilenler:” Reaya olarak isimlendirilen yönetilenler şehirlerde, köylerde ve konargöçer olarak yaylak ve kışlaklarda yaşayan geçimini tarım, zanaat, ticaret ve hayvancılık, yaparak sağlayan kimselerdir. Reaya, askeri sınıftan farklı olarak vergi vermekle yükümlüdür.”

Paragraftan da anlaşılacağı üzere Osmanlı toplum yapısı iki gruba ayrılıyor yönetenler ve yönetilenler Osmanlı devlet sembolü olan armada ise aynı zamanda yönetimin başında yer alan padişahın imzasını taşıyan mührü de bulunuyordu. Devleti temsil eden Osmanlı arması aynı zamanda devletin gücünü de temsil ediyordu. Osmanlı arması tarihsel yazılı kanıt örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Şekil 19. Osmanlı arması

Kaynak: İlgili ders kitabının 48. sayfası.

“14.yüzyılın başlarında küçük bir beylik olan Osmanlı, kısa süre içerisinde Bizans imparatorluğuna ve Avrupa da ki devletlere karşı önemli zaferler kazanan güçlü bir siyasi yapı haline geldi. Bu başarıda Osmanlı devletinin sistemli bir fetih siyaseti izlemesinin payıbüyüktü. Ertuğrul gaziden itibaren Osmanlı sultanları gaza ve cihat anlayışına bağlı hareket ederek fetihler gerçekleştirdiler. İslam dinini korumak ve yaymak amacıyla yapılan savaş anlamına gelen gaza ve cihadı dini bir görev kabul ettiler. Bu doğrultuda Anadolu da ki Müslüman Türk beylikleri yerine daha çok Bizans ve Balkanlar da ki Hristiyan devletlerle mücadele ettiler. Osmanlı padişahları da bu anlayış doğrultusunda gazi unvanını kullandılar”

Sultan Murat dönemine ait olan minyatür örneği dönemin fetih siyasetini konu almaktadır. Osmanlı devleti kurucusu Ertuğrul gaziden bu yana devam eden fetihlerini gaza ve cihat anlayışı doğrultusunda devam ettirmektedir. Diğer Türk beylikleriyle bu sayede dostane ilişkileri devam etmiştir. Tarihsel yazılı kanıt örneğinden ulaşabildiğimiz bu bilgiler bizi dönemin tarihiyle ilgili bilgilendirmiştir. Osmanlı devletinin fetih siyaseti konusunda yer alan 1. Murat'ın tahta çıkışı ve fatihin komutasında Osmanlı ordusunun Belgrat kalesine hücumu konulu minyatürler birer tarihsel yazılı kanıt örneği oluşturmaktadır.

Şekil 20. 1.Murat'a ait bir minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 50. sayfası.

Görsele yöneltilen soru;

"Devletlerin tarih boyunca ticaret yollarının geçtiği yollara hakim olmak istemelerinin nedenleri neler olabilir?" Sorusu ile tarihsel kanıt örneği sorgulanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Görsel 2.53: Yavuz Sultan Selim Mısır Seferi'nde (Minyatür, Hünernâme, Mehmed Bursavi, 1584)

Şekil 21. Osmanlı sultanlarından Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferini gösteren minyatür.

Kaynak: İlgili ders kitabının 57. sayfası.

“Mısırın fethi 1517 yavuz sultan selim, padişahlığı döneminde İran ve Mısır üzerine seferler düzenleyerek devletin sınırlarını doğu ve güney yönünde genişletti ilk seferini, İran'da kurulmuş olan ve Anadolu'ya egemen olmak isteyen Safeviler üzerine yapmıştır. 1514'te Çaldıran savaşında Osmanlı ordusu Safevi ordusunu mağlup etti. Böylece Osmanlı devletinin Anadolu'nun doğusundaki hakimiyeti güçlendi.

Osmanlı devleti Safeviler ile mücadele ederken Memlük Devleti de Osmanlı devletine karşı Safeviler ile ittifak yaptı. Memlükler Mısır ve Suriye ye hakim güçlü bir devletti Mısır, Hindistan'dan Akdeniz'e uzanan baharat yolunun kapısı durumundaydı. Ancak Portekiz bölgede etkili bir güç haline gelmişti Hindistan'dan Mısıra mal sevkiyatı durmuş ticaretin kontrolü Portekiz'e geçmişti. Portekiz baskısından bunalan halk Osmanlıdan yardım istiyordu. Bu gelişmeler üzerine Yavuz Sultan Selim Mısır seferi hazırlıklarına başladı”.

Yavuz Sultan Selimin Mısır seferini ve Mısır seferi için yaptığı hazırlıkları gösteren bir minyatür örneği

Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferini gösteren Mehmet Bursevi'ye ait 1584 tarihli minyatür örneği Yavuz Sultan Selim dönemine ait tarihsel yazılı kanıt örneğini oluşturmaktadır kanıtlarla ilgili açıklamalar doğrudan alıntı şeklinde verilmiştir.

Görsel 2.54: Yavuz Sultan Selim (Minyatür, *Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemali'l-Osmaniyye*, Seyyid Lokman, 1579)

Tüm dostluk girişimlerine rağmen Memlûklerin Safevîlerle ittifak yapması Mısır Seferi'ni zorunlu kıldı. Bunun üzerine ordunun Kayseri'de toplanmasını emrettim. Memlûk sultanını oyalamak için ona elçi göndererek bu seferin Safevîler üzerine yapıldığını bildirdim. Böylece onların hazırlık yapmalarını önlemek istedim. Sefer için hafif toprak hazırlatarak ordumla İstanbul'dan hareket ettim. Donanma da Suriye'ye doğru yola koyuldu. Yolda Memlûklere gönderdiğim elçilerin hapsedildiğini öğrendim. Bana gelen Memlûk elçisine "Efendime söyle, Mercidabık'ta karşına çıkırsın." dedim. Gaziantep yakınlarında yapılan Mercidabık Savaşı'nı (Görsel 2.55). Böylece Suriye topraklarını fethettim. Memlûk hükümdarına Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesi şartıyla barış yapmaya teklif ettim. Ancak o, Osmanlı ordusunun çölü aşıp Mısır'ı fethetmeye cesaret edemeyeceğini düşündüğü için barış teklifini kabul etmedi. Bunun üzerine gerekli hazırlıkları yaparak son derece disiplinli olan ordumla geçilemez denilen Sina Çölü'nü rahatlıkla geçtim. Bu arada Memlûk ordusu Avrupa'dan 200 kadar top alarak hazırlıklarını tamamlamış bizleri bekliyordu. Memlûk ordusunun savaş düzenini öğrendikten sonra araziye inceleyip yandan bir saldırı yapmaya karar verdim. Bu plan başarılı olursa Memlûkler sabit olan toprakları da kullanamayacaklardı. Sabah saatlerinde başlattığım saldırı başarılı oldu. Ridaniye Savaşı planladığım gibi gerçekleşti. Akşam olduğunda savaş sonuçlandı, zafer orduma nasip oldu (1517).

Görsel 2.55: Yavuz Sultan Selim'e, Memlûk hükümdarının naağını getirilmesi (Minyatür, *Hünernâme*, Mehmed Bey, 1584)

Şekil 22. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi ile ilgili minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 58. sayfası.

Görsele yöneltilen sorular.

"Yavuz Sultan Selim Mısırın Fethi için izlediği siyaseti açıklayınız?"

Yukarıda minyatüre yöneltilen soruyla tarihsel kanıt sorgulanmaya çalışılmıştır.

"Mısır seferi sonucunda Memlûk devleti yıkıldı; Suriye, Filistin, Mısır, ve Mekke ile Medine'nin yer aldığı hicaz fethedildi. Osmanlı devleti, Memlûklerin yıkılması ile İslam dünyasının başlıca koruyucusu haline geldi. Doğu Akdeniz ticaretinde Osmanlı devletinin etkinliği arttı." Mısır seferinde yaşananların gösterildiği bir minyatür örneği.

Yukarıda ki paragraftan da anlaşılacağı üzere Seyyid Lokman'a ait olan minyatür Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine ait tarihsel kanıt örneğini oluşturmaktadır.

Görsel 2.56: Kanuni Sultan Süleyman
(Minyatür, Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemai'l-Osmaniyye, Seyyid Lokman, 1579)

Ege Denizi'nden Akdeniz'e çıkışta önemli bir konuma sahip olan Rodos, Hristiyan Sen Jan şövalyelerinin elindeydi. Akdeniz'de fetihler yapabilmek için bu adanın mutlaka alınması gerekiyordu. Babam döneminde fethedilen Mısır ile İstanbul arasında yolculuk eden gemiler şövalyelerin saldırısına uğruyordu. Şövalyeler, Anadolu sahillerine saldırıp tüccarlara da zarar veriyorlardı. Ordumla karadan Muğla'ya hareket ettim. Donanmaya da Ege Denizi'ne açılması emrini verdim. Adadaki kale, düşmanın savunmasına elverişli, son derece korunaklıydı. Önceki kuşatmaları dikkatle inceledim. Donanmayla adayı kuşatma altına aldım. Getirdiğim havan topları ile kalenin içine atış yapabilmemiz düşmanı yıldırdı. Kaledeki casuslarımız bize ateş açmamız gereken yerleri ışıkla bildiriyordu. Buna rağmen 20.000 şehit verdik. Sonunda şövalyeler teslim olmayı kabul ettiler (1522). Eşyalarını alıp gemileriyle gitmelerine izin verdim. Komutanları huzuruma çıkıp askerlerinin tahliyesinin insani şartlarda yapılmasını sağladığım için bana teşekkür etti. Adanın Hristiyan halkına dinlerine, yaşamlarına müdahale edilmeyeceği konusunda güvence verdim. Ayrıca onlardan üç yıl vergi almayacağımı bildirdim. İskân politikası gereği Rodos'a Anadolu'dan getirttiğim Türkleri iskân ettim.

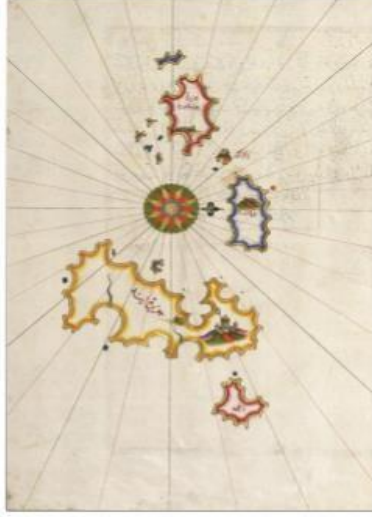
Şekil 23. Rodos'un fethini gösteren minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 59. sayfası.

“Yavuz sultan selimden sonra Osmanlı tahtına oğlu Kanuni Sultan Süleyman çıktı. Kanuni Sultan Süleyman Avrupa da fetihlere yeniden başladı. Gaza ve cihadı yeniden canlandırmak isteyen Kanuni, büyük dedesi Fatih Sultan Mehmet'in alamadığı Rodos adasını fethetmek için hazırlıklara başladı. Rodos'un fethiyle Akdeniz ticareti güvenlik altına alındı Osmanlı donanması Akdeniz de daha etkili olma ve fetihler yapmaya başladı”

Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferini gösteren minyatür örneğinde tarihsel kanıtın açıklaması yapılmış.

Görsele yöneltilen sorular:” Rodos kuşatmasında Osmanlı ordusu hangi zorluklarla karşılaşmıştır.” Kanuni'nin 1599 tarihine ait olan Seyyid Lokman tarafından ortaya çıkarılan eser tarihsel kanıt örneği oluşturmaktadır. Görsele yöneltilen soruyla tarihsel kanıt vurgulanmış kanıtı okuma ve yorumlama becerisi geliştirilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda tarihsel kanıt analitik düşüncenin geliştirilmesini sağlamıştır.

Görsel 2.57: Ege adaları (Kitab-ı Bahriye, Piri Reis)

Görsel 2.58: Rodos'un fethi (Minyatür, Süleymanname 16. nüsha)

Şekil 24. Piri Reis Haritası (Kitab-ı Bahriye), Rodos'un Fethi Minyatürü (Süleymanname)

Kaynak: İlgili ders kitabının 59. sayfası.

Yukarıdaki görselde Ege adaları ve Rodos'un fethi tarihsel yazılı kanıt örneği kullanılmıştır.

Görsele yöneltilen sorular

“Rodos kuşatmasında Osmanlı ordusu hangi zorluklarla karşılaşmıştır?”

doğrudan alıntı şeklinde verilen görselde tarihsel kanıt sorgulanmıştır. Tarihsel kanıt kullanma becerisi zaman ve kronolojiyi algılama becerisi geliştirilmeye çalışılmıştır.

Ege adalarını ve Rodos'un fethini gösteren bir minyatür örneği.

Görsel 2.59: Rodos Kuşatması (Minyatür, Süleymanname, 16. yüzyıl)

Görsel 2.60: Mohaç Meydan Savaşı (Minyatür, Süleymanname, 16. yüzyıl)

Şekil 25. Kanuni Sultan Süleyman'ın fetihlerini gösteren bir minyatür örneği

Kaynak: İlgili ders kitabının 61. sayfası.

Görsele yöneltilen sorular

“Osmanlı askerlerinin hangi özellikleri daha çok ilginizi çekti? Neden?”

“Sağdaki minyatürde yaya askerler neden ön saflardadır? Yorumlayınız.”

“Solda ki minyatürde kuşatma sırasında Osmanlı ordusu hangi zorluklarla karşılaşmıştır? Yorumlayınız.”

“Soldaki askerler neden toprağı kazmaktadırlar?”

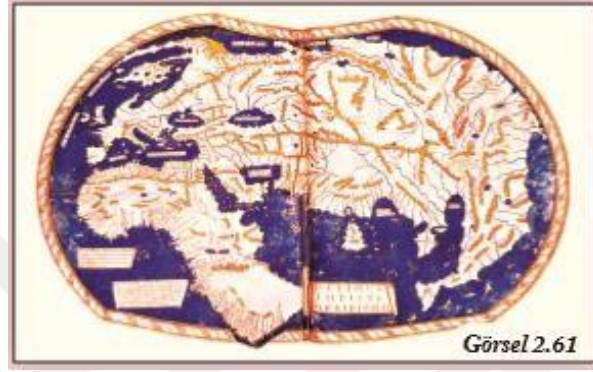
“Minyatürde Osmanlı ordusunun hangi özelliğı ön plana çıkarılmıştır?”

“Minyatürde tasvir edilen kişilerden hangileri padişahdır?”

16. Yüzyıla ait Süleymanname'den alınan Kanuni Sultan Süleyman döneminde meydana gelen Rodos kuşatması ve Mohaç meydan savaşını tasvir eden minyatür örnekleri dönemini ve o dönemin yazısı aynı zamanda Osmanlı devletinin resmi yazısı da olan günümüzde kullanılmayan Osmanlıca el yazılarıyla yazılmış. Görsellerden de anlaşılacağı üzere tarihsel kanıt günümüz diliyle yazılmamış bu örnekte tarihsel kanıt okuma becerisi ön plana çıkarılmıştır. Kültür ve miras öğrenme alanında yer alan;

“Osmanlı devleti 16. Yüzyılda Asya, Avrupa ve Afrika'ya yayılmış topraklarıyla gücünün zirvesine ulaşmıştı. Siyasi ve askeri açıdan üstünlüğünü komşularına Avrupa'ya kabul ettirmişti. İpek, baharat ticaret yollarının önemli bir bölümünü kontrol ediyordu. Mimari bilim sanat, edebiyat gibi alanlarda dünyanın en önemli medeniyetlerinden biriydi. Buna karşılık ortaçağ karanlık bir dönem yaşayan Avrupa bilim, sanat ve ticaret gibi alanlarda Osmanlı devletinin gerisinde kalmıştı. Ancak Avrupa 15. Yüzyıldan itibaren önemli bir ilerleme sürecine girdi. Ekonomik olarak güçlenen Avrupa da eğitim, bilim, sanat ve düşünce hayatında önemli gelişmeler yaşandı. Coğrafi keşifler ile başlayan ve Rönesans dönemine kadar devam eden gelişmeler Osmanlı Devletini de etkiledi.”

Parçadan da anlaşılacağı üzere Osmanlı devletinin gücünün zirvesinde yer alırken Avrupa bilim sanat ve teknikte geride kalmıştır. Görselde yer alan Martellus’a ait olan 15. Yüzyıl dünya haritası dönemin Avrupa’sını ve harita bilgisi noktasında Avrupa’nın durumunu göstermektedir. Görselde yer alan tarihsel kanıt örneği dönemin tarihine ışık tutmakta aydınlatıcı olmaktadır. Konuyu anlaşılır kılması noktasında tarihsel kanıt örneğinden yararlanılmıştır.

Şekil 26. Martellus (Martelyus) ‘a ait bir harita

Kaynak: İlgili ders kitabının 62. sayfası.

Alman coğrafyacı Martelyus tarafından 1491’de çizilmiş bir dünya haritası.

Görsele yöneltile sorular

“Haritada hangi kıtalar yer almaktadır?”

“Martellus hangi kıtaların varlığını bilmemektedir.”

“Haritada hangi kıtalar gerçekte olduğundan çok daha farklı çizilmiştir? Neden?” görsele yöneltile sorular tarihsel kanıtın önemini ortaya koymaya dönüktür.

Görsel 2.63: Pusula (18. yüzyıl)

Şekil 27. 18.yüzyıla ait bir pusula

Kaynak: İlgili ders kitabının 63. sayfası.

“Pusulanın geliştirilmesi ve uzun okyanus yolculuklarına dayanıklı gemilerin yapılması coğrafi keşifleri kolaylaştırdı”. Tarihsel kanıt pusulanın coğrafi keşiflerdeki önemi vurgulamıştır.

Görsel 2.93: Ayasofya'nın yanına Avrupa mimarisi etkisiyle Lale Devri'nde inşa edilen III. Ahmet Çeşmesi

Şekil 28. 3.Ahmet çeşmesi.

Kaynak: İlgili ders kitabının 72. sayfası.

“Osmanlı devleti 1718’de mağlup olduğu Avusturya-Macaristan imparatorluğu ile Pasarofça antlaşmasını imzaladı. Böylece bir barış dönemi başladı. Lale yetiştiriciliğinin bir tutku halini almasından dolayı bu dönem lale devri olarak isimlendirilirdi. Lale devri aynı zamanda aynı zamanda Avrupa’nın etkisinin başladığı ve önemli ıslahatların yapıldığı bir dönem oldu. Osmanlı devleti Paris, Londra viyana gibi önemli Avrupa başkentlerine elçiler gönderdi. Bu elçiler Avrupa’daki kültür ve sanat etkinliklerini, bilimsel ve teknik gelişmeleri takip edip Osmanlıya aktardılar. 18.yüzyılın sonunda ise Osmanlı devleti Avrupa başkentlerine kalıcı elçilikler açtı”

3. Ahmet çeşmesi dönemin tarihine ve dönemle ilgili ayrıntılara ışık tutarak 18.yüzyılda oluşturulmuş bir tarihsel kanıt örneği teşkil etmektedir.

Görsel 2.95: Tarih-i Hindi Garbi'nin bir sayfası

Şekil 29. Tarih-i Hindi Garbi'nin bir sayfası (s.73)

Kaynak: İlgili ders kitabının 73. sayfası.

“Matbaanın kurulmasından önce kitaplar, hattatlar tarafından elle yazılıyordu. Bu nedenle yeteri kadar kitap çoğaltılamıyordu. Matbaa sayesinde çok sayıda kitap basılabildi ve kitaplar ucuzladı. (Görsel 2.96) Bu sayede eğitim ve bilim gelişti.”

Tarih-i Hindi Garbi'nin bir sayfası o dönemle ilgili pek çok konuya açıklık getirmektedir. Dönemin sosyal hayatı hakkında bilgi vererek tarihsel kanıtın önemine vurgu yapmıştır. Konunun anlaşılması bakımından önemli olmakla beraber yazı dili Osmanlıca olan dergi anlaşılması açısından günümüz dilinden farklıdır. Görsele yöneltilen soru” ilk basılan kitaplar arasında askerlik ile ilgili eserlerin olmasının sebepleri nelerdir.” ders kitabında öğrencilere yöneltilen bu soruyla tarihsel kanıtın içeriği sorgulanmıştır.

Görsel 2.98: Takvim-i Vekayi'nin bir sayısı

Şekil 30. Takvim-i Vekayi' nin bir sayısı

Kaynak: İlgili ders kitabının 75. sayfası.

“İlk Türk matbaasından kurulmasından yaklaşık yüz yıl sonra 1831’de ilk Türkçe resmi gazete olan Takvim-i Vekayi yayınlanmaya başlandı. Yaklaşık bir asır boyunca Türkçenin yanında Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice ve Fransızca gibi farklı dillerde yayımlanmaya devam etti. Padişah 2.mahmut’un emriyle basılmaya başlanan gazetenin amacı haber yayımlamak, halkı eğitmek ve devletin uygulamalarını duyurmaktı. Gazetede iç ve dış haberler, askerlik işleri bilimler (fenler) tayinler, ticaret ve fiyatlar bölümleri bulunmaktaydı. Ülkenin her köşesine gönderilen gazete, yazılılarıyla halkın hemen her kesimine hitap etti. Takvim-i Vekayı, ticaret, fiyatlar bölümleriyle ticarete de katkıda bulundu. Ülkeye gelen gemiler, alınan –satılan ürün çeşitleri bu bölümlerde belirtilirdi. Bu nedenle tüccarlar tarafından yakından takip edilirdi.”

“Takvim-i Vekayi’nin yayın hayatına başlamasından sonra pek çok gazete ve dergi yayınlanmaya başlandı. Gazete ve dergiler adeta kitap ve ansiklopedi görevi gördü. İnsanları farklı konularda bilgilendirdi. Osmanlı toplumu modern bilim ve düşüncelerle basın sayesinde tanıştı. Gazetelerde fen başlığı altında bilim ve teknolojiye ayrılan sayfalar halk tarafından ilgiyle takip edildi. Hatta bilim alanındaki gelişmeleri tanıtmak için Münif Paşanın öncülüğünde Mecmua-i Fünun gibi dergiler yayınlanmaya başlandı.”

Parçadan anlaşılacağı üzere tarihsel kanıt konunun anlaşılmasını sağlayarak dönemle ilgili halkı bilgilendirmiştir. Osmanlı devletinin ilk Türkçe resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi yayın hayatına 1831’de başlamıştır. Türk tarihinin ilk yazılı kanıtsal örneklerinden birini oluşturmaktadır. Resmi dili Osmanlıca olan gazete günümüz dilinden farklıdır.

Görsele yöneltlen soru.“Osmanlı devleti dönemindeki gazeteleri günümüzdekilerle karşılaştırdığımızda aralarında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar görüyorsunuz.” Bu soruda tarihsel kanıt sorgulanmış şekil itibarıyla karşılaştırmaya gidilmiştir öğrencilerden tarihsel kanıt örneği incelenmek istenmiş

“19. yüzyıl başlarında Avrupa’da buharlı gemi ve trenlerin kullanılmaya başlanması ulaşımı oldukça kolaylaştırdı. Buharlı gemi ile trenler at arabalarıyla ve yelkenli gemilerle gerçekleştirilen yolculukların yerini aldı. İnsanlar daha hızlı, güvenli ve konforlu yolculuk yapmaya başladılar ulaşım araçlarında ki gelişmeler uzak yerler arasında ticareti de kolaylaştırdı. Osmanlı devleti yöneticileri Avrupa’da ki bu gelişmeleri yakından takip ettiler ve ülkelerine kazandırdılar.”

Görsel 2.102: Şirket-i Hayriye'nin 1900 yılındaki sefer tarifesi

Şekil 31. Şirket-i Hayriye'nin 1900 yılındaki sefer tarifesi

Kaynak: İlgili ders kitabının 77. sayfası.

“İstanbul içinde başlayan buharlı gemilerle yolculuk, zamanla Mısır'a kadar uzandı. Ulaşımı düzenli hale getirmek için 1851’de Şirket-i Hayriye kuruldu.(görsel 2.102) günümüzde Şirket-i Hayriye “Şehir Hatları” adıyla İstanbullulara hizmet vermeye devam etmektedir.” Bu parçadan da anlaşılacağı üzere tarihsel kanıt hem dönemini aydınlatarak Osmanlı devletinde kullanılmaya başlanan buharlı vapurlar hakkında bilgi vermiş hem de günümüzde halen kullanılmakta olan şehir hatları adıyla Şirket-i Hayriye’nin bir devamı olduğunu kanıtlamıştır.

“Osmanlı devletinde eğitim alanında önemli islahatlar gerçekleştirildiözellikle 19. Yüzyılda bilimsel ve çağdaş eğitim vermekten uzak olan eğitim sisteminde

önemli düzenlemeler yapıldı. Birçok ıslahatın öncülüğünü yapan 2. Mahmut yayımladığı fermanla ilköğretimin İstanbul'da zorunlu ve parasız olduğunu ilan etti.”

Görsel 2.109: Darülfünun hocaları (20. yüzyıl başları)

Şekil 32. Darülfünun hocaları

Kaynak: İlgili ders kitabının 79. sayfası.

“Devlet memuru yetiştirmek için “Mekteb-i Maarif-i Adliyye” adıyla hukuk eğitimi veren bir okul açıldı.”

“Ortaokul seviyesinde eğitim veren rüştiyeler, lise seviyesinde eğitim veren idadi ve sultaniler açıldı.”

“Avrupa’ya öğrenciler gönderildi.”

“Mekteb-i Tıbbiyye (Tıp Okulu) ve Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu) açıldı.”

“Kız rüştiyeleri açıldı.”

“Öğretmen yetiştirmek amacıyla Darülmualimin (Görsel 2.109) ve Darülmualimat adıyla kız ve erkek öğretmen okulları açıldı.”

Yükseköğretim düzeyinde eğitim veren ve Türkiye Cumhuriyeti devleti döneminde İstanbul Üniversitesi adını alan Darülfünun açıldı. Doğrudan alıntı şeklinde yapılan tarihsel kanıt örneğinden anlaşılabacağı üzere Osmanlı devletinde eğitim alanında 19. Yüzyılda pek çok yenilik yapılmış. Bu yeniliklerden bir tanesi de üniversite düzeyinde eğitim veren darülfünun olmuştur. Daha sonra İstanbul üniversitesi adını alacak olan Osmanlıdan kalan bu eğitim kurumu Osmanlı devletine pek çok katkıları olmuştur yukarıda görselde konuyla ilgili tarihsel kanıt örneğine yer verilmiştir. Bu dönemde “Eğitim alanında gerçekleştirilen ıslahatlar halkın genel eğitim seviyesinin yükselmesini sağladı. Açılan bu okullardan Mustafa Kemal

Atatürk'ün de içinde olduğu aydın bir nesil yetişti. Bu nesil Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasını sağladı.”

Görsel 2.110

Şekil 33. Osmanlı sanat ve kültürüne ait bir nesne (s.81)

Kaynak: İlgili ders kitabının 81. sayfası.

Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışının önemli unsurları olan el sanatları, yemekler ve bunların yanında misafirperverlik gibi erdemler yabancı seyyahların eserlerinde bolca konu edinmiştir.

3.3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımı ile İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretmenleri ile tarihsel yazılı kanıt kullanımına yönelik yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular kategoriler, katılımcı kodları, ve frekans halinde tablolaştırılarak sunulmuş, yorumlanmış ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Tarihsel yazılı kanıt kavramına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Tarihsel yazılı kanıt kavramına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri

Kategori	Katılımcılar	Frekans
Tarihi bir olayı belgelere dayandırmak, belgelemek	K2, K3, K4, K6, K7, K8, K9, K13, K14, K16, K18, K19	12
Değiştirilemeyen, kanıtlanabilir tarihi dokümanlar	K5, K10, K15, K19	4
Hatıratlar, kitabeler, biyografiler ve fotoğraflar	K7, K10, K17, K19	4
Konuyla ilgili birinci ve ikinci el kaynaklar	K11, K17, K19	3
Tarihe ışık tutan yazılı kaynaklar	K8, K12, K20	3
Ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular	K17, K19	2
Objektif veriler	K1, K19,	2

Tablo 6 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kavramına ilişkin 7 farklı kategoride görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategoriler sırasıyla tarihi bir olayı belgelere dayandırmak belgelemek (f12), bunu değiştirilemeyen kanıtlanabilir tarihi dokümanlar takip etmek (f4), konuyla ilgilibirinci ve ikinci el kaynaklar (f3), tarihe ışık tutan yazılı kaynaklar (f3), ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular (f2) ve objektif veriler (f2) olarak tespit edilmiştir. Bu kategorilere örnek olarak aşağıdaki doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Katılımcılar kanıt niteliği taşıyan bulguların bilimsel olması gerektiği üzerinde hemfikir olmuşlardır. Katılımcıların doğrudan vermiş olduğu ifadeler genel görüşe ulaşmayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir.”

Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu tarihsel kanıt kavramıyla ilgili belgelerin varlığından bahsetmiştir. Örneğin; K4: “*Kanıtlanabilir belge, K6 ise; tarihi olayları günümüze ulaştıran belgelerdir.*” Şeklinde görüşlerini açıklamıştır.

Tarihsel kanıt kavramıyla ilgili ikinci kategori ise değiştirilemeyen tarihi dökümanlardır. Bununla ilgili K15: “*Hedefe ulaşmayı güçlendiren dökümanlardır.*” ifadesinde bulunmuştur.

Üçüncü kategori ise; Tarihsel kanıt hatıratlar, kitabeler, biyografiler, fotoğraflardır. Bununla ilgili K10: “*Hatıratlar, biyografiler, video filimler, bilimsel araştırmalardır.*” şeklinde cevap vermiştir.

Dördüncü kategori ise; Konuyla ilgili birinci ve ikinci el kaynaklardır. Bununla ilgili “K11: “*Tarihsel yazılı kanıtlar tarih ile ilgili konuların daha anlaşılır olmasını sağlayan somut birinci elden kaynaklardır*” ifadesinde bulunmuştur.

Beşinci kategori ise; Tarihe ışık tutan yazılı kaynaklardır. Bununla ilgili, K20: “*Buluntular tarihi aydınlatan tarihe ışık tutan kaynaklardır*”. şeklinde ifade etmiştir.

Altıncı kategori ise; Ortaya çıkarılan arkeolojik bulgulardır. Bununla ilgili, K17: “*Arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bulgulardır.*” şeklinde ifade etmiştir.

Yedinci kategoride ise; Objektif verilerdir. Bununla ilgili K19: “*Objektif verilerdir bunlar tezler, ansiklopediler vb.*” şeklinde cevap vermiştir.

Tarihsel yazılı kanıt kullanım nedenlerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Tarihsel yazı kanıt kullanım nedenlerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri

Kategori	Katılımcılar	Frekans
Konuyu somutlaştırmak ve gerçekçi kılmak	K8, K9, K11, K13, K14, K15, K20	7
Güvenirliği, geçerliği ve objektifliği sağlamak	K3, K4, K6, K16, K18, K19	6
Dikkati ve merakı konuya çekmek	K7, K13, K14, K20	4
Kalıcı öğrenme sağlamak	K10, K12, K16	3
Öğrenci seviyesine uygun olması	K2, K17	2
Bilimsel bakış kazandırmak	K1, K5	2

Tablo 7 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanımının nedenlerine dair 6 farklı kategoride görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategorilerden sırasıyla konuyu somutlaştırmak ve gerçekçi kılmak (f7), güvenilirliği, geçerliği ve objektifliği sağlamak (f6), dikkati ve merakı konuya çekmek (f4), kalıcı öğrenme sağlamak (f3), öğrenci seviyesine uygun olması (f2) ve bilimsel bakış kazandırmak (f2) şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir.

Bu kategorilere örnek olarak aşağıdaki doğrudan alıntılar verilmiştir. Katılımcılar tarihsel yazılı kanıt kavramının kullanılması gerektiğinden tarihsel yazılı kanıtların özelliklerinden bahsetmişlerdir.

Katılımcıların çoğunluğu tarihsel yazılı kanıt kavramıyla ilgili konuyu somutlaştırmak ve gerçekçi kılmak cevabını vermiştir. Örneğin; K9: “*Sosyal bilgiler dersinde tarihsel yazılı kanıtların kullanılması gerekir. Öğrencilerin soyut kavramların bir somut belgeye dayanarak daha kalıcı somut öğrenmelerin gerçekleşmesini ve öğrencilerin 1. Elden kaynaklara ulaşmasını sağlamaktadır.*” Şeklinde ifade etmiştir.

İkinci kategoride ise; Güvenirliği, geçerliği ve objektifliği sağlamak bununla ilgili K3: *“Tarih bilimi esaslı bütün yazınsal eserlerde tarihsel yazılı kanıtlar kullanılırsa vaka güvenilir ve daha geçerli kabul edilebilir.”* şeklinde görüş bildirmiştir.

Üçüncü kategori ise; Dikkati ve merakı konuya çekmek bununla ilgili K7: *“Tarihsel yazılı kanıt kullanmanın avantajı öğrencilerde ilgi ve merakın daha fazla uyanmasıdır. Ayrıca yazılı kanıt yaşanmışlık tadı vererek ilgiyi artırmaktadır.”* İfadesine yer vermiştir.

Dördüncü kategori ise; Kalıcı öğrenme sağlamak bununla ilgili, K10: *“Sosyal bilgiler dersinde yazılı kanıt kullanımı hedefe ulaşmayı güçlendirmektedir, kalıcı öğrenme sağlamaktadır.”* Görüşünü açıklamıştır.

Beşinci kategori ise; Öğrenci seviyesine uygun olması bununla ilgili K2: *“Çocukların yaşları gereği kullanmak pek mümkün değil seviyelerinin üzerinde ise kullanılmamalıdır”* yargısında bulunmuştur.

Altıncı kategori ise; Bilimsel bakış kazandırmak bununla ilgili, K1: *“Tarihsel kanıtlar bilimsel ve objektif bakış açısı kazandırır bundan dolayı kullanılmalıdır.”* İddiasını dile getirmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandığı tarihsel yazılı kanıt örneklerine ilişkin görüşler tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandığı tarihsel yazılı kanıt örneklerine ilişkin görüşler

Tema	Alt Tema	Kategori	Katılımcı	Frekans
Birinci elden kaynak	Yazılı kaynaklar	Antlaşma metinleri		
		Arşiv belgeleri	K1,K4,K5,K8,	11
		Fermanlar	K9,K12,K13,K15,	
İkinci elden kaynaklar	Yazılı kaynaklar	Seyahatnameler	K18,K19,K20	
		Günlükler		
		Gazete		
	Basılı /Çizili/ Görüntülü Kaynaklar	küpürleri		
		Fotoğraflar	K6,K11,K13,K14,K16,	8
	Kalıntı/Buluntu Kaynaklar	Hatıratlar	K17,K18,K19	
		Arkeolojik buluntular	K8,K9	2
İkinci elden kaynaklar	Yazılı kaynaklar	Sikkeler		
		Yazıt ve kitabeler		
		Müze eserleri		
		Çeviri Kitaplar		
		Makaleler		
İkinci elden kaynaklar	Yazılı kaynaklar	Biyografiler	K3, K7, K16,	4
		Ders kitapları	K11	
	Diğer	Akılı tahtalar	K3, K2, K10	3
		Kavram haritaları		

Tablo 8 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandığı tarihsel yazılı kanıt örneklerine dair genel bilgilere ilişkin birinci ve ikinci elden kaynaklar şeklinde 2 farklı ana tema ve 5 farklı alt tema oluşturulmuştur. Temalar kategorilendirilmiştir. Bu kategorilerden en fazla üzerinde durulan antlaşma metinleri, arşiv belgeleri, fermanlar, seyahatnameler, günlükler, gazete küpürleri, (f11) vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunu fotoğraflar, hatıratlar, (f8) arkeolojik buluntular, sikkeler, yazıt ve kitabeler, müze eserleri takip etmektedir (f2), çeviri kitaplar, makaleler, biyografiler, ders kitapları (f4), akıllı tahtalar ve kavram haritaları (f3) şeklinde takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu tarihsel kanıt kullandıklarını ve bu durumun anlatılan konuyu kalıcı hale getirdiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların tamamına yakınının benzer tarihsel yazılı kanıt kullanıldığını ifade etmiştir. Buna örnek aşağıda doğrudan alıntı şeklinde verilmiştir.

Örneğin; K1:”fermanlar, antlaşma metinleri”, K4:”geçmiş döneme ait antlaşma metinleri”, Kullanılan tarihsel yazılı kanıt ile ilgili ifadelerden diğeri ise; fotoğraflar hatıratlar, arkeolojik buluntular sikkeler, diğer kategori ise; yazıt ve kitabeler, müze eserleri, K8: “Arkeolojik buluntular” Kullandığını ifade etmiştir. Bununla ilgili, K9:”Osmanlıdan kalan sikke örnekleri kullandım. Şeklinde ifade ederken diğer bir katılımcı ise;. Yine bu kategori ile ilgili, K11 “Evet kullanıyorum, okuduğum tarih kitapları, akademik kitaplar, özellikle bazı yazarların kitapları...” Şeklinde görüşte bulunmuşlardır.

Diğer kategori ise; çeviri kitaplar, makaleler, biyografiler, ders kitapları K3:“ders kitapları, haritalar, akıllı tahtalar, ve kavram haritalarından yararlanıyorum.” ifadesinde bulunmuştur.

Son kategori ise; akıllı tahtalar, kavram haritaları bununla ilgili,. K2”akıllı tahta kullanıyorum” şeklinde cevaplar vermiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandığı tarihsel yazılı kanıtların hangi öğrenme alanlarında kullanıldığına ilişkin görüşler tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandığı tarihsel yazılı kanıtların kullanıldığı konu/kazanım/öğrenme alanlarında kullanıldığına ilişkin görüşler

Kategori	Katılımcılar	Frekans
Kültür miras öğrenme alanı	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20	20

Tablo 9 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kavramını hangi öğrenme alanlarında kullandıklarına dair katılımcıların tamamı bu soruya “Kültür ve Miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullandıklarını ifade etmişlerdir. Buna örnek olarak aşağıda doğrudan alıntı şeklinde verilen ifadeler ye almaktadır. Örneğin; Katılımcılardan K2: *“Tüm sınıf düzeylerinin kültür ve miras öğrenme alanında 8.sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersinde yararlanıyorum.”* K5: *Tarihle ilgili tüm konu-kazanım ve öğrenme alanlarında (kültür ve miras) kullanıyorum.”* K6: *“Soyal bilgiler dersinde tarih konularında özellikle kültür ve miras öğrenme alanında kullanıyorum.”* Şeklinde cevaplar vermişlerdir.Tarihsel yazılı kanıt kullanımının öğrencilere olan katkılarına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Tarihsel yazılı kanıt kullanımının öğrencilere olan katkılarına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri

Kategori	Katılımcılar	Frekans
Kalıcı öğrenme sağlaması	K7, K9,K10, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K18, K19, K20	12
Doğru bilgiye ulaştırması	K1, K2, K3, K10,K15	5
Tarihsel araştırma yapmaya teşvik etmesi	K5, K6, K10, K12,	4
Karar verme becerisi kazandırması	K4, K8, K20	3
Zaman ve kronolojiyi algılama gibi beceriler kazandırma	K10,K14	2

Tablo 10 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanımının öğrencilere olan katkılarına dair 5 farklı kategoride görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategorilerden en fazla kalıcı öğrenme sağlaması (f12) ifadesine vurgu yapılmıştır. Bunu doğru bilgiye ulaştırması (f5), tarihsel araştırma yapmaya teşvik etmesi (4), karar verme becerisi kazandırması (3) zaman ve kronolojiyi algılama beceriler kazandırması (2) ifadesi takip etmiştir.

Tarihsel yazılı kanıt kullanımının öğrencilere olan katkılarına dair soruya öğretmenlerin verdikleri cevaplar aşağıda doğrudan alıntı şeklinde verilmiştir.

Birinci kategori de kalıcı öğrenme sağlaması ifadesine Örneğin katılımcılardan K9: *“Tarihsel yazılı kanıtlar öğrencinin geçmiş bugün ve gelecek arasında doğru çıkarımlar yapmasına fırsat vererek tarihsel yazılı kanıtların oluşturduğu dönemle ilişki kurmasını sağlar böylece kalıcı öğrenme gerçekleşmiş olur.”* şeklinde cevap vermiştir.

Katılımcılardan K10 ise; *“Coğrafi keşifler konusunu anlatırken Jared Diamond’un ‘Tüfek, Mikrop ve Çelik’ adlı eserini 19. Ve 20. Yüzyıl Türk tarihi için Bernard Lewis ‘Modern Türkiye’nin Doğuşu’ Jean Paul Roux’un ‘Türklerin Tarihi’ adlı eserini Stefan Zweig’in biyografisi olan ‘Dünün Dünyası’ 1890-1942 yılları Avrupası’na ışık tutan kitaplardan Kazım Karabekir, Mustafa Kemal, Hafız Hakkı Paşa, Ali Fuad Paşa, Sait Halim Paşa vb. hatıralarını sınıfla paylaşıyorum. Prof. Dr. M. Tayyip Gökbilgin ‘ milli mücadele Başlarken ‘ Nazım Hikmet ‘Kuvay-ı Milliye Destanı’ başvurduğum eserler arasındadır.”* şeklinde ifade etmiştir.

İkinci Kategori de ise doğru bilgiye ulaştırması, bununla ilgili katılımcılardan K1: *“Öğrencilerin objektif ve doğru bilgi edinmeleri tarihsel yazılı kanıt sayesinde mümkündür.”* görüşünde bulunmuştur.

Üçüncü kategori ise; Tarihsel araştırma yapmaya teşvik etmesi, bununla ilgili, katılımcılardan K5: *“Tarih konularına karşı ilgi ve merak duymasına katkı sağlar. Tarihsel araştırmalar yapmaya teşvik eder.”* şeklinde ifade etmiştir.

Dördüncü kategori ise; karar verme becerisi kazandırması kategorisinde katılımcılardan K4: *“Belgeleri kanıtlamayı analiz edip karar verme konuyu ortaya koyarken daha net ifade edilmesini sağlar.”* şeklinde ifade etmiştir

Beşinci kategori ise; zaman ve kronolojiyi algılama gibi beceriler kazandırması bununla ilgili katılımcılardan K14: *“Öğrencilerin, değişim ve süreklilik tarihsel empati, zaman ve kronoloji gibi beceriler kazanmalarını sağlar.”* Şeklinde ifade etmişlerdir.

Tarihsel yazılı kanıtların öğrenci tutumlarına olan etkisine dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri aşağıda tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Tarihsel yazılı kanıtların öğrenci tutumlarına olan etkisine dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri

Kategori	Katılımcı	Frekans
Tarih konularına ilgi ve merakı artırması	K1, K2, K4, K5, K12, K13, K15, K16, K17, K18, K19	11
Tarihsel ve analitik düşünme becerisi kazandırması	K8, K7, KK14, K20	4
Geçmişi kendi şartları içerisinde değerlendirmesi	KK7, K9, K11	3
Tarih okuryazarlığı kazandırması	K10	1

Tablo 11 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıtların öğrenci tutumlarına olan etkisine dair 4 farklı kategoride görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategorilerden en fazla tarih konularına olan ilgi ve merakı artırması (f11) ifadesine vurgu yapılmıştır. Bunu tarihsel ve analitik düşünme becerisi kazandırması (f4), geçmişi kendi şartları içerisinde değerlendirmesi (f3) ve tarih okuryazarlığı kazandırması (f1) ifadelerinin takip ettiği görülmektedir. Tarihsel yazılı kanıtların öğrenci tutumlarına olan etkisine dair soruya doğrudan alıntı şeklinde verilen öğretmen görüşleri aşağıda yer almaktadır.

Tarih konularına ilgi ve merakı artırması kategorisinde örneğin katılımcılardan K1: *“Tarihe olan ilgi ve olayların gerçekliğe olan inancı artırır.”* Görüşünde bulunmuştur.

İkinci kategori ise; Tarihsel ve analitik düşünme becerisi kazandırması bununla ilgili katılımcılardan K8: “*Öğrencilerin kafalarında ki soru işaretlerinin giderilmesini sağlar sorgulama analitik düşünme becerisi kazandırır.*” Şeklinde ifade etmiştir.

Üçüncü kategori ise; Geçmiş kendi şartları içerisinde değerlendirmesi bununla ilgili katılımcılardan K11: “*Daha duyarlı geçmişini bilen dönemin şartlarını görebilen, geçmiş kendi şartları içinde değerlendirebilen bireyler yetişir.*” Şeklinde görüş belirtmiştir.

Dördüncü kategori Tarih okuryazarlığı kazandırması, bununla ilgili katılımcılardan K10: “*Öğrencilerin öğrenme merakını ve tarih okuma alışkanlığını (tarih-okur-yazarlığı) kazandırır, zaman zaman benim okuduğum kitapları kendilerinin de edindiklerini görüyorum.*” Şeklinde ifade etmişlerdir.

Tarihsel yazılı kanıt kullanımını engelleyen faktörlere dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Tarihsel yazılı kanıt kullanımını engelleyen faktörlere dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri

Kategori	Katılımcı	Frekans
Erişilebilirliğinin zor olması	K1, K3, K4, K5, K9, K12, K14, K18, K20	9
Ders süresinin yetersiz olması	K11, K13, K14, K15, K16, K19	6
Öğretmenlerin yeterli donanımına sahip olmaması	K10, K17, K18,	3
Ekonomik nedenler	K7, K10,	2
Yazıların okunamaması	K2,K5	2
Bazı konular için kullanımın uygun olmaması	K12, K14,	2

Tablo 12 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanımını engelleyen faktörlerine dair 6 farklı kategoride görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategorilerden en fazla erişilebilirliğinin zor olmasına (f9) vurgu yapılmıştır. Bunu ders süresinin yetersiz olması (f6), öğretmenlerin yeterli donanımına sahip olmaması(f3), ekonomik nedenler (f2), yazıların okunamaması (f2), bazı konular için kullanımın uygun olmaması (f2) kategorilerinin takip ettiği görülmektedir. Bu kategorilere örnek olarak aşağıdaki doğrudan alıntılar verilmiştir.

Tarihsel yazılı kanıt kullanımını engelleyen faktörlere dair erişilebilirliğinin zor olması kategorisinde katılımcılardan K1: *“Belgelerin zaman içerisinde kaybolmaları ve belgelerin incelenmesinin zaman alması”* şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcılardan K3: *“Sözlü söylemlerin tutarsızlığı belge yoksa açıkça görülür, özellikle bir hadisenin ortaya konulduğunda...belge yoksa rivayet olarak kalır...”* şeklinde görüş bildirmiştir.

İkinci kategoride ise; ders süresinin yetersiz olması bununla ilgili katılımcılardan K15: *“Ders kitabında bulunduğu sürece öğrenciye kazandırılır, kitapta yoksa saati doğrultusunda, süre dahilinde örnek olarak verilebilir.”* Şeklinde görüş beyan etmiştir. Katılımcılardan, K16 ise; Zaman konusunu vurgulayarak *“...yeterli zamanın olmadığına ders kapsamında yapamadığımız müze gezisi..”* müze gezisinden bahsetmiştir.

Üçüncü kategori ise; Öğretmenlerin yeterli donanımına sahip olmaması bununla ilgili katılımcılardan K17: *“Öğretmenler yeterince ek kaynağa sahip değil ve bu konuda donanımlı değiller.”* Şeklinde görüş beyan etmiştir.

Dördüncü kategori ise; Ekonomik nedenler bununla ilgili katılımcılardan K7: *Tarihsel yazılı kanıt kullanımını devletin ya da okulların sahip olduğu ekonomik imkanlar etkiler ayrıca bu kanıtların taşınması ve korunması hususunda zorluklar yaşanabilir.”* Şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan K10 *“Öğretmenlerin bu konuda yeterli donanımına ve kaynağa sahip olmaması, okumaması vb. sebepler ile birlikte daha çok ekonomik sebepler etkili olmaktadır.”* İfadesinde bulunmuştur.

Beşinci kategori ise; Yazıların okunamaması bununla ilgili katılımcılardan K2: *“Çocukların yaşlarına uygun olması gerektiğini vurgulamış orijinal haline uygun olmak kaydıyla sadeleştirilip kısaltılırsa derslerde kullanılabilir.”* Şeklinde ifade etmiştir.

Altıncı kategori ise; Bazı konuların tarihsel yazılı kanıt için uygun olmaması bununla ilgili ise; Katılımcılardan K12: *“her konunun uygun olmaması ...”* şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tarihsel yazılı kanıt kullanımı konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeterliliğine görüşleri tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Tarihsel yazılı kanıt kullanımı konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeterliliğine görüşleri

Kategori	Katılımcı	Frekans
Yetersiz	K1, K3, K5, K9, K10, K12, K13, K14, K15, K18, K19	11
Yeterli	K2, K4, K6, K7, K8, K11, K16, K17, K20	9

Tablo 13 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanımına dair yeterlilikleri konusunda 2 farklı görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu kategorilerden en fazla yetersiz görüşüne (f11) vurgu yapılmıştır. Diğer bir görüşte ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanımına dair yeterlidir görüşü (f9) takip ettiği görülmektedir. Bu kategorilere örnek olarak aşağıdaki doğrudan alıntılar verilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanımına dair yeterlilikleri sorusunda yetersiz ve yeterli kategorisinde verdikleri cevaplar aşağıda yer almaktadır. Katılımcılardan K1 "*Donanımlı değiliz çünkü araştırma inceleme konusunda yetersiz kalıyoruz.*" K3 "*Sosyal bilgiler dersinde araştırılmamış ve söylem olarak kalmış birçok konu vardır. Yıllarca eski bilgiler halen söylenip iddia edilip durmaktadır. Oysa süreç içerisinde birçok iddia ispat edilmiş olmasına ve değişiklik göstermesine rağmen kitaplara yansımamış ve öğretmenlerin bilgisi olmamıştır.*" K5 "*yeterli olduğunu düşünmüyorum bu konuda hizmet içi eğitime ihtiyaç var*". K6 "*araştıran okuyan gelişimini sürdüren öğretmenler için sorun yok.*" K7 "*yeterli fakat okul ve devlet imkanları ölçünde hareket etmek zorunda kalınıyor.*" K9 "*yeterli olduğunu düşünmüyorum uzaktan eğitimler yoluyla tüm sosyal bilgiler öğretmenlerine buna yönelik eğitimler verilebilir.*" K10 "*genel olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve ülkemizdeki akademisyenlerin önemli bir kısmının yetersiz olduğu kanaatindeyim son 7-8 yıldır ilgili çeken bir kitaba uzun zamandır denk gelmedim.*" K13 ve K14 ise "*yetersiz olduğunu tarihsel yazılı kanıt konusunda seminerler verilebileceğini ifade etmiştir.*" K18'e göre ise "*sosyal bilgiler dersinde tarihsel yazılı kanıt kullanımı konusunda öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olduğunu düşünmüyorum çünkü bu konuda bir eğitim görmediğimizi söyleyebilirim.*"

Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanırken yararlanılan araçlara ilişkin görüşleri aşağıda tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanırken yararlanılan kaynaklara ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Katılımcı	Frekans
Akademik/araştırma Eserler	Akademik ve bilimsel eserler, kütüphane kaynakları, basılı eserler,	K1, K3, K4, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K16, K18, K20	12
İnternet kaynakları	MEB kaynakları. İnternet, Wikipedia, EBA	K1, K2, K4, K5, K7, K8, K13, K14, K15, K16, K18	11
Yazılı/ sözlü ve görüntülü kaynaklar	Hatıratlar, biyografiler, seyahatnameler, romanlar, 1.derece tanıklar belgeseller	K6, K10, K12, K16, K17, K19, K20	7
Diğer kaynaklar	Akıllı tahtalar, 3D müze gezileri, yerel tarih gezileri,	K7, K9, K16, K17, K19	5

Tablo 14 incelendiğinde Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanırken yararlanılan kaynaklar akademik/araştırma eserler, internet kaynakları, yazılı/sözlü kaynaklar, diğer kaynaklar başlığı altında toplanmıştır. Daha sonra kategorilere dönüştürülmüştür. Bu kategorilerden en fazla akademik ve bilimsel eserler, kütüphane kaynakları, basılı eserler (f12), ifadesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunu MEB kaynakları, internet, Wikipedia, EBA (f11), hatıratlar, biyografiler, seyahatnameler, romanlar, 1. Derece tanıklar belgeseller (f7), akıllı tahtalar, 3d müze gezileri, yerel tarih gezileri, (f5) takip ettiği görülmektedir. Bu kategorilere ek olarak aşağıdaki doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanırken yararlanılan kaynaklara dair soruya verdikleri cevaplar aşağıda yer almaktadır. Buna örnek olarak akademik ve bilimsel eserler, kütüphane kaynakları, basılı eserler kategorisinde

katılımcılardan K11: ”.. ayrıca Halil İncelik, Şevket Süreyya Aydemir, Kazım Karabekir, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Sebahattin Selek gibi dönemi yaşamış pek çok ismin eserlerini okuyup derslerde yararlandığını ifade etmiştir. Katılımcılardan K12 ise özellikle dersinde “M. Kemal’in Nutuk” adlı eserinden yararlandığını ifade etmiştir. Katılımcılardan K20 “Osmanlı tarihi kültür ve miras konusunu anlatırken seyahatnamelerden yararlandığını ifade etmiştir.”

İkinci kategoride ise; MEB kaynakları, internet, wikipedia, eba kategorisinde katılımcılardan K18: “kitaplar, belgeler, internet, meb kaynakları vb.

Üçüncü kategoride ise; Hatıratlar biyografiler, seyahatnameler, romanlar, 1. derece tanıklar belgeseller kategorisinde katılımcılardan K16: “1. derece tanıklar, internet, kütüphaneler hatıratlar ...” şeklinde ifade etmiştir.

Dördüncü kategoride ise; Akıllı tahtalar, 3d müze gezileri, yerel tarih gezileri, Kategorisinde katılımcılardan K19: “arkeolojik kalıntılar, yerel tarih gezileri...” şeklinde cevap vermişlerdir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihsel yazılı kanıt kullanımının yer alma biçimine ilişkin görüşler aşağıda tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihsel yazılı kanıt kullanımının yer alma biçimine ilişkin görüşler

Kategori	Katılımcı	Frekans
Kanıtların çeşitlendirilmesi	K9, K10, K11, K12, K13, K14, K17, K20	8
Görsel kanıtlara ağırlık verilmesi	K9, K10, K13, K14, K17, K20	6
Konuların belgelerden alıntı şeklinde olması	K2, K5, K6, K8, K11, K15,	6
Konularda tek yönlü bir bakış açısı olması	K3, K4, K11, K12, K 18,	5
Kanıtların güncel olmaması	K3, K11, K17, K20	4
Kitapların çok fazla bilgi içermesi	K7,	1

Tablo 15 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarihsel yazılı kanıt kullanımının değerlendirilmesine dair 6 farklı kategoride görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kategorilerden en fazla kanıtların çeşitlendirilmesi (f8) kategorisine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunu görsel

kanıtlara ağırlık verilmesi (f6), konuların belgelerden alıntı şeklinde olması (f6), konular da tek yönlü bir bakış açısı olması (f5), kanıtların güncel olmaması (f4), kitapların çok fazla bilgi içermesi (f1) ifadelerinin takip ettiği görülmektedir. Bu kategorilere örnek olarak aşağıda doğrudan alıntılar verilmiştir. Ayrıca öğretmenler ders kitaplarını tarihsel yazılı kanıt kullanımı açısından yetersiz bulmuştur

Sosyal bilgiler ders kitaplarının 5, 6 ve 7. Sınıf düzeyinde tarihsel yazılı kanıt kullanımının değerlendirilmesine dair öğretmen görüşleri sorusuna kanıtların çeşitlendirilmesi kategorisinde Katılımcılardan K9: “5,6 ve 7. Sınıf düzeyinde kitaplara bakıldığında içerikte tarihsel kanıt örnekleri çoğaltılabilir özellikle etkinlikler çeşitlendirilebilir...”

İkinci kategoride ise; Görsel kanıtlara ağırlık verilmesi kategorisinde katılımcılardan K10: “5, 6 ve 7.sınıflar için daha çok görsel kanıtlar kullanılabilir ...” katılımcılardan K11 ise; “Halil İncelik’tan 7.sınıf konularında yararlanılmış. Osmanlı tarihi konusu için çok doğru bir yazar Seyyahlar konusu ile ilgili ünlü Avusturyalı seyyah Busbeg’in kitabından yararlanılmış konuya uygun seçilmiş. 5. Ve 6. Sınıf ders kitaplarında tarihsel kaynak yetersiz 6.sınıf Orta Asya Türk tarihi kısmında tarihsel yazılı kanıt kullanılabilir. 7. Sınıf ders kitabında ise Türk İslam Devletleri döneminde yaşamış bilginler kısmında Mevlana’nın Mesnevi adlı eserinden öğütler, alıntılar, kesitler konulabilir. Aynı konu ile ilgili Kutadgu Bilig’den alıntılar verilebilir.”

Üçüncü kategori ise; Konuların belgelerden alıntı şeklinde olması katılımcılardan K2 “konular kısa ve sade bazı belgelerden alıntılar var...” şeklinde ifade etmiştir.

Dördüncü kategori ise; Konularda tek yönlü bir bakış açısı olması bununla ilgili katılımcılardan K3: “Sosyal bilgiler derslerinde ilgili sınıf seviyelerindeki ders kitap ve materyalleri yeni bulgu ve verilerle desteklenmiş olsa bile bu yeni bilgilerin ders kitaplarına tam olarak yansıdığı söylenemez zira tartışılmaya devam eden birçok konu en azından iki görüşünde ortaya konularak anlatılması gerekir. Örneğin, alfabelerin temeli uzak doğudan iddiasını destekleyen birçok veri vardır ve resim yazısından, runik yazıya lineer A ve lineer B alfabeleri ile özel yazı (milli-geleneksel) yazılardaki birçok söylemde geçen konular ve şekli özellikler aynı kaynaktan çıkmış gibidir. Fakat alan yazında hep Latin alfabesi kendinden menkul yazı gibi lanse edilir ifadesine yer

vermiştir... ayrıca konularda tek yönlü bir bakış açısı mevcut...” şeklinde ifade etmiştir.

Beşinci kategori ise; kanıtların güncel olmaması bununla ilgili katılımcılardan K17: “*kitaplar güncel değil...5. Sınıflarda İlkçağ uygarlıkları ders konusu olduğu için bolca tarihsel yazılı kanıt kullanılmalı, 6. Sınıf ders kitapları dizilerde yer alan Selçuklular ve Malazgirt savaşıyla ilgili tarihsel kanıt kullanılarak ders kitapları güncellenebilir.*” K20: “*kültür-miras öğrenme alanından Sümerler konusunda Kadeş antlaşması 6.sınıf kültür-miras öğrenme alanından Göktürk devleti Orhun yazıtları ve destanlar 7.sınıf Osmanlı kültür medeniyetinde seyahatname ve yabancı seyyahların eserlerinden yararlanıyorum, bu örnekler güncellenebilir.*” Şeklinde görüş bildirmiştir.

Altıncı kategori ise; Kitapların çok fazla bilgi içermesi bununla ilgili katılımcılardan K7: “*kitaplar oldukça yoğun kaynaklar öğrencileri yoruyor, yoğun bilgi aktarma gayreti anlaşılmayı zorlaştırıyor*” ifadesinde bulunmuştur.

2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında tarihsel yazılı kanıt kullanımının yer alma biçimine ilişkin görüşler aşağıda tablo 16’da belirtilmiştir.

Tablo 16. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında tarihsel yazılı kanıt kullanımının yer alma biçimine ilişkin görüşler

Kategori	Katılımcı	Frekans
Öğrenci seviyesine uygun	K1, K8, K15, K16, K18, K20	6
Bilgim yok	K2, K4, K9, K12	4
Konu ve kazanım sayısı azaltılarak tarihsel kanıtlar zenginleştirilmeli	K5, K11, K14,	3
Program tarihsel kanıt kullanımını desteklemiyor	K6, K10, K14,	3
Kazanım olarak yeterli zaman olarak kısıtlı	K13,	1
Ortaokul seviyesine uygun değil	K17,	1
Farklı bakış açılarına uygun tarihsel kanıta yer verilmeli	K19	1

Tablo 16 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim programının tarihsel yazılı kanıt kullanımı açısından değerlendirilmesine dair 9 farklı görüş

belirttikleri görülmektedir. Bu kategorilerden en fazla öğrenci seviyesine uygun (f6) kategorisine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu kategoriye bilgin yok (f4) kategorisi takip etmektedir. Diğer kategoriler ise sırasıyla konu ve kazanım sayısı azaltılarak tarihsel kanıtla zenginleştirilmelidir (f3), program tarihsel kanıt kullanımını desteklemiyor (f3), kazanım olarak yeterli zaman olarak kısıtlı (f1), tarihsel kanıt kullanımı ortaokul seviyesine uygun değil (f1) ve farklı bakış açılarına uygun tarihsel kanıtı yer verilmelidir (f1) şeklinde sıralanmıştır. Ayrıca bu kategorilere ek olarak aşağıdaki doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Örneğin öğrenci seviyesine uygun kategorisinde katılımcılardan K15: *”özellikle tarihsel yazılı kanıtlara 5. Ve 7. Sınıflarda etkin kullanılmaktadır.”* K16: *“5-6-7. Sınıflarda kültür ve miras ünitesi dışındaki üniteler tarihsel kanıt açısından uygun değil örneğin birey-toplum ünitesi 6. Sınıf ve 7. Sınıflarda ilk Türk devletleri ve ilk Müslüman Türk devletleri İslamiyet’in doğuşu, Osmanlı’nın kuruluşundan yıkılışına kadar ki süreç tarihsel kanıt sürecini tarafsız olarak yansıtıyor.”* İfadesinde bulunmuşlardır.

İkinci kategori ise; Bilgin yok K9: *“kazanımlarla ilgili bilgi yok “* şeklinde ifade etmiştir.

Üçüncü kategori ise; konu ve kazanım sayısı azaltılarak tarihsel kanıtla zenginleştirilmeli bununla ilgili katılımcılardan K11: *“şu ifade de bulunmuştur. 5. Sınıf tarih konuları çok az olduğu için öğretim programı tarihsel kanıt kullanımını desteklediğini söylemek yanlış olur. 6, 7, sınıflarda tarih konuları giderek artıyor bu durumda öğrencilerin ve konuların somutlaşması açısından tarihsel kanıt kullanmak programda bu konuya yer vermek yerinde olacaktır.”* katılımcılardan K14 *“bazı tarihsel kanıtlara ders kitaplarında hiç yer verilmiyor özellikle ferman, antlaşma metinleri, arşiv belgeleri gibi tarihsel yazılı kaynaklara yer verilebilir.”*

Dördüncü kategori ise; Program tarihsel kanıt kullanımını desteklemiyor. Katılımcılardan K10 *”7. Sınıflar için lale devri, ıslahatlar ve matbaa konusunu işlerken Daron Acemoğlu “Ulusların Düşüşü” adlı eserinden “ gelişimin önündeki engeller” başlığı ile Osmanlıda matbaanın tarihsel sürecini açıklıyor. Bu bölümü paylaşılarak ders kitabı dışında etkinlik yaptığı ifadesinde bulunmuştur.”*

Beşinci kategori ise; kazanım olarak yeterli zaman olarak kısıtlı bununla ilgili katılımcılardan K13: *“öğretim programı yazılı olarak imkan sağlayabilmiş olsa da*

uygulamada zamansal anlamda sıkıntı yaşanabiliyor, ders saati azlığı nedeni ile konular yeterince çeşitlendirilemiyor.”

Altıncı kategori ise; ortaokul seviyesine uygun değil bununla ilgili katılımcılardan K17: *“5. Sınıflarda İlkçağ uygarlıkları ders konusu olduğu için bolca tarihsel yazılı kanıt kullanılmalı, 6. Sınıf ders kitapları dizilerde yer alan Selçuklular ve Malazgirt savaşıyla ilgili tarihsel kanıt kullanılarak ders kitapları güncellenebilir. 7. Sınıflarda sanal müze gezileri ve Osmanlı eserleri tercih edilebilir. 8. Sınıflarda hatıratlar kullanılmalı tarihsel kanıt açısından dersler ve ders kitapları zenginleştirilmeli ifadesinde bulunmuştur”*

Yedinci kategori ise; Farklı bakış açılarına uygun tarihsel kanıtı yer verilmeli kategorisinde katılımcılardan, K19: *“farklı bakış açılarına uygun tarihsel kanıt kullanılmalı.”* ifadesinde bulunmuşlardır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler dersi içerisindeki tarih konularının öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, ders kitapları ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda “Tarihsel yazılı kanıt kavramının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alma durumu; tarihsel yazılı kanıt kavramının 5, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alma durumu ve tarihsel yazılı kanıt kullanımına ilişkin sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin görüşleri” ilgili alanyazın doğrultusunda ilişkilendirilerek tartışılmış ve sonuçlar sunulmuştur.

Bu çalışma kapsamında 2018 sosyal bilgiler programı incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlar ise; “değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, empati, kanıt kullanma, mekân algılama, zaman ve kronolojiyi algılama” temel beceriler başlığında yer alan kavramlara bakıldığında kanıt kullanma becerisine doğrudan vurgu yapıldığı görülmektedir. Diğer yandan değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, empati, mekân algılama, zaman ve kronolojiyi algılama alt başlıkları içerisinde tarihsel kanıt kullanma becerisi önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Programın özel amaçları başlığı altında yer alan kanıt kullanma becerine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda 2018 Sosyal Bilgiler programında yer alan özel amaçlar başlığı altında yer alan kanıt kullanma becerisiyle doğrudan bağlantılı olan kronolojik düşünme, değişim ve sürekliliği algılama, mekân algılama, eleştirel düşünmeye vurgu yapıldığı görülmektedir. Programda kanıt kullanımına ilişkin pek çok başlık altında yer alan tarihsel kanıt kullanma becerisi programda önemi vurgulanmış ve temel beceriler başlığında yer almıştır. Öte yandan sosyal bilgiler dersi kapsamında tarih konuları dışında kalan konularda öğrencilerin dikkat etmesi gereken hususlar başlığı altında yer alan doğru ve güvenilir bilgiye vurgu yapılmıştır. Bu da öğrencileri doğrudan kanıt kullanma becerine götürmektedir. Günümüzde doğru ve güvenilir bilginin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Programda bu hususa değinilmiştir. Bu noktada öğretmen görüşlerine bakıldığında programda yer verildiği fakat ders kitaplarında tarihsel yazılı kanıt kavramının yeterince örneklenmediği görülmektedir. Sonuç olarak tarihsel yazılı kanıt kavramının tarih eğitiminin önemli bir parçası olduğu

sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alma durumunun yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Burada dikkat çeken bir diğer sonuç ise “bilgim yok” cevabıyla sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim programı hakkında çok fazla bilgiye sahip olmamalarıdır. Bu durum öğretim programı okuryazarlığının artırılması gerekliliği ile açıklanabilir.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı tarihsel yazılı kanıt açısından incelenmesine ilişkin alan yazın incelendiğinde ise Çengelci’nin (2012) 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarını somut olmayan kültürel mirasla ilgili konularda kazanım ve etkinlikler boyutu ile incelemiştir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan “somut olmayan kültürel miras alanları ile ilgili olan sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, el sanatları geleneği” gibi yönler incelenmiştir. İçeriğin kazanımlarda örtülü bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir. May’ın (2019) 2018–2019 eğitim ve öğretim yılında okutulan sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının ikinci öğrenme alanını incelenmiştir. 7. sınıf kültür ve miras öğrenme alanında Osmanlı Devleti tarihi ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve yükselme dönemi; askeri, sosyal ve kültürel yapısı ve politikaları; Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform, Aydınlanma, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılabı ve Sömürgecilik gibi konular üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Osmanlı’nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinden hemen sonra Avrupa’da uyanış başlığına yer verilerek kronolojik sıraya dikkat edilmediği, Osmanlı tarihi açısından eksik bilgilerin bulunduğu belirtilmiştir. Avcı ve Taşer’in (2020) çalışmasında da sosyal bilgiler dersinin kültür ve değerler üzerine kurulduğu belirtilmiştir.

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Bu doğrultuda öğretmen görüşlerine bakıldığında beşinci sınıf düzeyinde kullanılan tarihsel yazılı kanıtların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Burada üzerinde durulan bir noktada öğrencilerin tarihsel yazılı kanıtı anlama ve yorumlama düzeylerinin düşük olması gösterilebilir. Beşinci sınıf düzeyinde yer alan anıt (abideler) Orhun abideleri örneğinde olduğu gibi öğrencilerin dilini okumakta zorlandıkları akademik açıdan incelenen eserler içerisinde yer almaktadır. Kadeş Antlaşması örneğinde olduğu gibi farklı bir dilde yazılmış yine öğrenci seviyesinin üzerinde kalmaktadır. Tabletler, çivi

yazısı örnekleri tarihsel yazılı kanıt örneği olarak verilmiş ve öğrenci seviyesinin üzerinde anlaşılması güç bir metin olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır biri tarih eğitimi kronolojik bir sıra takip etmektedir. Beşinci sınıf düzeyinde yer alan özellikle okunması güç metinler ilk çağ medeniyetlerine ait olup tarihin kronolojik bir sırayla işlendiği bilgisini bize vermektedir. Diğer bir husus ise ders kitaplarında yer alan bu ve benzeri metinler ya da arkeolojik buluntular açıklaması ile birlikte verilmiştir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Altıncı sınıf düzeyinde kullanılan tarihsel kanıt örnekleri ve bu doğrultuda öğretmen görüşleri incelendiğinde ise kullanılan tarihsel yazılı kanıt örneklerinin çeşitlendiği fakat yeterli olmadığı görülmektedir. Geniş bir yelpazede ele alınan konular farklılaştıkça ve çoğaldıkça kullanılan tarihsel yazılı kanıt örneklerinin öğrencilerin görsel okuma tarihsel anlama ve yorum becerilerine hitap edebilecek farklı tarihsel yazılı kanıt varlığına dair örneklerin ders kitaplarında yer aldığı görülmektedir. Buna örnek olarak “haritalar, padişahlara ait buyruklar (padişah emirleri), el yazması eserler, minyatür örnekleri, belgeler vb.” verilebilir.

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, “kültür ve miras” öğrenme alanında tarihsel yazılı kanıt kullanımının metin ve görsellerde yer alma durumu incelenmiştir. Yedinci sınıf düzeyinde tarihsel yazılı kanıt örnekleri ve bu doğrultuda öğretmen görüşleri incelendiğinde görsellere ağırlık verildiği tespit edilmiştir. Tarihsel yazılı kanıt örneklerinin sayısı artmıştır. Fakat farklı türde tarihsel yazılı kanıt örneklerinin varlığı ise azalmıştır. Bulgulardan da anlaşılacağı üzere minyatür örnekleri pek çok konuda kullanılmıştır. Burada konuların Osmanlı tarihi üzerine yoğunlaşması ve tek görselde daha çok şey anlatma amacı taşıyan minyatür sanatının kullanılmasını avantajlı kılmaktadır. Öğretmen görüşleri doğrultusunda ders kitaplarında kullanılan tarihsel yazılı kanıt örnekleri yetersiz kalmaktadır. Bu durumu etkileyen bir diğer faktör ise sosyal bilgiler ders saatlerinin yetersiz olmasıdır. Bu durum derinlemesine inceleme ve etkinlik yapmayı güçleştirmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kavramına ilişkin görüşleri tarihi bir olayı belgelere dayandırma, değiştirilemeyen kanıtlanabilir tarihi dokümanlar, hatıratlar, kitabeler, biyografiler, fotoğraflar, konuyla ilgili birinci ve

ikinci el kaynaklar, tarihe ışık tutan yazılı kaynaklar, ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular ve objektif veriler olarak ifade edilmiştir. Araştırma sonucuna göre tarihsel yazılı kanıt kavramı ile ilgili öğretmenler en çok belge olduğu üzerine durmuşlardır. Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde tarih içerikli konuların öğretiminde “dersin amaçlarına, öğrenmenin niteliğine, öğrencilere ve öğretim durumunun özelliklerine” göre materyal kullanımı önem taşımaktadır (Paykoç, 1991). Collingwood (1990) ise tarihi bilgiye ulaşmanın temel kaynaklara ulaşmadan geçtiğini vurgulamaktadır. Tarih çalışmalarının temel kaynağı belgeler ve diğer yazılı kaynakların oluşturduğunu belirtmektedir (Işık, 2011). İlgili alanyazın incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kavramına ilişkin görüşleriyle benzer sonuçların yer aldığı görülmektedir.

Bu araştırmada yer alan Tarihsel yazılı kanıt kullanımının nedenlerine dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri konuyu somutlaştırmak ve gerçekçi kılmak için kullanılmalı, güvenilirliği, geçerliği ve objektifliği açısından kullanılmalı, dikkati ve merakı konuya çektiği için kullanılmalı, kalıcı öğrenme sağladığı için kullanılmalı, öğrenci seviyesine uygun olmalı, bilimsel bakış açısı kazandırdığı için kullanılmalı şeklinde ifade etmişlerdir. Araştırma sonucuna göre tarihsel yazılı kanıt kavramı ile ilgili öğretmenler “konuyu somutlaştırmak ve gerçekçi kılmak için kullanılmalıdır” ifadesine vurgu yaptıkları görülmektedir. Ayrıca bazı öğretmenlerin kullanılacaksa öğrenci seviyesi dikkate alınmalıdır ifadesine yer verdikleri görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde (Akbaba, 2003) bu konudaki düşüncelerini, tarih öğretiminde kullanılan çeşitli öğretim yöntemlerinin dersin hedeflerine ulaşılmasında katkısı olacağını dile getirmektedir. Araştırmanın bulguları Meydan ve Akdağ (2008)’ın yaptığı çalışma ile de benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu çalışma Dönmez ve Altıkulaç (2014)’ın araştırma bulgularıyla da benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Işık (2011) çalışmasında birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak işlenen derslerin tarihsel öğrenme etkinliklerinde deney grubu öğrencilerinin daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Dokümanla öğretim yaklaşımı kullanılarak işlenen dersin kontrol grubu öğrencilerinin tarihsel düşünme becerilerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulusoy ve Gülüm (2009) ise çalışmasında sosyal bilgiler derslerinde tarih-coğrafya konularının yer aldığı ünitelerde materyal kullanımı hakkında sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin ilgili ve istekli oldukları ama maddi imkânların ve materyale

ulaşılması noktasında sorunlar yaşandığı bu nedenle derslerde yeterince öğretim materyaline yer veremedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tarih içerikli konuların öğretiminde farklı öğretim materyalleri kullanılarak öğrencilerin tarih bilgilerine ulaşmaları ve tarih bilinci edinmeleri sağlanacak ve aynı zamanda öğretmen için de dersi destekleyici unsur olacaktır. Tarih dersinde doğrudan gözlenemeyen olaylar incelenmektedir. Farklı öğretim materyalleri kullanılarak işlenen derste öğrenci, şahit olmadığı olay ve olguları daha kolay kavrayacaktır (Ceylan, 2012:4). Kyving ve Marty (2000) öğrencilerin kalıntı gibi somut materyaller ile gerçek ortamda çalışması, onları görmesi ve onlara dokunması tarihsel bakış açısında gerçeklik duygusunu kazanmasını sağlayacağını ifade etmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandığı tarihsel yazılı kanıt örneklerine ilişkin görüşleri sırasıyla antlaşma metinleri, arşiv belgeleri, fermanlar, seyahatnameler, günlükler, gazete küpürleri, fotoğraflar, hatıratlar, arkeolojik buluntular, sikkeler, yazıt ve kitabeler, müze eserleri, çeviri kitaplar, makaleler, biyografiler, ders kitapları, akıllı tahtalar, kavram haritaları karikatürler, ders kitapları, akıllı tahtalar, kavram haritaları. Araştırma sonuçlarına göre tarihsel yazılı kanıt örneklerine dair en çok üzerinde durdukları fermanlar, antlaşma metinleri yazıt ve kitabeler, arşiv belgeleri, sikkeler, arkeolojik buluntular olmuştur. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde (Gültekin, 2010), öğretim materyallerine yer verilen derslerde yapılan etkinlikler kaynak ve kanıt ilişkisine dikkat edilerek seçilmelidir. Etkinliklerde kullanılan tarihsel malzemeler ders kitapları, tarihsel metinler, birinci ve ikinci elden kaynaklar, tarihsel dokümanlar tercih edilmelidir. Ayrıca öğrenci düzeyi dikkate alınarak tercih edilecek öğretim materyali işlenen konuyla ilişkili olmalıdır.

Tarihsel yazılı kanıtların kullanıldığı öğrenme alanı, kazanım veya konuya dair genel görüşleri ise; temel eğitimde tüm sınıf düzeylerinde “kültür ve miras öğrenme alanında” ifade edilmiştir. Sosyal bilimlerin önemli disiplinlerinden biri olan tarih, sosyal bilgiler dersi içinde 4-7 sınıflarda ağırlıklı olarak “Kültür ve Miras” öğrenme alanında haftada 3 saat olarak yer almaktadır. 8. sınıfta ise “Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” dersi adı altında okutulmaktadır. Lise düzeyinde ise bağımsız bir disiplin olarak tarih dersi ortaöğretim programında yer almaktadır. Bu

bağlamda sosyal bilgiler dersinin temel eğitimde tarih konularının öğretiminde önemi dikkat çekmektedir.

Tarihsel yazılı kanıt kullanımının öğrencilere olan katkılarına dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri sırasıyla kalıcı öğrenme sağlaması, doğru bilgiye ulaştırması, tarihsel araştırma yapmaya teşvik etmesi, araştırma, karar verme becerisi kazandırması, zaman ve kronolojiyi algılama gibi beceriler kazandırması şeklinde sıralanmıştır. Kalıcı öğrenme sağlar ifadesi üzerinde daha fazla vurgu vardır. Tarihsel yazılı kanıt kullanımının avantajlarından biri kalıcı öğrenme sağlaması diğer yandan derslerde edinilen bilgilerin gerçekte bir karşılığının olduğu bilincini kazandırması olmaktadır. Işık (2011) çalışmasında tarih öğretim etkinliklerinde kullanılan tarihsel kaynaklar ve kanıtlar kullanılarak işlenen derslerin öğrencilerin tarihsel anlama becerilerini olumlu etkilediği sonucuna ulaşarak benzer görüş belirtmiştir.

Alan yazın incelendiğinde Türker ve Arslan (2008) sosyal bilgiler ve tarih gibi derslerde farklı yöntemlerin kullanılmaması bu derslerin sıkıcı ve ezbere dayalı bir ders olarak görüldüğünü vurgulamaktadır. Aynı zamanda yöntemin yanında dersin içeriğine göre farklı araç-gereçlerin de (günlükler, sözlü tarih çalışmaları, kişisel mektuplar, röportajlar, fotoğraflar, haritalar, filmler, ses kayıtları, müzik ve tarih fragmanları gibi) kullanımı önem taşımaktadır. Birinci elden kaynaklardan biri de el yazması eserler olup tek başına bir anlam taşımayan ancak tarihsel bakış açısıyla analiz edilip değerlendirildiğinde kaynak ya da kanıt olma özelliği taşıyan eserlerdir. Bu tür eserler tarih öğretiminde kullanıldığında dersleri ilgi çekici hale getirmekte öğrenimin kalıcılığını sağlamaktadır (Veccia, 2004). Birinci elden kaynaklar yeterli değilse ikinci elden kaynağa başvurulabilir. Birinci elden kaynaklar yani kanıtlar tarihsel bilgi ile doğrudan yüzleşmeyi sağlamaktadır. Bu durum ikinci elden kaynaktan rastlanılan bir olay değildir. Birinci elden kaynaklarda tarihsel bilgiyi örtebilir bu durumda araştırmacılar ikinci elden kaynaklara yönelebilir (Acun, 2011). Ayrıca tarihsel düşünmeyi geliştirmenin en etkili yollarından birisi tarihsel kanıtlarla çocukların birebir çalışmalarıdır (Wineburg, 2001, Brophy & Vansledright 1997 Vansledright, 2001). Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersinde tarih içerikli konuların öğretiminde kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için genelde birinci ve ikinci elden kaynak özelde ise bu içerikleri barındıran der kitaplarının kullanımının önem taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tarihsel yazılı kanıtların öğrenci tutumlarına olan etkisine dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri ise; tarih konularına ilgi ve merakı artırması, tarihsel ve analitik düşünme becerisi kazandırması, geçmişi kendi şartları içerisinde değerlendirmesi, tarih okuryazarlığı kazandırması şeklinde sıralanmıştır. Tarih konularına ilgi ve merakı artırması ifadesine yapılan vurgu dikkat çekici düzeydedir. Kullanılan tarihsel kanıtlar (hatıratlar gibi) öğrencilerin derse karşı olan tutumlarını olumlu yönde etkilemiştir (Altıkulaç, 2014). Ayrıca tarih öğretiminde kullanılan fermanlar, antlaşma metinleri, biyografik eserler, abideler, kanunnameler, destanlar, öyküler, yerel tarih gezileri gibi tarihsel ürünlerle değerlerin öğretilmesi ve tarihsel anlamının sağlanabilmesi mümkündür (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Tarihsel yazılı kanıtların öğrenci tutumlarına olan etkisi ile ilgili alanyazın incelendiğinde çalışma ile ulaşılan benzer sonuçlara ulaşıldığı öğrencilerini tarihsel empati kurmalarına katkı sağladığı ve o günün şartlarını daha iyi anladığı görülmektedir.

Tarihsel yazılı kanıt kullanımını engelleyen faktörlere dair sosyal bilgiler öğretmenlerinin genel görüşleri ise; erişilebilirliğinin zor olması ders süresinin yetersiz olması, öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olmaması, ekonomik sebepler, yazıların okunamaması, bazı konular için kullanımın uygun olmaması şeklinde sıralanmıştır. Erişilebilirliğinin zor olması dikkat çeken bir nokta olmuştur. Yapılan çalışmalar incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu düşüncelerini destekleyici sonuçlara ulaşılmaktadır. Okuma düzeyleri zayıf olan öğrencilerin dilini anlamakta zorlandıkları metinlerle yüzleşmeleri onları tarihsel metinlerden uzaklaştıracaktır. Özellikle hatırat türü eserlerin dili eski Türkçe kelimelerden uzak yalın hale getirilmelidir (Altıkulaç, 2014).

Tarihsel yazılı kanıt kullanımı konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeterliliğine dair genel görüşe bakıldığında ise; sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu kendilerini bu konuda yetersiz görmekte ve hizmet içi eğitime ihtiyaçları olduğunu ifade etmekte. Tarihsel yazılı kanıt kullanımına dair lisans düzeyinde eğitim aldıkları, görüşülen öğretmenlerin yalnızca üçü yüksek lisans düzeyinde tarih konularında çalışmalar yaptıklarını dile getirmektedirler. Bu durum yazılı kanıt kullanımını engelleyen faktörlerden biri olarak da tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel yazılı kanıt kullanırken yararlanan araçlara dair görüşleri şu şekilde sıralanmıştır. Akademik ve bilimsel eserler,

kütüphane kaynakları, basılı eserler, MEB kaynakları, internet, Wikipedia, EBA, hatıratlar, biyografiler, seyahatnameler, romanlar, birinci derece tanıklar, akıllı tahtalar, 3D müze gezileri, yerel tarih gezileri, belgesellerdir. MEB kaynaklarına ve internet ortamına aktarılan tarihsel kanıtların ulaşım kolaylığı Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin derslerde tarihsel kanıt kullanımına katkı sağlamaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde bu sonucu destekler niteliktedir. Dersin işlenişinde kullanılacak materyallerin seçiminde “öğretim hedefleri, öğretim yöntemi, öğrenci özellikleri, öğretim ortamı, araçların özellikleri, tasarım özellikleri, öğretmenlerin tutumları ve becerileri, maliyet ve zaman” gibi faktörler etkilidir (Bayram, 2006). Bu bağlamda öğretim sürecinin somuttan soyuta ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilmesi, çoklu öğrenmeyi gerçekleştirecek birden fazla duyu organına hitap etmesi önem taşımaktadır.(Yalın, 2001). Birçok çalışmada ders kitaplarının temel kaynak olarak ifade edildiği ve kullanımın daha kolay olduğu dikkat çekmektedir (Copeaux, 2000; Öztürk ve Otluoğlu, 2002). Başvuru kitaplarının arasında, “ansiklopediler, yıllıklar, sözlükler, atlaslar, kılavuz kitaplar, yaşamöyküleri” yer almaktadır. Bu kaynaklarda olgulara dayalı bilgileri bulmak olanaklıdır. Ayrıca çeşitli toplulukların, kültürlerin ve kentlerin tarihleri ve yönetim biçimleri ile ilgili broşürler, kitapçıklar ve el kitapları bulunmaktadır (Paykoç, 1991). Alan yazın incelendiğinde “efsaneler, destanlar, masallar, bilmeceler, atasözleri, halk hikâyeleri, halk şiirleri (türküler), şiirler, öyküler, tarihi romanlar, gezi yazıları (seyahatnameler), keşifler, denemeler, makaleler, fıkralar, belgeseller, biyografiler, biyografik romanlar, monografiler, söylevler, tiyatro eserleri, anılar, mektuplar” (Öztürk ve Otluoğlu, 2002:102) tarih içerikli derslerde yararlanılabilecek edebi ürünlerin içinde yer almaktadır. Tarihte pek çok konu hakkında gerek özel kuruluşların gerekse devlet kurumlarının o dönemde meydana gelen olaylar ile bağlantılı arşiv belgeleri (raporlar) tarih öğretiminde yararlanılacak dokümanlar arasındadır. Örneğin Osmanlı devleti gerileme döneminde içinde bulunduğu şartların gereği olarak ıslahat çalışmaları için bir takım kişilere raporlar hazırlatmış, bu raporlar önemli tarihsel dokümanlar arasında yer almaktadır (Işık, 2008). Osmanlı Devleti'nde yazılı emir anlamına gelen buyruklar ve fermanlar en güzel örneklerini oluşturmaktadır. Padişah fermanlarından yararlanılarak öğrenciye ferman ile ilgili olaylar, yine hatlar da kullanılarak öğrencilere hat sanatı ile ilgili meslek kavramları öğretilir. Herhangi bir savaşa ait istatistiki veriler (tarafların

asker sayısı, araç-gereç, mühimmat durumu) ve savaş sonrası imzalanan barış anlaşmaları tarih derslerinde ve sosyal bilgiler derslerinde kullanılabilecek yazılı materyallerdendir (Işık, 2008). Gazeteler, yayımlandıkları döneme ait gündelik bilgiler verdiğinden ana kaynaklar arasında sayılmaktadır (Güler, 2005). Nitekim gazeteler yurt içi ve yurt dışında olup bitenleri sığağı sığağına okurlarına ulaştırır (Baymur, 1945). Ayrıca dergilerde dönemin tarihsel olaylarını aktarmakta önemli birer tarihsel kanıt olmaktadır. Ceylan, (2012) dergilerle yapılan etkinliklerde öğrencilerin “Öğrenciler, zevkli olduğunu, bilgilendiklerini, hoşlarına gittiğini, bakış açılarını değiştirdiğini, daha anlaşılır olduğunu dile getirmişlerdir. Bazı öğrenciler ise tarihi zaten sevdiklerini, bazı öğrenciler ise tarihi sevmediklerini ve bu yüzden ne olursa olsun sevmeyeceklerini belirtmişlerdir.” Akbaba (2005) yaptığı çalışmada “Tarih öğretiminde görsel materyal ve tarihi belge olarak kullanılan fotoğrafların çözümlenmesi ve bu çözümlenin sonucunda tarihsel çıkarımlarda bulunulması öğrencilerin akademik başarılarını artırmanın yanında, dersin daha keyifli bir şekilde işlenmesine ve dersin amaçladığı davranışların geliştirilmesinde (problem çözme, kronoloji bilgisi, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme empati) de katkı sağladığı” sonucuna ulaşmıştır.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının tarihsel yazılı kanıt kullanımı açısından değerlendirilmesine dair dikkat çeken öğretmen görüşleri şu şekilde sıralanmıştır. Öğrenci seviyesine uygun, bilgin yok, konu ve kazanım sayısı azaltılarak tarihsel kanıtlarla zenginleştirilmeli, program tarihsel kanıt kullanımını desteklemiyor, kazanım olarak yeterli zaman olarak kısıtlı, ortaokul seviyesine uygun değil, farklı bakış açılarına uygun tarihsel kanıta yer verilmeli öğretim programı hakkında pek çok farklı görüşe ulaşıldığı görülmektedir. Programın olumlu ve olumsuz yönleri sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından dile getirilmiş genel kanı ise tarihsel yazılı kanıt kullanılarak ders kitapları zenginleştirilmeli ve program tarihsel kanıt kullanımını desteklemelidir. 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında kanıt kullanma becerisi vurgusu yapılmıştır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının 5, 6, ve 7. Sınıf düzeyinde tarihsel yazılı kanıt kullanımının değerlendirilmesine öğretmen görüşleri “kanıtların çeşitlendirilmesi görsel kanıtlara ağırlık verilmesi, konuların belgelerden alıntı şeklinde olması, konularda tek yönlü bir bakış açısı olması, kanıtların güncel olmaması, kitapların

oldukça yoğun bilgi barındırması” olarak dikkat çekmektedir. Bunlardan en çok üzerinde durulan ise; kanıtların yetersiz olduğu görsellere daha fazla yer verilmesi gerektiğidir. Sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde ders kitapları tarihsel yazılı kanıt kullanımını yeterli olmadığı, ders kitapları dışında tarihsel kanıtların kullanıldığını ifade etmektedirler. Yapılan çalışmada bazı ders kitaplarının kısıtlı sayıda tarihsel kanıta yer verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı tarihsel yazılı kanıt türlerinden sadece minyatürlere yervermektedir. Farklı tarihsel kanıtların kullanımı derslerde kalıcı öğrenmeyi sağladığı gibi akademik başarıyı artırdığı da yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir. Doğan (2007), Keleş, Ata ve Köksal (2006), Safran ve Köksal (2006), Safran, M. ve Köksal, H. (1998). tarihsel kanıt kullanımının yararlılıkları farklı açılardan ortaya koymuşlardır. Ayrıca kanıt kullanılarak gerçekleştirilen tarihsel öğrenme etkinlikleri öğrencilerin akademik başarısını artırdığı da tespit edilmiştir. Doğan (2008) kanıt temelli etkinliklerin öğrencilerde bilme ve anlama düzeyleri % 68 olarak belirlenmiştir. Ders kitaplarında yer alan tarihsel içerik “Tarihçilerin şimdi düşündükleri değil, ders kitabının oluşturulduğu zamanın dışındaki bir zamanda yaşayan tarihçilerin düşündüklerini betimler” (Collingwood, 1990). “neyi öğretmeliyiz?” sorusu tarih ve eğitim araştırmacılarının üzerinde uzlaşamadıkları bir sorun haline gelmiştir. Bu da eğitimcileri içerik ne olmalı cevabını aramaya yöneltmiştir. Işık (2011) çalışmasında deney ve kontrol grubu oluşturarak tarih dersini işlemiştir. Birinci ve ikinci elden kaynakları kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre deney grubu ile yapılan etkinlikler tarihsel öğrenme durumlarını olumlu etkilemiştir. Daha detaylı veriye ulaşmak için 5, 6 ve 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları tarihsel yazılı kanıt bağlamında incelenmiştir. Tokat’ın (2022) “2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan kültür ve miras öğrenme alanının 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarına nasıl yansıdığı” ile ilgili yaptığı çalışmasında kazanım, değer ve becerilerin farklı yollarla ünitelere aktarıldığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarında, kültür ve miras ünitesine her kazanıma karşılık gelen 5’er başlık ayrılmıştır. Kazanımlar; içeriğine göre, kimi zaman metinlerde işlenirken kimi zaman ise görsel ağırlıkta bir yol izlenmiştir. Oluşturulan konu başlıklarının kazanımlara uygun olduğu görülmüştür. Her üç sınıf ders kitaplarında da ünite başındaki kapak ya da giriş kısmında görsellere yer verilmiş ve işlenecek konu başlıkları sıralanmıştır. Bu,

durum öğrenci ve öğretmenlerin kazanım ve içerik ile ilgili ön bilgi sahibi olmaları açısından yerinde bir uygulama olarak nitelendirilmiştir.

Genel olarak incelendiğinde öğretmen görüşleri ve ders kitapları incelemesi sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihsel yazılı kanıt kullanımının kazanım ve sınıf seviyesine göre farklılık gösterdiği görsellerin kullanımında kazanımın içeriğinin etkili olduğu, kanıt kullanmada çeşitliliğin yeterli olmadığı, öğretmen ve öğrencilerin tarihsel yazılı kanıt kullanım yeterliklerinin göz önünde bulundurulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen sonuçlar doğrultusunda tarihsel yazılı kanıt ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

1. Sosyal bilgiler dersi kapsamında tarihsel yazılı kanıt kullanımı konusunda yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olması nedeniyle uygulamalı çalışmaların yapılması,
2. Sosyal bilgiler ders kitaplarında birinci ve ikinci el kaynaklara daha fazla yer verilerek öğrenme süreçlerinin etkililiğinin artırılması,
3. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarihsel yazılı kanıt örneklerinin öğrenci seviyeleri göz önünde bulundurularak hazırlanması,
4. Sosyal bilgiler dersi kapsamında tarihsel yazılı kanıt kullanımına yönelik öğretim materyallerinin hazırlanarak dijital veya basılı olarak öğretmen ve öğrencilerin kullanımına sunulması ve erişimin kolaylaştırılması,
5. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin gerek lisans gerekse hizmet içinde tarihsel yazılı kanıt kullanımına yönelik içeriklere ilişkin eğitim almaları,
6. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin lisansüstü eğitim almaları özendirilerek genelde tarihsel kanıt, özelde ise tarihsel yazılı kanıt kullanıma ilişkin eğitim alma ve akademik çalışma yapmaları teşvik edilerek yeterliklerinin artırılması,
7. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersi öğretim programına ilişkin farkındalık düzeylerinin artırılması,
8. Sosyal bilgiler dersi kapsamında tarihsel yazılı kanıt kullanımının öğrencilerin derse ve tarih ile ilgili konulara tutumlarını olumlu etkisinin daha da artırılması için etkinliklerin çeşitlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2011). *Tarihin kaynakları. tarih nasıl yazılır? tarih yazımı niçin çağdaş bir metodoloji*. A. Şimşek (Ed.). Tarihçi Kitabevi
- Akbaba, B. (2003). *Tarih öğretiminde fotoğraf kullanımı*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi,
- Akbaba, B. (2005). İnkılap tarihi öğretiminde fotoğraf kullanımı. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 65-78.
- Akıncı, G. A. B. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde temsili resim kullanımıyla tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Altıkulaç, A. (2014). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde hatıratların kullanımının öğrenme sürecine etkisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi
- Amaral, C. (2007). *Different perspectives in history classroom: a study with Portuguese students*. Presented 4.th Heirnet Conference 2007, 10-12 September, Marmara University.
- Andretti, K. (1993). *Teaching history from primary evidence*. David Fulton
- Ata, B. (2002). *Müzeler ve tarihi mekanlarla tarih öğretimi tarih öğretmenlerinin "Müze Eğitime" ilişkin görüşleri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Ata, B. (2002). Tarih derslerinde "dokümanlarla öğretim" yaklaşımı. *Türk Yurdu*, 175, 80-86.
- Avcı, M. ve Taşer, S. (2020) Sosyal bilgiler dersinde kültür ve miras öğrenme alanının sosyal bilgiler öğretim programı üzerinden incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (111): 368-385.
- Aydemir, M. ve Adamaz, K. (2017). Ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanım ve etkinliklerin ortak ve derse özgü beceriler açısından incelenmes. *International Journal of Field Education*, 3(2), 37-59.
- Bacanlı, H. (2010). *Eğitim psikolojisi* (15. Baskı). Pegem Akademi.
- Balkaya, A. (2002) *İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde tarihsel kanıtların etkililiği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

- Barton K. (2001). Primary children's understanding of the role of historical evidence: comparisons between the United States and Northern Ireland. *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, 1(2)
- Barton, K. (2005). "Primary sources in history: breaking through the myths". *Phi Delta Kappan*, January 2005, 86(10).
- Baskın, N. (2023). *Sosyal bilgiler dersi bağlamında ortaokul öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeylerinin girişimcilik düzeyleriyle ilişkisi: Rize ili Örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Baymur, F. (1945). *Tarih öğretimi*. Maarif Matbaası.
- Bayram, S. (2006). *İlköğretimde materyal kullanımı*. Morpa Kültür Yayınları.
- Bayramoğlu, A. (2016). *Sosyal bilimler programında yer alan tarih konularının tarihsel düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. H. Aydın (Çev. Edt). Eğitim Kitabevi.
- Bilgiç, S. (2018). *İlkokul 4. Sınıf sosyal bilgiler derslerinde kanıt temelli öğrenmeye ilişkin bir eylem araştırması*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Bozcan, M. (2002). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde öğrencilerin tarih düşüncelerinin gelişimi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Brophy J. ve Van Sledright, B. (1997). *Teaching and Learning History in Elementary Schools*. Teachers College Press.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., E. Karadeniz, G. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (7. Baskı). Pegem Akademi.
- Ceylan, A. (2012), 11. Sınıf öğrencilerinin tarih derslerinde akademik tarih dergilerinin kullanımına yönelik görüşleri. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Collingwood, R. G. (2000) *Tarih felsefesi üzerine denemeler* (Çev. E. Özvar). Ayışığı Kitapları.
- Collingwood, R.G. (1990). *Tarih tasarımı* (Çev. K. Dinçer). Ara Yayıncılık.
- Copeaux, E. (2000). *Tarih ders kitaplarında (1931 – 1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine* (Çev. A. Berktaş). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çengelci, T. (2012). Sosyal Bilgiler öğretim programında somut olmayan kültürel mirasın yeri. *Eğitim Fakültesi Dergisi* 25 (1), 185-203

- Çıdacı, T. (2015). *Sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde birinci elden kaynakların kullanımı. (7. Sınıf örneği). Kanıt temelli öğrenme. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi.*
- Çiftarslan, N. (2019). *8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde kanıt temelli öğrenme ile tarih öğretimi: fenomenolojik bir çalışma. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.*
- Çulha Özbaş, B. (2010). *12-14 yaş grubu öğrencilerinin tarihsel düşünce gelişimi ve tarihsel kanıt kullanımı. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.*
- Demircioğlu, İ. H. (2009). Tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerilerine yönelik görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 39 (184) , 228-239
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik.. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Denzin, N.K., ve Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: the discipline and practice of qualitative research. N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (3rd ed. pp. 1-33). Sage Publications.
- Dilek, D. (2001). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi. Pegem Akademi.*
- Doğan, N. (2008). *İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretiminde tarihsel kanıt kullanımının etkililiği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.*
- Doğan, Y. (2007). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanımı [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.*
- Doğan, Y. ve Dinç, E.(2007). Birinci elden tarih kaynaklarının sosyal bilgiler ve tarih derslerinde internet üzerinden kullanımı: ABD ve İngiltere’den uygulama örnekleri. *TSAD. Cilt 11,*
- Dönmez, C. ve Altıkulaç, A. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ortaokul TC. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi konularının öğretiminde tarihsel kaynakların kullanımına yönelik görüşler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 923-942.
- Dönmez, C. ve Tangülü, Z. (2012). Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde öğretmenlerin gazete kullanımına ilişkin tutumlarının Çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *GEFAD*, 32(2) 347-361.
- Erdoğan, N. (2007), *İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde resimlendirilmiş öykünün tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine etkisi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi*
- Ergün, M., Ergezer, B., Çevik, İ. ve Özdaş, A. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş. Ocak Yayınevi.*

- Eroğlu, S. ve Deveci, H. (2021). Ortaokul öğrencilerinin girişimcilik düzeyleri ve girişimcilik becerisinin sosyal bilgiler dersinde kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri. *Trakya Üniversitesi Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1190-1211.
- Gilderhus, M. T. (2011). *Tarih ve tarihçiler: tarih yazıcılığına giriş* (Çev. E. S. Özcan) Birleşik Yayınevi.
- Ginesar, Ö. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde kanıt temelli öğrenmenin değerleri kazandırmada ve akademik başarıdaki rolü: Bir eylem araştırması. Hakkında ki düşünceleri ve sahip oldukları girişimcilik özelliklerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Gültekin, F. (2010). Tarih öğretiminde değerler. Tarih Nasıl Öğretilir? (Ed. Mustafa Safran) *Tarih Öğretmenleri için Özel Öğretim Yöntemleri*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Husbands, C. (2000). *What is history teaching? Language, ideas and meaning in learning about the past*. Open University Press.
- Işık, H. (2008). Tarih Öğretiminde doküman kullanımının öğrencilerin başarılarına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:16, No:2, 389-402.
- Işık, H. (2011). Ortaöğretim tarih derslerinde birinci ve ikinci el kaynaklar ile etkinlik temelli ders işlemenin öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine etkisi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(1), 1287-1301.
- Karaca, A. (2007). *6. ve 7. Sınıflarda sosyal bilgiler dersi program uygulamalarında karşılaşılan sorunların öğretmen görüşleri açısından incelenmesi (Malatya ili örneği)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Keçe, M. (2015). Tarihsel düşünme becerileri ile tarih okuryazarlığı becerilerinin karşılaştırılması. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 108-122
- Keleş, B. M. (2021). *Okul öncesi öğretmen adaylarının girişimcilik kavramı Hakkında ki düşünceleri ve sahip oldukları girişimcilik özelliklerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Keleş, H., Ata, B. ve Köksal, İ. (2006). Tarihî dokümanla tarih öğretiminin lise öğrencilerinin başarısına etkisi. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 99-112.
- Kütükoğlu, M. S. (1994). *Tarih araştırmalarında usûl*. Kubbealtı Neşriyatı.
- Kütükoğlu, M. S. (1998). *Tarih araştırmalarında usûl* (6. Baskı). Kubbealtı Neşriyatı
- Kyvg, D. E. ve Marty, M. A. (2000). *Yanıbaşımızdaki tarih*. (Çev. N. Özsoy). Tarih Vakfı Yurt Yayınlar.

- Malbeleş, F. (2022). *Kanıt temelli öğrenme yaklaşımıyla sosyal bilgiler dersi "üretim, dağıtım ve tüketim ünitesi'ni" işlemek: bir eylem araştırması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- May, İ. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında kültür ve miras ünitesinin kazanımlarının incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- MEB, (2005). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. MEB Yayınları
- MEB, (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. MEB Yayınları
- MEB, (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 6. sınıf*. MEB yayınları.
- MEB, (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı 7. sınıf*. MEB Yayınları
- MEB,(2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı, 5.sınıf*. MEB Yayınları
- Meydan, A. ve Akdağ, H. (2008). Sosyal bilgilerde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı, (Ed. B.Tay ve A. Öcal), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Pegem Akademi.
- Miles, M.B. ve Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. Sage.
- Nalbantoğlu, A. (2022). *Tarihsel düşünme becerilerinin kazanımında kanıt temelli öğrenme yaklaşımının kullanımına yönelik bir uygulama*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi
- NCHS (1996). *National standards for history, national center for history in the schools*. Los Angeles.
- Nichol, J. (1996). *Tarih Öğretimi* (Çev. Mustafa Safran). Çağrı Matbaacılık.
- Özbaş, B.Ç. ve Aslan, E. (2008). Çocuklarla birlikte tarihsel düşünme 12-14 yaş grubu öğrencilerinin tarihsel kanıtla yönelik görüşlerinin belirlenmesinde "kaynak çalışması" geliştirme etkinliklerinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 105-112
- Özdemir, E. H. (2012). *6. Sınıf sosyal bilgiler dersindeki öğrenme-öğretme süreçlerinin değerlendirilmesi: yeryüzünde yaşam ünitesi örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Öztürk, C., ve Otluoğlu R. (2005) *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller* (3. Baskı). Pagem Yayıncı.
- Paykoç, F.(1991) *Tarih öğretimi*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

- Robinson, C. (2006). Effects of document generation and source presentation on historical understanding and thinking. *International Conference on Learning Sciences Proceedings of the 7th International Conference on Learning Sciences, Bloomington, Indiana*, 585 – 591.
- Rogers, J. P. (1984). The Power of Visual Presentation. Learning History. (Ed: A.K. Dickinson, P.J. Lee ve P.J. Rogers). Heinemann Educational Books.
- Safran, M. ve Köksal, H. (1998). Tarih öğretiminde yazılı kanıtların kullanılması. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 71-86.
- Sönmez, V. (1999). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Anı Yayıncılık.
- Stradling, R. (2003). 20. *Yüzyıl Avrupa tarihi nasıl öğretilmeli*. (Çev. A. Ünal). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Şahin, E. (2021). *Kanıt temelli tarih öğretiminde öğrencilerin kanıt kullanma becerileri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Sinop Üniversitesi.
- Tangülü, Z. ve Çıdacı, T. A. (2016). Sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde birinci elden kaynakların kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 253-273.
- Thompson, D. (1984). *Understanding The Past: Procedures and Content*. Bulunduğu Eser: A.K. Dickinson, P.J. Lee ve P.J. Rogers (1984) *Learning History*.: Heinemann Educational Books.
- Tokat, Ö. (2022). *Ortaokul sosyal bilgiler öğretim programında kültür ve miras öğrenme alanının yeri ve ders kitaplarına yansımaları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin peşinde*. (Çev. Ö. Arıkan). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toulmin, S. (1958). The uses of argument. Cambridge University Press.
- Tuncay, N. (1993). *Sözlü tarih atölyesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türker, H. ve Arslan, Ö. (2008), İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretiminde belgesel filmlerin kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 92-104.
- Ulusoy, K. (2007). Sosyal bilgiler Öğretmenlerinin tarih ve ahlak eğitimi ilişkisi üzerine görüşleri :(Sakarya il örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (13), 155-177.
- Ulusoy, K. ve Gülüm, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya konuları işlenirken öğretmenlerin materyal kullanma durumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2) , 85-99.

- VanSledright, B. (2001). Confronting history's interpretative paradox while teaching fifth graders to investigate the past. *American Educational Research Journal*, 39 (4), 1089-1115.
- Veccia, S. H. (2004). *Uncovering our history. Ttaching Primary Sources*, American Library association.
- Wineburg S. (2001). *Historical Thinking and Other Unnatural Acts: Charting the Future of Teaching Past*. Temple University Press.
- Yalın, H. İ. (2001). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Nobel Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Seçkin Yayınları.

EKLER

Ek -1

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Merhaba Hocam,

Ben Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında “*Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımının Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi*” isimli yüksek lisans tez çalışması kapsamında sizinle görüşme yapmak istiyorum. Sizin deneyim ve bilgilerinizin çalışmamıza katkı sağlayacağını düşünüyorum. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı “*Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıt kullanımının sosyal bilgiler öğretim programı, ders kitapları ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi*” olarak belirlenmiştir. Elde edilen veriler sadece bu çalışma için kullanılacak olup veriler ve kişisel bilgileriniz başka bir kişi veya kurum ile paylaşılmayacaktır. Araştırmanın yapılması için etik ve idari izinler alınmıştır.

Neslihan DURMUŞ

Cinsiyeti	Kadın (...)	Erkek (...)
Öğrenim durumu	Lisans (...)	Yüksek Lisans(...)
Kıdem yılı	1-5 yıl (...) yıl (...)	6-10yıl (...) 11-15 yıl (...) 16-20 yıl (...) 21- yılüstü (...)

SORULAR

1. Yazılı tarihsel kanıt kavramı size ne ifade ediyor?
2. Sizce sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanılmalı mıdır?
3. Siz sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanıyor musunuz?
4. Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt daha çok hangi konu/kazanım/öğrenme alanlarında kullanılabilir?
5. Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanımı öğrencilere neler kazandırır? Avantajları nelerdir?
6. Sizce sosyal bilgiler derslerinde kullanılan tarihsel yazılı kanıtlar konuyu anlaşılır kılıyor mu?

Ek -1 (Devam): YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

7. Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıtların kullanımı öğrencilerin tarihe yönelik tutumlarına nasıl etki eder? Açıklar mısınız?
8. Sizce sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanımını engelleyen faktörler nelerdir?
9. Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanımı konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin donanım olarak yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?
10. Sosyal bilgiler derslerinde tarihsel yazılı kanıt kullanırken yararlandığınız kaynaklar nelerdir?
11. Sosyal bilgiler ders kitaplarını 4, 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde tarihsel yazılı kanıt kullanımı açısından değerlendirir misiniz?
12. 12. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı tarihsel yazılı kanıt kullanımını yeterince destekliyor mu?

Ek-2: Kontrol Listesi

Tema	Görsel	Metin içi
Tarihsel yazılı kanıt	Çivi yazısı	Yazılı belge
	Tablet	Anıt
	El yazması eserler	Antlaşma metni
	Harita	Kitabe (abide)
	Minyatür	Buyruk
	Anıt	Dergiler
	Başlı eserler	Kitaplar
	Pusula	Fermanlar
	Mimari eserler	
	Nesneler	
	Mezar taşı	
	Arma	
	Fotoğraflar	

Ek-3: Araştırma İzni

T.C.
RİZE VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-57774812-605.01-65899609
Konu : Tez Çalışması İzni

15.12.2022

VALİLİK MAKAMINA

İlg : a) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün 09/12/2022 tarihli ve 7671 sayılı yazısı,
b) Millî Eğitim Bakanlığının 21/01/2020 tarihli ve 1563890 (2020/2) sayılı Genelgesi.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Tarihçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans programı Öğrencisi Neslihan DÜRMÜŞ'ün "Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Yazılı Kanıt Kullanımının Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi" konulu bilimsel araştırması kapsamında ekte sunulan Görüşme formlarını 2022-2023 Eğitim Öğretim Yılında ilimizde bulunan ortaokulda görevli öğretmenlere uygulama isteği ilgi yazı ile bildirilmektedir.

Söz konusu Görüşme formlarını 2022-2023 Eğitim Öğretim Yılında denetimi okul idaresinde olmak üzere, kurum faaliyetlerini aksatmadan, gönüllülük esasına göre ilimizde bulunan ortaokulda görevli öğretmenlere uygulanması Müdürlüğünüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızdan da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Ahmet GÜRBÜZ
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR

Engin EMEN
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

Adres : T. Millî Eğitim Bakanlığı RİZE

İletişim No : 0454 290 30 30
E-Posta : rize@meb.gov.tr
Kop. İzni : mehb.gov.tr

Bu belge güncel / güncellenmemiştir / değiştirilmiştir

Rize, Ergenekon Yolu, Dışişleri Bakanlığı, 61080 Rize

Bilgi için Elvan GÜLERKİSİZ

İletişim Adresi : rize@meb.gov.tr

Telefon : 0454 290 30 30

Bu belge, e-imza ile oluşturulmuştur. E-imza, belgeyi onaylayan kişiye özgüdür. E-imza, belgeyi onaylayan kişiye özgüdür. E-imza, belgeyi onaylayan kişiye özgüdür.

ETİK KURUL KARARI

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU**

DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi : 25/11/2022
Toplantı K. Sayısı : 2022/265

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü Öğrencisi Neslihan DURMUŞ'un "Sosyal Bilgiler Derslerinde Tarihsel Kanıt Kullanımının Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi" isimli projesi kapsamında yürütülecek çalışmalar için izin talebi kurulumuzca değerlendirilmiş olup;

- ☒ Etik açıdan uygun bulunmuştur.
- ☐ Etik açıdan uygun bulunmamıştır.
- ☐ Etik açıdan önerilen değişikliklerin yapılmasıyla uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ
Başkan